

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

**Raemond, Florimond de
Coloniae Agrippinae, 1655**

Liber V.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10880

Florimundi Ræmundi

DE ORTV, PROGRESSV
& Ruina Hæreseon huius Sæculi.

HISTORIÆ
PARS ALTERA

LIBER QVINTVS.

ARGUMENTUM.

In hoc libro Autor demonstrat quomodo & quibus remediis magna Germaniæ pars ab hæresis contagione fuerit præservata. Quomodo etiam Italia & Hispania eandem contagionem effugerint. Tum quomodo Carolus V. imperium abdicarit, præter alia regna, Belgii regiones filio regendas commiserit: & quam magnæ ac continuæ calamitates gliscentem ibi hæresin consequutæ sint. Quid Ferdinandus Imperator in religionis negotio egerit ac statuerit. Quam frequentes religionum in Germania mutationes acciderint; subditis partim vi, partim vltro ad Principum ac Dominorum nutum sese applicantibus. Multa denique tam ad Reipublicæ quam Religionis statum pertinentia, & in primis Hæreseos decremента exponit.

A

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI QVINTI

CAPVT I.

- I. **L**utheri haeresis multi Catholici desomno quasi excitantur.
- II. Quinam ex ijs fuerint praecipui.
- III. Admirabilis Dei erga Ecclesiam Providentia.
- IV. Quomodo Sathanas spe sua frustratus sit.
- V. Multi à Lutherana haereseos contagione praeservantur.

CAPVT II.

- I. Deus malo bonum opponit.
- II. De Ignatio Loiola, Societatis Iesu Auctore.
- III. Is Romam profectus, multis superatis difficultatibus Societatis suae confirmationem impetrat.
- IV. Socios ad omnes Christi nomen profitentes populos, dimittit.
- V. Origo nominis Iesuitarum.
- VI. Ex eorum Societate omnis ambitio exclusa.

CAPVT III.

- I. Iesuita in Germaniam veniunt.
- II. Romanorum Pontificum in salute hominum promovenda Providentia.
- III. Quibus artibus Iesuita iuventutem imbuant, & informant.
- IV. Magnus Societatis Iesu Collegiorum in Germania numerus.
- V. Nec non in Polonia & alijs locis.
- VI. Societas Iesu per uniuersum Mundum dispersa.

CAPVT IV.

- I. Haeresis non caput aut jugulum Ecclesiae, sed ea tantum membra ubi minus periculi, invasit.
- II. Italia ab haeresi immunis.
- III. Quibus contra eam remedijs vsa.
- IV. Italia religionis & sanctitatis mater. Haeticorum in eam calumnia diluuntur.
- V. Quanta pietate & deuotione, Roma praesertim, ibi vratur.
- VI. Clementis VIII. Pontificis sancta vita.

CAPVT V.

- I. Caroli V. Imperatoris consilia & conatus.
- II. Oratio qua ad proceres belgij usus est.
- III. Philippus II. paternas ditiones regendas cepisset.
- IV. Caroli V. Imperatoris secessus.
- V. Eius religio & deuotio.

VI. Alia insignes virtutes.

CAPVT VI.

- I. Hispania tribus rebus ab haeresi praeservata.
- II. Fraternitates religiosae.
- III. Cruciatas: eius institutio, ordo, & proventus.
- IV. Inquisitio, & ad quid instituta.
- V. Inquisitio in Gallijs ob haeticorum crudelitatem, eiusque necessitas.
- VI. Inquisitio Hispanica qua crimina puniat: Pontius Les cur condemnatus. Casallo ante supplicium, ad Catholicam fidem conuersus.

CAPVT VII.

- I. Lutherani de Colloquio Vvormatiensi turpiter discedunt.
- II. Miraculum Augusta Vindaliorum factum.
- III. Maximilianus Ferdinando Imperatori succedit.
- IV. Protestantes de auxilijs contra Turcam sollicitat, qui tergiverfantur.

CAPVT VIII.

- I. Pace inter principes facta, calamo inter doctos dimicatur.
- II. Quid Calvinus de Luthero senserit & dixerit.
- III. Faceta Narratio de Quodam qui nullibi reperit eiusdem religionis socijs, ad Catholicam Ecclesiam redijt.
- IV. Colloquium Naumburgense.
- V. Brema religio mutata & Calvinismus sensim introductus.

CAPVT IX.

- I. Lex in Germania, ut subditus Principis religionem sequatur.
- II. Beza Caluini iussu ad Comitem Palatinum proficiscitur, & sictam de Coena Domini confessionem edit.
- III. Comes Palatinus abdicato Lutheranismum Caluinismum amplectitur.
- IV. Eius filius & successor Ludovicus, Caluinismum profligato, Lutheranismum reducit.
- V. Iohannes Casimirus administrator & tutor Friderici, patris in Electoratu successoris, Lutheranis ejectis, Caluinisticam religionem restituit.
- VI. Scholares Lutheranismum additi, discedunt.

CAPVT X.

- I. Lutherani multorum librorum scriptores.

II. Com-

II. *Convventus & Colloquia religionis ergo ubi & quando celebrata.*

III. *Bucerus Zuinglianismum nuncium remissit.*

IV. *Convventus Ratisbonensis.*

V. *Colloquium Maulbrunnense, in quo Ubiquitatem Brentius defendit.*

VI. *Colloquium Mompelgardense.*

CAPUT. XI.

I. *Dux Wirtembergicus novam Fidei formulam conscribi jubet.*

II. *Eius auctor Iacobus Andrea, vulgo Schmidlein.*

III. *Eam circumfert, ab alijs receptam, ab alijs explosam.*

IV. *Augustus Saxonia Elector Concordia librum approbat: quem Iacobus Andrea Constantinopolim ad Patriarcham misit.*

V. *Iacobus Andrea Lutheri filio Medico comitatus VVitembergam proficiscitur, in magnum ibi periculum coniectus.*

VI. *Concordia liber ab Augusto Saxonia Electore receptus, à Christiano eius filio Calvinismum amplexo, reprobat.*

VII. *Mortuo Christiano, Calvinismus à Saxonia proscribitur, Lutheranismus rursus stabilitur.*

VIII. *Calvinista Saxonia eiciuntur. Aquigrani religio mutatur.*

CAPUT. XII.

I. *Argumentum huius capituli, quod est de diversis Lutheranorum Ceremonijs.*

II. *Lutherus complures Catholica Ecclesia ceremonias retinuit.*

III. *Lutheranorum quorundam templa eandem fere speciem & apparatus habent quem Catholicorum.*

IV. *Apud Lutheranos Episcoporum & sacerdotum nomina mutata.*

V. *Interimista quibus ritibus Missam celebrant.*

VI. *Lutheranorum quidam sacra hostia elevationem admittere voluerunt.*

VII. *Eodem fere vestitu & ornata Missam celebrans.*

VIII. *Quomodo coenam distribuunt.*

IX. *Forma Missae quae ab Augustana Confessione additae celebratur.*

X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eosdem.*

XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandenburgici, praesente Galliarum regis Legato, usurpata.*

XII. *Lutherani dies festos, veteres Baptismi & Matrimonij ceremonias observant, & à cibis prohibitis abstinent.*

XIII. *De communi templorum, ubi Lutherani rerum potiuntur, usu.*

XIV. *Lutherani Ministri, quos Pfarrherrn & Helffer appellare, vestitu à laicis diverso utuntur, & profanum Calvinistarum habitum damnant.*

CAPUT. XIII.

I. *Iniuriam facere eos Germania qui totam Lutheranam appellant.*

II. *Ex ea reliqua hereses & secta proscripita.*

III. *Impostura Calvinistarum, Germaniam à suis partibus stare affirmantium.*

IV. *Reipublice & Statuum in Germania divisio.*

V. *Mos seu locus, de subditis in religione continendia.*

CAPUT. XIV.

I. *Archiepiscopi Colonienfis in Germania auctoritas & vires.*

II. *Truchsesius Agnesem Mansfeldensem deperit.*

III. *Eorum amores diuulgantur.*

IV. *Femina causa religionem deserit.*

V. *A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depositus, Archiepiscopatum armis recuperare tentat.*

VI. *In eius locum novus Archiepiscopus à Barvarorum Principum familia surrogatur Ernestus.*

QUINAM PRIMI HÆRESEOS ET HÆRETICORVM conatibus sese opposuerint.

CAPUT I.

I. *Lutheri hæresi multi Catholici è somno quasi excitantur.*

II. *Quinam ex ijs fuerint præcipui.*

III. *Admirabilis Dei erga Ecclesiam Providentia.*

IV. *Quomodo Sathanas spe sua frustratus sit.*

V. *Multi à Lutheranæ hæreseos contagione præservantur.*

I. **O**MNES illi divinæ justitiæ adversus Prælatorum quorundam hypocritam vel socordiam ac populi impietatem exsequutores; omnes, inquam, Lutherani, Zvingliani, Anabaptistæ, Schvvenckfeldiani & ceteri id genus sectarij, à quibus tot populos seductos, & Christianitatem per septentrionem pene everfam, in superioribus libris vidimus quamvis extrema omnia conati essent, tandē tamen à Ecclesia, contra quam ne Inferorum quidem portæ prævalebunt, repulsi ac victi discesserunt, & ruinas (a) ab se factas, quantum fieri potuit Novi orbis ad fidem Catholicam accessione uberrima ad Orientem & Occidentem & Austrum, imo in ipso Septentrione restauratas viderunt. Ut namque cælum nunquam ita vaporibus ac nubibus tegitur quin splendor ejus aliunde se ostendat: sic tot præclara Ecclesiæ lumina fanaticorum ingeniorum opinionibus & commentis ita obscurari non potuerunt, quin ijs etiam in locis ubi tenebricosa regnabat hæresis, radijs suis alios percellerent, alios à diviticulis ad rectam semitam reducerent, alios denique languentes recrearent. Quumque res eo jam pæne rediisset, ut victrici hæresi Ecclesia, sola humilitate armata, succubitura videretur: plures tanquam classico è profundo somno excitati, ei auxilio accurrerunt, contra Lutherum, Carolstadium, Melanchthonem, Munzerum, Zvinglium, & alios ad Ecclesiæ persiciem natos homines, acerrima suscepta dimicatione, vocatisque in subsidium Cyprianis, Irenæis, Tertullianis, Hieronymis, Augustinis &c. Quorum copijs novorum Evangelistarum manipulos ita prostrigarunt, ut magna Germaniæ pars salutem eis suam debeat: Et verum esse agnoscat, non esse consilium contra Dominum (b) frustra diabolo ei se opponit, quod in cælo est decretum.

II. Inter hos præcipui æque æterna memoria digni sunt Cardinales, Thomas de Vio seu Cajetanus, Hofius, Polus, Gropperus, Georgius Saxonæ Princeps, Joannes Eccius Canonicus Ingolstadtensis, Hieronymus Emserus, Ambrosius Catharinus, Marinus Carraciolus, Cancellarius Badenſis, Joannes

Fischerus, Jodocus Clichthoveus, Joannes Dittenbergerus, Joannes Cochleus, & alij tam virtute quam doctrina præstantissimi viri, quos supra in primis ordinibus velut antesignanos vidisti, & infra quoque videbis. Et quemadmodum Deus hominum conatus quantumvis exiguos adjuvat, sic etiam eorum laboribus, qui antiquæ conservandæ pietati, & profligandis, quæ totam Christianam Republicam pessundaturæ videbantur, Novitatibus, incubuerunt, mirum in modum benedixit. Utrum literatissimum Erasmus in illorum numero ponere debeam, dubius animi hæreo, ut qui, si non in Catholica fide aliquo modo vacillavit certe, inter personas hujus vel illius religionis anceps incescit. Nam etsi acrem omnium Sectariorum inimicum fuisse constat, plerique tamen ipsius auctoritate ad errores suos defendendos usi sunt. (c) Sic Antitrinitarij in libro quodam ad Hungariæ Regem, cum Serveto ipsorum Propheta eum sensisse asserunt, & Picardi suatum eum partium faciunt, ut in Lathilij Apologia legere est, eo fortè quod Apocalypsis è Canonicorum librorum numero rejecit, & testimonium illud quod D. Joanes in prima sua Epistola SS. Trinitati reddit, expunxerit. Illud quidem certum est, in plerisque eum scriptis Ecclesiasticis Satyrice incescere, sic, ut usque ad annum MDXXIX. Lutheri rebellionem fuisse videatur. Unde Proverbium illud, cujus primo libro memini, *Aut Erasmus Lutherizat, aut Lutherus Erasmusizat*. Ab Ecclesiæ tamen unione nunquā seplane separavit: ceteri professi hæresin, ut ac tandem re ipsa ostendit, contra privatorum quorundam vitia, non vero contra Ecclesiam aut ipsius dignitatem à se quamvis scientiæ persuasione, modestiæ limites aliquantum transgresso, calamum fuisse strictum. Scire Scaliger, *Magnus*, inquit, *futurus Erasmus, si minor esse voluisset*. E quo (ut Manlius è Melanchthone auditum scribit) quum post Imperatoris coronationem Saxonæ Dux Fridericus quæsisset, *quid miser ille suus monachus (Lutherum intelligens) commisset ut omnium fere odia experiretur, respondisse ait: Id unum, quod Papa coronam, & mitras Episcopis detrahere, ac Monachis ceterisque Ecclesiasticis ollam evertere conaretur*. Verum ut ut sit, Erasmus certè longe aliter postea de Luthero sensit, quem pessimi & infelicitis Schismatis auctorem esse seito sapiens aperte profitebatur

(a) Ps. 109. (b) Prov. 21. 30. (c) Vid. Natal., Marian. Victor. & Euar. Cenomanum.

batur. Quia vero non ea qua par erat prudentia & animi moderatione antea usus est, apud multos præstantissimos scriptores nomen ipsius infamiae quadam nota aspersum videmus. Sic faciem parvus navus defædat honestam.

Illud tamen fatendum est, ipsius exemplo & auctoritate multos fuisse cohibitos quominus Lutheri & Zvinglij hæreses sequerentur, quum viderent eum hujus præcipue somniatoris, & Achatis ipsius Oecolampadij odio, Basilea Friburgum, quæ civitas semper in Ecclesiæ obedientia permanerat, commigrasse. Dolendum sane est, morte præventum nec Retractationum libros, nec scripta sua contra Bucerum, quem capitaliter oderat, edere potuisse, quamvis ut id faceret à Thoma Moro sæpius fuerit admonitus. Sed audi ejus protestationem omnium oculis expositam, qua Lutherana hæresis maculam coram abstergit. Ego, inquit, *Jesus Christum cognosco. Lutherum non cognosco, sed Ecclesiam agnosco. Illud pro certo habeo, quisquis es, Lector quidquid Romana Sedi adversatur, Erasmi non esse. Ipse quidem in scriptis suis passim quam sæpe Lutherum infestat: per ludibrium eum rogans utrum Christus esset, & à quo potestatem illam sacros libros ita truncandi acceperit. Magnum hunc virum Lutherani in suorum numero ponunt. Zvinglijani vicissim suum esse contendunt. Utrique falso. Audiamus, quæso, quid ipse in epistola ad Helvetios, contra libellum falso inscriptum, Doctissimi Erasmi Roterodami, & Martini Lutheri opinio de Cæna Domini, de se protestatur. Ego, inquit, nescio utrum in libro illo plus fatuitatis aut malitia sit. Sed ne ulla sub nominis mei umbrâ anima seducatur, illud coram toto Mundo protestor, non recusare me quin princeps hereticorum habeatur, si in omnibus meis scriptis, quorum plura edidi, unum verbum reperiat, quo evinci possit, me de Eucharistia Sacramento aliter sentire quam Ecclesia Catholica hætenus senserit: simulque coram Deo protestor, me à fide universali Ecclesiæ nunquam deflexisse. Si quid aliud revelatum est, ipsi viderint. Idem ad Malanchonem scribens. Quis vos, inquit, possit repræsentare, qui neque summo Pontifici, nec Principi, nec magistratui, nec suo ipsorum Luthero dicto sunt audientes? Evangelio ajunt se credere: sed ipsi volunt esse interpretes. Et tolerari fortasse hoc posset, si ut ab antiquitate sese separarunt, sic in novitatibus suis concordæ essent. Hæc de Erasmo eam ob causam hic repetenda existimavi, quod rari & sæculo suo primarij viri memoriam & existimationem à quibusdam traduci animadverterim, quamvis nec Lutheranus ille, multominus è sacramentariorum numero unquam fuerit. Ut veto in iudicio D. Semper Virginis honori non*

æquus admodum existimatus fuit, (a) ita postea singulari eam devotione coluit, factò Lauretanæ Virginis voto, hymnisque ac canticis in ejus laudem compositis, ut & Liturgia, ab Archiepiscopo Vefontino approbata, & sermone in ejus laudem valde eleganti, Versibus etiam idem Genovevam Parisiensium Divam tutelarem celebravit, cujus intercessione à febris fuerat liberatus. Beza illustrium hominum, eorum præsertim qui de hæresi bene senserant, effigies & elogia scribere aggressus, faterur quum in Erasmi incidisset effigiem, de tabula manum tollere voluisse, eo quod ille superstitiones ridere contentus, religionem apertè professus non esset, sed malæ causæ defensionem suscipere maluisset. (b)

III. Magna semper ac præcipue hoc tempore fuit Dei erga Ecclesiam suam providentia; major etiam bonitas. Quum enim illa à præcipitio jam parum abesset, per septentrionem ecce is qui hominum judicia plerumque fallit, misericordia motus auxiliatrices ei manus porrigit, & non multo post pristinum vigorem reddit. Et sicut Deus malum nunquam permittit, nisi ut bonum inde eliciat. (c) sic hæc Lutheri rebellionem plures ille in obedientia confirmavit & loco paucorum hominum, locis infinitis & multitudine innumerabiles populos ad Ecclesiam suam aggregavit: fugatis quæ tum in multis Ecclesiæ officariis crassæ admodum erant, ignorantia tenebris, artium ac scientiarum lumen reduxit, adeo ut ipsi jam cæci ad inspicienda eorum miracula aperti videantur, ac verè dicere possimus, per eos qui mortè nobis machinabantur, vitam nobis redditam. (d) Et sicut olim nisi Arius & Nestorius extitissent, nunquam S. Incarnationis mysteria tam clare fuissent explicata per Symbola, Nicænum, Athanasij, Constantinopolitanum, Ephesiam &c. (e) sic nisi Lutherus prodjisset, plures articuli, ac præcipue qui est de Ecclesiâ, SS. Communione, Sacramentis, & eximie inter alta de augustissimo altaris Sacramento, tenebris adhuc involuti essent quæ jam ita dispulsi sunt ut detracto velot ipsa caro nuda, ut sic dicâ appareat. Jam Ecclesiæ Catholice pulchritudo in summo consistit fastigio, nec ullam in doctrina umbram de se jactat, non plus quam sol in Zenith constitutus, in urbe Siene. Oës Catholice Fidei articuli ita jam explanati sunt, ut si diabolus vel cristam vel candâ paululû umquam movere cœperit, semper in stupendis nostris (scilicet

(a) Vid. Pontan. & Possavin. in Apparatu. Causæ in Mariali. (b) Vide Beza Icones. (c) Augustinus (d) v. Cor. 13. (e) Vide Tomos Conciliorum, Syrii, Mercatoris, Bini &c.

scriptis illud semen reperturus sit, quod caput ei sit contritum. (a)

IV. Sicut ex malis moribus bonæ nascuntur leges; sic hæresibus Catholicæ veritatis dogmata stabiliuntur, & clare apparet esse illa dogmata æterna, & super æterno principio fundata. Antiquus ille hostis religionem Christianam funditus delere cogitabat; sed toto erravit cœlo, rot Novi Mundi populis ad eam tunc primum adjunctis. Et quemadmodum Syracusis aer nunquam ita nebulosus esse fertur quin solis radij semel aut iterum videantur: sic Ecclesia Catholica frustra tenebrarum Principe (b) ejusque satellite sive stella de cœlis decidua Luthero se se cum fumo suo abyssali interponentibus, agnata sibi & nativa claritate radios quam late patet mundus, de se spargere numquam cessavit. (c) Et sicut aurum igne molitur, non frangitur; purgatur, non consumitur, uti nec usu: sic Ecclesia omnibus illis persecutionibus & hæreseon incendijs multo pulchrior emerit, (d) quam temporis ei affricuerat longinquitas, deterisa rubigine. Jam diabolus totam Germaniam reti suo inclusam habere se putabat, sed eo rupto, (e) major pars evasit.

V. Horum aliqui pisces, quem Glanum Latini vocant, imitati sunt. ut enim hic hamo inverso admoiso & cibo degustato, salvus abire: sic illi extremis labris percepto Lutheranae doctrinae gustu, ubi sub ea nihil nisi meram, quidquid lubet faciendi, licentiam, & earum rerum quæ tot jam sæculis in honore fuerunt, contemptum latere deprehenderunt, (f) ab ea abstinendum sibi rati, quamprimum refugerunt. Alij devoratis esca & hamo, Scolopendræ exemplo, omnia intranea quoque evomerunt donec hamum egressissent; ij scilicet qui pro salutis via perditionis semitam ingressos se, adeoque jam ad præcipitium pervenisse animadvertentes, uti Wicelij, Staphili &c. tandem errore agnito & abjecto, ad mentem & Catholicæ Ecclesiæ unitatem redierunt. Soli fere illi quorum Deus venter est, quique forte feminam aliquam miseram incestarunt, firmiter apostasiæ adhaerescunt, sex hominum & opprobrium Mundi; sive ut S. Joan. loquitur in Apocalypsi sua (g) *Homines qui non habent signum Dei in frontibus suis.*

VI. Germaniam quidam totam Lutheranam appellat. Quam recte, infra dicetur. Ut enim in præcedentibus 4 libris Hæreseos in ea ortum & mirabiles, velut nobilissima & amplissima provincia in triumphum ducta progressus ostendimus; sic in sequentibus ejusdem decrements ac ruinaam, quæ sensim appropinquat, exponemus. Nam veluti torrens momento temporis excrescit, & alyco egressus, im-

petu suo obvia quæque abripit, paullatim dein pluvia cessante subidet, & rarecentibus aquis alveum fere siccum relinquit: sic hæresis postquam ad summum pervenit fastigium, paullatim jam descendere & ad interitum vergere incipit; cum prædictum sit loco citato Apocal. istas Locustas non nisi mensibus quinque annorum scilicet cruciaturas Ecclesiam, quod tempus ad Annũ 1667. fere pertingit, sic ut non solum sperare, sed cœto statuere debeamus, Catholicam Ecclesiam, veterem illam & gloriosam Bellatricem: (h) uti alibi à nobis appellatur, plenas de hostibus suis victorias tandem reפורaturam, adeoque multo majores vires post assultum hunc recollecturam. Quod si quæ restant adhuc reliquæ, commiseremur potius quam meruimus. Ipsi Lutherani instantem suæ doctrinae interitum hariolantur, ac præcipue is qui Lutheranismi Restaurator fuit. Sed videamus jam cœleris missa ad destruendam hæresin auxilia.

(a) Gen. 3. (b) Ephes. 6. 12. (c) Matth. 5. 14. (d) 1. Pet. 1. 7. (e) Ps. 115. 16 (f) Ulenberg in Vita Luth. Passim. & Luth. ipse in Captivo. Babylon. & libert. Christiana &c. (g) cap. 9. (h) Cantic. 9.

ORIGO SOCIETATIS JESU, firmissimi contra hæreses valli.

CAPUT SECUNDUM.

ARGUMENTUM.

- I. Deus malo bonum opponit.
- II. De Ignatio Lojola, Societatis Jesu Auctore.
- III. Is Romam profectus, multis superatis difficultatibus, Societatis suæ confirmationem impetrat.
- IV. Socios ad omnes Christiani nomen profectos populos dimittit.
- V. Origo nominis Jesuitarum.
- VI. Ex eorum Societate omnis ambitio exclusa.

Quemadmodum Natura communis hominum patens, & cui etiam minima vitæ nostræ momenta curæ sunt, serpentes è cavernis suis, ubi hyemais asperitas mille nodis contortos & implicatos eos continuit, ante præterepe non patitur quam fraxinus eis inimicissima florere incipiat, ut contra venenatos morsus antidotum inde nobis parare queamus; nec prius ejusdem arboris florem decutit quam illi jam in lætibus suis se absconderint: (a) sic Naturæ auctor, & Pater communis, nihil magis quam hominum salutem desiderans, numquam ab infernali

sode

(a) Gesnerus, Aldrovandus, Plinius &c.

fede hæresin ad inficiendam terram erumpere permittit, quin eodem tempore salubrem aliquam plantam produxerit, cujus succo contra pestiferum ejus venenum uti ac præservare nos possimus. Sed apertius, & sine metaphora loquamur. In eo admirabilis Dei providentia elucet, quod quanto hæreses magis invaluerunt, tanto fortiores Antagonistas excitavit contra Albigenes, (a) quorum reliquia adhuc extant, Deus beatorum illud par S. Dominicum & S. Franciscum misit, utrumque magnum magnæ religiosæ familiæ conditorem, quorum ope & ægrotæ animæ sanarentur, & ceteræ à contagione præservarentur. Certe omnes auctores unanimi consensu prodiderunt, à duobus his Christianitatem ab interitu vindicaram. Deus ajunt, voluit, ut sub Innocentio innocens nasceretur, qui sponsa sua innocentiam defenderet: Et alius qui ab illorum ævo non procul absuit, ac ipse nihil aut parum religionis habuit, Nisi Christiana religio, inquit, à S. Francisco aut S. Dominico in pristinam integritatem fuisse restituta, jam dudum plane esset extincta. Hi enim duo paupertate & vitæ Jesu Christi imitatione, eam cordibus hominum rursus insculperunt, in quibus omnino fuerat obliterata. Duo hi pauperes Innocentio Pontifici in visione quadam apparuerunt, D. Joannis Lateranensis Ecclesiam, quam in somnio ille ad ruinam inclinatam viderat, manibus suis sustentantes.

Sic eo tempore quo Manichæorum & Pelagianorum hæresis Mundum tenebris involvit, à Deo præclara illa Ecclesiæ lumina accensa sunt, S. Ambrosius & S. Augustinus, qui errantibus facem prælucere, & Ecclesiam perpetuo lumine illustrarent. Sic idem B. Cyrillum Nestorio, B. Hieronymum Joviniano, S. Athanasium, S. Basilium, utrumque Gregorium, in Oriente, in Occidente S. Sylvestrum, S. Martinum, S. Hilarium Arrio ejusque sectatoribus, qui magnam Regum, Principum & Episcoporum partem laqueis suis irretierant, opposuit. Hi cælitus tum missi Aesculapij languenti atque adeo animam agenti Catholicæ Ecclesiæ salutare pharmacum propinarunt, ac salutem restituerunt. Eodem plane modo eo tempore quo Lutherus abjecto cucullo ex optimo genere hominum nempe Religiosorum ordine decidens, ut stella non se tantum, sed alios quoque contra Deum & Ecclesiam armavit, Deus ex altera parte ex deteriore hominum genere nempe militari hominem excitavit, qui deposito sago, religiosum habitum assumeret. Hic ille est quem sub nominis Jesu vexillo Deus obsecræ suæ civitati in subsidium misit, ut eam non solum ab in-

fidij & stratagematis hostium contraque eorundem assultus defenderet, verumetiam in hostes ultro irrueret, machinas eorum corrumpere, propugnacula dejiceret, cuniculos everteret, hostibusque depulsis profugos intra muros Ecclesiæ ab eis desertos reduceret, & ex persecutoribus defensores, ex hostibus redderet cives.

Hoc feliciter præstitit Ignatius Loiola, tam nobilis & validi exercitus, qui per totum terrarum orbem in manipulos dispersus, sub Jesu nominis vexillo hæresi continuum bellum facit, & Christianum nomen ad extremos usque terræ limites profert, dux & primus imperator. Anno MDXXI. Lutherus D. Petri Sedi & Vicario WORMATIÆ sese tandem resolvit publicè coram Imperij Confessu maximo quod hæresim amplecteretur, dicens se nulli Concilio acquiescere vel Papa nisi Solus scripturus. (b) Ibi igitur post minores prolationes contra Ecclesiam ei nefarium bellum indixit ac paulo post mense junio cum dæmone, ut ipse scribit (c) congressus ei cedens falsus est non esse Sacerdotium nec sacrificium in Ecclesia Christi eodem anno Ignatius mense junio Francorum tormentis Pampilonæ verberatus vulneratusque in lectum doloris dejicitur, & lectis de imitatione Christi: & S. S. libellis conversus ad meliorem vitam, S. Petrum tamquam patronum & præcipue venerari cœpit & experiri. Ille D. Petri Vicarium invidiæ suæ atramento scædum in modum deformabat; hic eximio carmine seu cantico divinas eius laudes exornabat quod quidem Ignatij primum omnium fuit opus: omitto cætera ex vita Lutheri & Ignatij acta actis opponere, velut opus grande illud solum innuo, quod hoc diviniæ tam sapientiæ quam omnipotentæ non vulgare sit opus, quod in hac immensa mundi familia inimicas sibi que mutuo infensas creaturas nasci vult, ita tamen, ut si opus, ab una contra alteram remedium peratur ad hominis utilitatem, & diviniæ gloriæ manifestationem. Sic videmus Lutheranorum factionem & Jesu societatem uno fere eodemque tempore extitisse, finibus plane contrariis; illos ad devastandam; hæc ad defendendam & amplificandam Ecclesiam. Et utrique in una quidem, sed contrariis plane radicibus prognati familia, fructus etiam plane diversos ac contrarios pepererunt. Societatem illam quis non dicet auxiliarem esse manum à caelo contrariorum Senacharibum submissam? quam etiam firmiter sperandum

(a) Vita S. Dominici. Annal. Eccles. (b) Vlenberg Via Luth. Cap. 6. num. 3. Bzovius in Annal. Surius &c. (c) Lib. de missu Angulari Serarius de Magistro Lutheri &c.

duu est, non prius defecturam, quam omnes haereses sint extinctae. Divinitus ad hoc missa est haec Societas, ut Mundo felicitatem, Ecclesiae salutem, sibi gloriam pareret & adferret. Sed primam ejus originem inspicimus, initio, ut omnia, exigua, sed quae paucis annis per totum ferè terrarum orbem diffusa est, & sua magnitudine (quod absque injuria ceteratum dictum velim, ut quae & ipsa suum quoddam fatum & tempus habuerunt, atque etiam honorabilem suum quaeque tenent in Ecclesia locum) omnes religionum familias sive Ordines, qui umquam in Christianitate fuerunt, superavit.

V. Ignatius Loiola, Societatis huius auctor atque institutor, nobili loco natus est A. 1492. memorabili rebus mirabilibus natura insitam animi generositatem nactus in ea Hispaniae seu Cantabriae parte quae Guipulcoa vulgo vel Provincia dicitur. Puerili aetate transacta, in aulam Ferdinandi Regis à parentibus missus, sic inter delicias Mundi versatus est, ut omnium quae aetas illa & vitae consuetudo fert, vitiolorum imperum fortiter perferret, neque vel transversum iugum abripi se pateretur ad viles res, sed in omnibus certissimas innatas virtutis & pietatis notas pra se ferens, iam tum magnum quid & singulare promittere videbatur. Solet enim Deus eos quorum opera ad rem quampiam insignem usus est, mature divina sua gratia illustrare, & deinde per omnem vitam deducere ac comitari. Et in hac quidem schola non effeminatus aulicus, sed fortis miles evasit; cuius virtutis specimen mox edidit. Vix enim per aetatem armis ferendis idoneus. Pompeiopolim à Gallis obsessam fortissimè propugnavit, suoque exemplo ceteros militiae praefectos iam deditorem facere cogitantes, ad fortiter sustinendam impressionem animavit, donec aenea pila crus eius dextrum confregit, sinistrum lapis muro excussus laesit.

Ignatio prostrato, reliqui eius casu perterriti tanto facilius ad deditorem faciendam sunt inducti. Galli vero Ignatium humiliter habitum, non multo post ad suos dimiserunt. Interea quum in lecto partem anni iaceret, essetque in profanis libris legendis avidus ad doloris oblivionem iussit sibi aliquem eiusmodi librum dari cuius lectione tempus falleret. Quum alii ad manum non essent, puer boni cuiusdam Angeli instinctu duos ei porrigit, quorum alter Christi Salvatoris alter Sanctorum vitas continebat. His ille legendis, Dei in creaturis admirabilia opera, quae mira quadam varietate ibi depicta videntur, contemplatus, & eorum qui Mundi vanitatibus dediti, perpetuis curarum fluctibus agitantur, infelicitatem

considerans, vitam commutare, & relicto saeculo, caelo se devovere constituit. Ex quo apparet, brevem calamitatem nonnunquam perpetuae cuidam felicitati viam sternere aditumque aperire. Simili inspiratione duo Imperatoris Theodosij Nobiles aulici, S. Antonij vitam legendo, è Mundi militibus, Jesu Christi milites facti sunt, & relicta aula, in solitudinem, ut liberius Deo ejusque cultui vacare possent, se contulerunt. Ignatius sancta hac inspiratione quam libri illius lectio pepererat, diu noctuque agitato, quam primum è vulnere convaluit. Mundi jam periturus, quem tamen vixdum xxx. annos tantum natus salutaverat, amicos in visendi praetextu, *de domo (a) & cognitione sua, adeoque de seipso egressus est.* Anno 1522, initio veris & recta Montem Serratium, aptissimum devotioni & miraculis valde celebrem locum, profectus, dimissis in itinere duobus famulis, ne quem vitae suae austeræ praeter Deum haberet testem, E via mendicorum pannosumque hominem adit, suas vestes sibi detractas illi dono dat, ipse vero oprato illo suo vestitu, quem ante sibi paraverat, induitur, gladium vero & pugionem ante aram beatissimae Virginis appendi jubet; deinde noctem illam ante aram procnubens, in somnum traducit. Sic novus Jesu Christi miles cilicio indutus, cineribus conspersus, jejunijs & vigilijs confectus ad religiosam peregrinationem se praeparabat, Dei opem assidue implorans, interea dum furiosus Lutherus longe diversa agitans à Deo recedendo quantum ille accedebat. Siquidem eodem plane Anno & mense quo Ignatius de saeculo exijt Manrethanum in recessum sanctum, Lutherus à suo Alstetensi seu Wartbergensi Patrono redijt Wittebergam ad operanda mala quae deinde gessit. Ex Hispania Ignatius in Italiam profectus est. Anno 1523. stipem mendicans, & pane & aqua vitam tolerans, & sub dio ferè humi cubans: sicque Romam tandem pervenit, sacrae urbis loca obivit benedictionem quae summi Pontificis reverenter accepit. Inde capto jam ante Hierosolymas navigandi, sanctumque Salvatoris Sepulchrum visitandi consilio, Venetias venit: ubi dum moraretur, navigandi commoditatem expectans, in platea nudus quidem vestibus & algens, sed preciosissimis virtutibus ornatus, & ardentissimo Dei amore flagrans, noctes agebat: adeo ut ex Senatorio ordine quidam Marcus Antonius Trivisanus nomine, ad Ducalem postea dignitatem evectus, noctu domi suae quum esset, excitari se repente hujusmodi vocibus senserit: *Tunc ferre potes, ut mollibus vestitus domi tua sis, & servus*

(a) Gen. 36.

*meus seminudus in porticu jacet in lecto precioso
suaviter dormias, ille dura cubet humo?* Visione hac
stupefactus surgit statim Senator, & per incerta va-
gatus, tandem Ignatium cubantē offendit, frigore
pœne eneētū domū perducit, & liberaliter tractat.

Venetis Ignatius in Palæstinam sive Terram
sanctam navigavit, cum proposito totius ibi vitæ
suz cursum exigendi, & peregrinorum qui eo ex
omnibus Mundi partibus religionis ergo conflunt,
servitiis immoriendi. Sed quemadmodum boni
odores etiam è laceris centonibus spirant: sic
Franciscanorum præfectus, pulcræ & sanctæ
quandam animam sub tenui illo corpusculo, & vili
habitu latentem facillè deprehendit, Animadversa
ergo in tam juvenili ætate matura quadam & senili
prudentia, tum præcipue insigni quadam pietate &
numinis reverentia, Ignatio suasit ut in Hispaniam
reverteretur, animumque bonis discendis litteris
applicaret, quarum imperitiam ajebat vivi esse ho-
minis sepulturam. Et sicut aliàs divinæ illæ inspi-
rationes consilia & actiones nostras ad ea dirigunt,
quæ ad Dei honorem nostramque salutem promo-
vendam pertinent: sic huic consilio locum dans
Ignatius, in patriam est reversus, ac litterarum stu-
diis sese dedit, brevi que inde magna sibi ad Phi-
losophiæ cognitionem adjumenta comparavit. Caput
vero omnium ipsius exercitationum erat pietas
& religio, quam unâ cum studiorum sociis num-
quam intermittebat. Sed ut umbra corpus, ita in-
vidia virtutem comitari solet. Et innocentia suos
quoque persecutores habet inter privatos. Vix
innotescere cœperat Ignatius: quum ecce diaboli,
magnum hunc suis conatibus adversarium fore
jam tum subodorantis, instinctu ab inimicis ad In-
quisitionem tanquam hæreseos suspectus defertur.
Id crimen etiam tanto magis credibile videbatur,
quanto atrocius passim per Lutherum tum intro-
ducta exsultabat hæresis, ac quanto major homi-
num numerus ad Ignatium accurrebat. Verum au-
ditus atque examinatus, innocentiam suam Inqui-
sitoribus facillè probavit, ab iisdem statim absolu-
tus. Nolo hic omnia divino huic viro objecta in-
commoda recensere, quibus ille coactus ex Hispania
in Galliam venit, & ad Parisiensem Academiam
Anno M. D. XXVIII. se contulit ubi ille æque sua
sancta consilia, ac alii quidam è Germania advecti
impias meditationes, maturavit, ut & in hoc anta-
gonismus Ignatii ac Lutheri appareat, si sibi pararetur
remedium à Deo, ubi dæmon parabat per apo-
stas submittos exitum. In hac igitur universitate
orbis omnia litterarum ac Philosophiæ exercitia

feliciter tractavit, & Theologiam in primis, cui
totum se dedicarat, absolvit.

Septem illis annis quibus Lutetiæ operam dedit
litteris Ignatius, morum amabilitate, vitæque san-
ctitate ac innocentia magnam apud omnes non so-
lum benevolentiam, verum etiam admirationem
conciliavit: ut qui inter homines divinam quan-
dam vitam ageret, Ecclesias, si quando prodiret,
xenodochia, carceres visitabat, agris serviens, af-
flictos & captivos consolans. Divitiæ ejus omnes
& supellex erant ciicium & flagellum; deliciæ, li-
brorum sacrorum lectio; epulæ frequens S. Eucha-
ristiæ communio, qua omnibus diebus festis ute-
batur; sermones, de virtutum pulcritudine & vi-
tiorum deformitate. Dum hoc modo vitam agit
Angelicam, majus aliquid moliri constituit. Ut
enim ad militiam nati homines ludicris armorum
exercitiis delectantur quidem, at quamprimum
ingruit bellum, in serium certamen descendunt, &
tam suæ quam suorum saluti invigilant: sic Ignatius,
cui hæctenus sua tantum salutis curæ fuerat, ubi
à Lutheri hæresi longe lateque propagata magnum
Ecclesiæ vulnus inflictum vidit, tot animarum per-
ditionem miseratus, de remedio aliquo, quo publi-
cæ huic calamitati succurreret, cogitare cœpit. Ac-
cedebat Turcarum non auditus modò, sed & à se
visus, per iter Jerosolymitanum, Dominatus armis
prolatus & serpens ut cancer. Multum quoque
eum angebat quod tam frequens esset de Novo
Orbe & immensis ejus divitiis sermo, ad quas
asportandas totus undique Mundus convolabat,
nemine tamen ut miseri illi vera fide imbuti, & ad
Christum conversi, æternæ salutis efficerentur
participes, curante. His igitur ille curis incensus,
sed & ut grassantem Lutheranæ hæreseos vim re-
tunderet, novam Societatem instituere decrevit,
quamvis magnæ molis opus id futurum non igno-
raret. Electis igitur ex omni amicorum numero
novem sociis animo & voluntate sibi concordibus,
tam præclarum opus auspiciatus est, & ad id perfici-
endum eosdem socios animavit. O Beatum chorum
Novenarium, non novem sororum quas Musas ap-
pellant, Mnemosynes filiarum sed novem fratrum,
vere divinæ misericordiæ filiorum, sub ductu novi
Phæbi, non illo ex Aganippe Poetico furore, sed di-
vino cœlestis spiritus enthusiasmo afflati! [f]

B Primi

[f] Vita Ignatii per Ribadeniram Masseium, Qua-
remont, Bidermannum, &c. Orlândinum tom. 1. Hist.
Soc. Jesu, &c. Bulla Canonizationis S. Ign. per Vrba-
num VIII. edita.

Primi ex his fuerunt Petrus Faber Sabaudus natione, & Franciscus Xaverius Hispanus: hic quidem exquisita scientia vitæque magis admirabili quam imitabili sanctitate conspicuus, & plurimis miraculis postea illustris [a] quæ licet veritatis hostes obscurare conentur, ipsa tamen pro se loquitur. Et hic quidem initio nimiam Ignatii, uti putabat, devotionem, ridere solitus, tandem tamen, si non superior, par certè evasit. His se adjunxerunt postea Paschasius Broetus, Ioannes Codurius Gallis, Iacobus Laines, Alphonsus Salmeron & Nicolaus Bobadilla Hispani; Claudius Iaius Genevensis, & Rodericus Lusitanus. Et hi quidem decem è sex diversis Nationibus collecti, decem primi fundamentales fuere lapides, in Franciæ metropoli, quæ post Romam, parem non habet, instituta huius Societatis laudem. Decem hi quasi ad Christianæ Republicæ salutem pia conjuratione facta, arctissimis sese vinculis mutuo obstrinxerunt, ut propagandæ fidei Catholicæ apud infideles & consequenter Lutheri aliorumque hæreticorum sese opponerent furori. Ut vero Deus in numero, pondere & mensura omnia disposuit; sic denarius hic non sine causâ mirabiles res ab hac Societate effectum iri, præsignificasse existimatur. Hic ille est numerus quem Arithmetici primum inter digitos agnoscunt, nempe qui duobus pollice scilicet & indice [b] exprimi necesse habet, cû minores, denario numeri digitis cæteris tribus exprimantur [c] Eundem denarium sine O figurâ jungere cum alijs aut concludere nequeunt; quo monemur, ut numerus hic nullum alium finem habet quam rotundum illum orbiculum, sic res ab hac Societate gerendas iisdem quibus terrarum orbis spacijs terminatum iri; huncque Decumanum illum fore fluctum, qui Lutheri myoparonem obruturus atque in profundum demersurus sit imo ab Angelo illo Apocalyptrico [d] denotatum, qui habebat Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem & tribum & populum. Decem hi Anno M.D. XXXIV. die Assumptioni B. Virginis sacro, ad ædem B. Mariæ quæ Mons Martyrum vulgo dicitur, & ab urbe Lutetia non procul abest, unâ omnes convenerunt: ibique ritè confessione facta, & sacra Synaxi percepta, voto sese obstrinxerunt. [e] Antequam vero progrediar, lubet Francisci Montani verba hic adscribere, quibus Lojolam & Lutherum inter se comparat. Martinus Lutherus, inquit, ab Ecclesia ut Ecclesiam oppugnaret; Ignatius Loiola è Mundo ut Mundum oppugnaret, profugit. Vterque ab Ecclesia

initio nati, in iisdem visceribus concepti, & ab eodem ventre, uno eodemque ferè tempore tamquam duo gemini, Esau & Iacob prognati. Lutherus velut Esau postquam adolevit, diabolo instigante Ecclesiam turbare aggressus, & magnus venator animarum ad eas perdendas factus est. Ignatius vero tamquam Iacob à Deo Ecclesiæ defensor & propagator, ac verus animarum salvandarum pastor fuit electus. Ille relictis vitæ cælestis seu contemplativæ delicijs, & religiosa austeritate, carnalibus voluptatibus totum se tradidit, ab jejunijs ad epulas, ab humilitate ad vanitatem, à paupertate ad avaritiam, à regula ad dissolutionem desiliens, atque ut omni proculcata obedientia, tanto securus in omnium turpium voluptatum sordibus sese volutare posset, supremo suo capiti bellum nefarium indixit simul & intulit. Hic vero relictis mundi divitijs, honoribus & delicijs, expresso voto, Ecclesiæ capiti & se adjunxit, & ad defensionem Ecclesiæ novum exercitum conscripsit. Lutherus ex Arrii, Manichæi, Donati, & aliorum veterum hæreticorum reliquijs novas contra Deum copias collegit: Ignatius e contra è SS. Ecclesiæ Doctoribus recentem ad Lutherum ejusque sequaces internatione delendos exercitum confecit. Lutherus Mundum flagitijs replere, & bonas è Religiosorum familiarum hortis plantas radicitus extirpare studuit: Ignatius vero universale velut omnium virtutum seminarium & pulcherrimum religiosa vitæ exemplar instituit ac posteris relquit.

Porro Ignatius ille, postquam adjuncta ipsi fuit exigua fratrum aliquot chorus,

Parva quidem numero, sed bello virvida virtus, in Italiam, atque inde in Palæstinam proficiscendi consilium cepit, designato ubi convenirent, sociis loco, nimirum Venetijs, & Fabro ætate & vocatione inter eos priore reliquis per suam absentiam præesse iussit. Vide hic Lector hunc Fabrum, is enim est qui vitæ & doctrinæ suæ malleo hæresin per Germaniam per sibi junctos deinde Lovanii ac Coloniæ fortissimè contrivit; interea dum alius in Gallia Faber ex infernalis Vulcani officina progressus, socios suos Cyclopes contra Ecclesiam armat, ut infra suo loco videbis. Antequam vero Italiam peteret, Ignatius in Hispaniam rediit, ut parentibus ac patriæ extra Europam abiturus valediceret, & sociorum quædam negotia curaret, quacumque

[a] Vita S. Fran. Xaverii per Turcellinum Masfeum &c. Indica Historia, Bulla Canonizationis ejus. Tomus I. Hist. Soc. Jesu. &c. [b] Sap. II. 21. [c] Vide Bedam de Indignatione &c. [d] Apoc. 14. [e] Hist. Soc. Jesu Tom. I. vita Ignatii. &c.

iter faceret, aut ubicumque commodos esset auditores nactus, vitiorum foeditatem & virtutum pulchritudinem ostendens, & acerrimos ad pietatem stimulos subjiciens. Ex Hispania inde in Italiam solvens, non sine magnis difficultatibus Venetias pervenit, quo socii ad eum peregrinorum habitu venerunt. Ibi omnes omnia pietatis officia obibāt, pauperibus, & aegrotis inserviando, & captivos visitando ac consolando. Dum Ignatius itineri in Terram Sanctam necessaria Venetiis pręparat, socios Romam mittit, ut sacris locis visitatis, benedictionem à Papa Paulo III. acciperent. Eorum aspectu plurimum exhilaratus Pontifex, ut erat doctorum amans, quos etiam inter prandium aut cęnam differentes lubenter audiebat, voluit, ut se pręsentate de quęstione Theologica disputarent. qua in re magnam illi exquisitę scientię & doctrinę laudem sunt consequuti. Venetias inde reversi, bello inter Christianos & Turcas renovato, res ita impeditas offendunt, ut nulla Hierosolymas proficiscendi voti que exsolvendi spes esset. Ne ergo suos ociosos esse sineret Ignatius, per Italię urbes eos distribuit; ubi brevi tempore tam vitę sanctitate, quam singulari juventutem instruendi seu catechizandi dexteritate, magnum sui amorem & admirationem in omnium animis pepererunt, adeo ut magnus quotidie ad eos fieret concursus, insigni cum juventutis emolumento, & incredibili parentum lætitia. Non multo post Ignatius cum Fabro & Laine Romam profectus est, ut à Pontifice Societatis à se institutę confirmationem impetraret. Hactenus enim ut simplices Sacerdotes vixerāt, sine voto aut regula particulari. In itinere non procul ab urbe templum desertum pro more ingresso Ignatio, ante aram prostrato & ardentius oranti Jesus Christus apparuit, & ad Ignatium conversus, *Ego, inquit, Roma vobis propitius ero.* Hac ille visione mirum in modum recreatus, & in certissimam spem erectus, à Jesu Societati nomen dedit. Ad Pontificem Cardinalis Contareni doctissimi viri opera admittus, vitę ac Societatis suę institutum aperuit, nimirum *sub perpetua castitatis, paupertatis & obedientię voto, Ecclesię periculossimo schismate laboranti, quę possent succurrendi, Evangelium vel extremis terrarum incolis annunciandi, in omnibus denique quę summus Pontifex jusserit, sine ulla contradictione obediendi.* Verum sicut Romę nova omnia suspecta sunt, ut quę solis antiquitatis fundamentis nititur, petitioni eorum Pontifex statim assentiri noluit, sed tribus Cardinalibus eos examinandi ac rem totam discu-

tiendi negocium dedit. Inter hos fuit Bartholomęus Guiditio, magnę ob eximiam doctrinam & vitę integritatem apud Pontificem auctoritatis. Hic initio acriter se Ignatii petitioni opposuit dicens, *Religiosarum familiarum multitudinem & diversitatem plus turba & confusionis quam utilitatis afferre, easque reformandas potius quę sint, quam novas formandas esse.* Sed Ignatius Deo confisus, & virtuti omnia facilia esse non ignorans, non propterea animum abiecit, sed tanto majori zelo & studio quod instituerat, perficere laboravit. Qua in re dici vix potest, quot ei labores, partim invidia partim ignorantia aliorum, fuerint objecti. Ipse nihilominus auxilia omnia conquirebat, Deum precibus, Pontificem obsecratione, Cardinales sollicitatione defatigabat, ne tam sanctum institutum, quod ille ad Dei honorem & Ecclesię salutem ac gloriam suscepisset, rumpi aut impediri paterentur. Revocatis ergo Patavio, Senis, Ferraria, Bononia & aliunde, quo eos miserat, sociis, tantum effecit, ut communi hominum desiderio satisfaciendum ratus Pontifex, ex Cardinalium consilio Societatem hanc assensu suo approbarit & confirmarit, inspecta tum Exercitiorum libello & Regularum, quas illa sibi pręscriperat, Synopsi, quam idem Paulus III. æterna memoria dignus in sua bulla inseruit, in hæc verba erumpens: *Spiritus Dei hic est.* Quod judicium omnes deinde sequuti. Pontifices, ut & S. Concilium Tridentinum, ratum habuerunt. Confirmatio hæc facta est Anno M. D. XL. die xxvii. Septembris, eo tempore quo nova è Lutherana hæresi enata & matrem supergressa hæresis Genevę potissimum stabulabatur, ut infra in Francię Schismate ostendetur. Initio vero Pontifex sociorum numerum *ad sexaginta restrinxit*, eo consilio ut novum Ordinem probaret prius, quam omnino approbaret, ac deinde pro fructus inde sperati modo, numerum vel minueret vel augetet.

IV. Jacto sub Dei in terris Vicarii auctoritate bono ac solido fundamento, Societati deinde facilius omnia successerunt; adeoque sub tam favorabilibus auspiciis nihil difficile videbatur. Ignatius igitur operi manum admonens, Socios per Italię urbes distribuit, ut depravatis moribus medicinam facerent, & ad pietatem omnes erudirent. Et illi quidem per oppida & villas circumcuntes, *vicia reprehendebant, laudabant virtutem, errores confutabant, veritatem stabiliebant, juventutem ac rudes homines, qui non nisi ex consuetudine sacra officia adeunt, instruebant. In foro sæpe, nacti hominum*

minum multitudinem, conscenso scabello aut editorio loco, conciones habebant, id unice in oratione sua spectantes ut populum à vitiis absterrent, & ad virtutes incitarent, magna cum omnium qui zelum & charitatem eorum facile perspiciebant, admiratione. Tum quidem Christianæ pietatis ardor penè refrigerat; quem tamen Ignatius incredibili sermonis ardore rursus accendit, adeo ut impietatis glacies paulatim liquefcere, & frigidissima multorum animæ divino & cœlesti igne mirum in modum incalefcere inciperent: quod omen è nomine ejus quidam singulari dexteritate exculpserat, invento hoc Anagrammatè:

IGNATIUS DE LOIOLA,
O IGNIS A DEO ILLATUS.

Novæ hujus Societatis fama pervulgata, Lusitaniæ Rex, qui tum maximè Christianæ doctrinæ fermentem in India facere satagebat, à Goveano viro doctissimo, bonarum litterarum olim Lutetiæ Professore, qui istic agentis Ignatii ac Sociorum virtutem penetrarat, monitus, ex ea idoneos sibi aliquot ad eam provinciam homines mitti petiit, dato ut id à Pontifice impetraret, Petro Maskarenæ Oratori suo, negotio: quod quidem diligenter ille tractavit, plures tamen duobus impetrare non potuit, nimirum Franciscum Xaverium Hispanum, & Simonem Rodericum Lusitanum. Ex his alter, Rodericus scilicet, à Rege in Lusitania reventus fuit, ut ejus opera in instituenda Conimbricensi Academia uteretur: quæ quidem fertilissimum postea fuit seminarium multorum felicissimorum ingeniorum, quibus non vetus tantum, sed Nova quoque Hispania, adeoque utraque India mirificis fructibus repleta atque illustrata; immo ad Persas, Æthiopes, Japonios & Sinenses usque Evangelii lux perlata est. Xaverius summa cum voluntate ad tam amplam messem profectus, infinitas sub altero illo cælo Orientis solis animas Christo lucrificavit: de quo alibi dicendi erit locus. Nos jam novo & Christiano huic Argonautæ, vellus aureum in novam Colchidem, draconibus, tauris ignivomis, & Medæis veneficis refertam, apportanti, ac Crucis trophæum ultra quasi Mundi limites cum immortalis nominis sui gloria, statuenti, bene precati, ad propositum redeamus.

V. Mirum est quam magna paucis annis societas hæc sumferit incrementa. Pontifex enim uberrimis qui ex hac Societate in Christianam Rempublicam magis magisque in dies redundabant, fructibus permotus, priori statuto abrogato, omnibus qui vel-

lent huic Societati nomen dandi potestatem fecit, sic, ut brevi magnus eorum fuerit numerus qui ad Jesu militiam sunt adscripti. Hoc enim nomine tamquam pro vexillo seu insigni Societas hæc utitur, cujus auctor non de suo Ignatianos, sed Societatem Jesu appellari voluit, ut non in hominis alicujus ordinem adscriptos, sed ad Societatem Jesu vocatos se agnoscerent, sub illo summo imperatore mererent, & ejus signa sequerentur. Hoc ei nomen tam ab ipsis Pontificibus quam generali Ecclesiæ Concilio fuit confirmatum. Nec vero ab hoc nomine propterea ceteri homines exclusi censendi sunt ut quidam Calumniantur imperitè, quemadmodum nec ceteri Principes minus pro Christianis habentur atque agnoscuntur, eo quod Francorum Rex Christianissimus appellatur. Eodè jure Ecclesiastici dicuntur ii qui divini cultus servitiis sunt cōsecrati; quamvis ab Ecclesiæ societate idcirco nemo omnium excludatur. Qui Jesu Christi doctrinā susceperunt, initio Christiani vocati sūt, à CHRISTO seu unctione Domini, quod nomen apud Judæos pluris æstimabatur quàm nomen Jesus, multis inter ipsos cōmune: sicut Judæos magis inde offensos videmus quod Salvator noster CHRISTUS, quam quod Jesus fuerit appellatus. Et Apostoli quidem eorumque successores Christianorum nomen, vere Dei filii debitum, sumplerunt; Ignatius vero Jesu nomen Societatis suæ attribuit, ut non ipse, sed Deus auctor ejus esse intelligeretur: quod nomen tam Catholicis est venerabile, quam vile schismaticis, quibus Christus, non Jesus in ore est. Et hæc est Jesuitarum, ut vulgus eos appellat, nominis origo; quod nomen in hac rerum omnium cōfusione & summa hujus sæculi impietati multis odiosū est, uti & olim paganis Christianorum. Sed cur, quæso, nomen crimini datur? Quæ nova hæc est nomina accusandi formula? Jesuita quidem nihil aliud sonat, quàm Jesu Christi servum, non ut Chemnitius & Schlüsselburgius è vernaculo Jesu videri ineptè arguantur, adversarium. Nec hoc nomine indigni videri debent ii, quorum opera tot animæ ab interitu vindicatæ, & supremo illi animarum Pastori Jesu Christo, quasi novum Ovile in novo illo Mundo est constitutum.

Societas hæc ita amplificata, huc atque illuc sese diffudit. Ignatius Romæ, quæ est commune velut terrarum Orbis domicilium vel curia remansit, reventis secum Codurio & Salmerone, ut inde Societatis negociis prospiceret, & novorum militū supplementum submitteret. Primum ejus opus fuit Lutherani conversio, qui clanculum venenum suum spargere

spargere incipiebat. Hunc ab omnibus Theologis frustra tentatum, Ignatius accepta licentia, brevi ad Ecclesiae gremium reduxit, publice abjurato errore. Rogatus quam rem potissimum Ignatius ei tam cito persuasisset, quod alii persuadere non poterant, respondit, *Fieri non posse ut ibi vera fides ac vera religio non sit, ubi tanta concordia, tanta charitas, in voluntate tanta bonitas, in actionibus tanta integritas reperiantur.* Idem alterius cujusdam, Augustiniani monachi habitu concionantis, & Lutheranismi virus recte disseminantis, conatus repressit. Sed è Judæis multos, in Fidei principiis diligenter instructos, ad Christianismum convertit, & ut vetus lex, qua iis qui Christianam Fidei nomen dederint, bona omnia adimuntur, eum in finem olim lata ne utilitatis aliqua specie conversionem simularent, antiquaretur à Pontifice facile impetravit. Nihilominus Ignatius in vitis insectandis libertas multorum ei odia atque etiam insidias conflagavit; quas tamen omnes Dei omnia hominum consilia & actiones dirigentis benignitate evasit. Nec minori curæ Deo fuerunt Ignatii socii huc illud dispersi: adeo ut tamquam veri & generosi Hirpini super incensis passim sibi que subjectis invidia ac calumniæ rogis ambularent, ac sine noxa evaderent.

VI. Porro Ignatio major cura & ab hoste magis metuendo objecta fuit. Non ignarus enim quã dulcis esset & cæca ambitio, tum etiam quanto plures ex arbore rami decerpuntur, tanto magis eam sterilescere, atque hoc modo plures Religiosorum familias ad interitum pæne redactas, præstantissimis inde viris ad alia munera translatis: cujus rei illustre exemplum præbet S. Benedicti Ordo, è quo uno xxiv. ad Pontificatum, cc. ad Cardinalatû, dc. ad Archiepiscopatum, m. m. m. ad Episcopatum acciti sunt: statuit, ut ne quis huic Ordinem ingressus ad Officium aut dignitatem quamecunque aspiraret, sed ut Ecclesie quacunque, in re iustus esset, in gradu simplici deserviret: quæ lex etiã non tam Principum quam Sociorum voluntate diligenter fuit observata, adeo ut quum Claudius Jaius ad constituendum Viennæ gymnasiû ab Imperatore evocatus, ab eodem ad Tergestinum Episcopatû designatus esset, multos dies in continuo pæne luctu jacuerit, quod eum effugere se posse diffideret. Instabat quidem assidue apud Pontificem Imperator, ejus precibus victus Pontifex tandem annuit, & Jaium Episcopatum accipere iussit, sed eo audito, Ignatius ad Pontificis pedis advolutus, per omnia sacra obrestatus est, ne in ipsis velut incunabulis Societatem fato, ut videtur, ad hæreses reprimendas destinatam, hono-

rum illecebra extingui, aut certe enervari pateretur. *Si enim mitris Episcopalibus & Cardinalitibus galeries semel sociorum capita onerari magis quam ornari ceperint, statim fore ut non solum aliorum incurrant invidiam, verum etiam levitatis & ambitionis notentur, qui sæculi gloriam per fugam feliciter quassissent.* Quæ vero fronte, agebat, alios exhortabantur, ut *Mundi gloriam, omnesque ejus vanitates, ac seipso contemnunt? quando ipsi promptis amplexibus hæc ipsa amice attingant? Brevi etiam Societati viros quos habuerit præstantissimos, subtractum, atque eam viduam relictum iri.* Tandem Margaritæ Ferdinandi filia, singulari favore societatem prosequētis intercessione Jaius hac sollicitudine fuit liberatus. Similiter quum postea Pius IV. Franciscum Borgiam, & Sixtus V. Tolerum in Cardinalium numerum aggregare vellet, ad Generalis præfecti instantiam à proposito destiterunt. Ac quavis postea idem Tolerus à Clemente VIII. Pontifice in Cardinalium collegium sit cooptatus; Claudius tamen Aquaviva, Ducis Atrienfis Neapolitani filius Societati universæ eo tempore præpositus, multum reclamavit, rogans atque obsecrans ne Societatis regulæ infringere. Poterat quidè Pontifex absoluta in eo sua potestate uti, illo tamen excusare hoc factum suum maluit, quod Tolerus xxv. annis Pii v. Gregorii XIII. Sixti v. Gregorii XIV. & Innocentii VIII. fuisset domesticus, & Concionatoris & Theologi munere perfunctus, ac tunc etiam extra Societatem vixisset. Tolerus mortuo, Sua Sanctitas Bellarminum surrogavit, magnam illum, inquam, Bellarminum, cujus laudibus mea oratio longè impar est, nisi fortè hoc ipsum novum laudandi genus est, eo aliquè laudare nolle quod omni laude superior videtur. Perpetua nihilominus hæc lex Societati tot tamque illustria pietatis & eruditionis decora conservavit, Borgiam, Mardonatum, Turrianum, Riberam, Canisium, & infinitos alios, qui sanctam illam suam quietem cum omnibus Mundi honoribus & divitiis non permutent. Nempe qui Deo dicati sunt, extra se nihil querunt.

Sed ut ad Ignatium redeamus, is post difficilem admodum parvæ quidem adhuc naviculæ suæ toto tamen orbe protensæ, gubernationem, in qua non minus prudentem quam fortem nauclerum sese ostendit, tandem è procelloso hoc mari in cælestem portum fuit in vectus, laborum ibi suorum mercedè recepturus: felix quum aliis tum hoc potissimum, quod postquam à Deo vocatus fuit nunquam non de successu suo cogitabat, ac omnes peregrinationis suæ dies rimabatur. Sic ergo accepta à Pontifice ex-

trema benedictione, omnibusq; quæ ad societatem pertinent rite dispositis, animam inter suos Deo reddidit Anno M. D. LVI. natus annos sexaginta quinque; non minus placida morte quam omnis ejus & conversatio fuerat dulcis. Et certe nihil homini melius atque optatius contingere potest, quàm bonus ex hoc vita exitus. Nos quidem præscæ illius sanctitatis omnium illustrissimum in hoc viro habemus exemplar: cujus mortem non Roma tantum, sed totus mundus quam late patebat Societas, deservit. Sic vixit, sic mortuus est Ignatius, magnæ illius & doctæ Societatis auctor, quæ firmissimum contra omnes hæreses est & fuit monumentum. Eprimis decem sociis quatuor ante ipsum decesserant, Codurius Romæ Anno M. D. XLI. Faber itidem Romæ Anno M. D. XLVI. Xaverius apud Sinas Anno M. D. LII. Jajus-Viennæ eodem anno. Quinque ipsi fuerunt superstites, è quibus Broetus in Franciam missus, Luretia anno M. D. LXI. Laines post Ignatium Præpositus generalis, Romæ Anno M. D. LXV. Rodericus Olyssipone Anno M. D. LXXIX. Salmeron Neapoli Anno M. D. LXXXV. & Bobadilla Laureti Anno M. D. XC. obierunt.

Quum vero hæretici tam calamo quam penicillo præcipuas sectarum suarum conditores affabre summaque cum industria delineare studeant; quis mihi vitio vertat quod sanctis his hominibus divinæ doctrinæ nunciis & cœli alumnis, eorumque vita & meritis in Christianam Rempublicam recensendis paginas aliquot confeci? O terque quaterque beatos, quibus procul ab omni cura & invidia, quibus reliquorum hominum vita consumitur, in summa ac dulcissima animi quiete vitam licet exigere! Antequam vero Caput hoc concludam, facere non possum quin duorum ex hac Societate præstantissimorum quos unquam Francia habuit divini Verbi præconum memoriam repetam. Ii sunt Edmundus Augerius Campanus; & Clemens du Puy sive Puteanus Parisiensis, Philosophi & Theologi doctissimi simul & eloquentissimi, ad hominum animos commovendos & quocumque vellent inflatendos ab ipsa quasi Natura facti. Ex his prior homo fuit cordatus admodum & laboriosus, qui summos Reges ac Principes lubenter alloquebatur, & ab ipsis humaniter accipiebatur; sic ut Henrico III. Franciæ Regi fuerit perfamiliaris. Hujus potissimum opera Collegia, Dolæ, Lugduni & Burdigalæ jacta sunt. Ætate proventus, aula relicta, Lugdunum commigravit; ut mortis meditationi tanto melius vacare posset. Non multo post, allato de Guisii cæde nuncio, quum populus furore

corruptus arma passim contra regem arriperet, dici non potest, quam graviter ac serio bonus ille Pater publicis in Concionibus rebelles ad obedientiam, ostensa periculi magnitudine, & causam regis ac Principis sui, cujus conscientiam non semel antea direxerat, quantum poterat defendens, sit cohortatus. Quum vero apud homines ira & dolore percitos ac plane exæcatos parum proficeret, non Lugdunum tantum, verum etiam ipsam Galliam reliquit, ac Comum secessit, ubi Anno M. D. XCI. diem extremum obiit. [a] Alter de quo loqui institui, ab adolescentia usque ingenio fuit simplici, miti ac placido, homo vere religiosus, ut cujus omnes curæ & cogitationes à terra abstractæ, in cœlo versabantur. Tanta in eo Naturæ erat temperantia, tanta in omnibus rebus moderatio, tanta præterea ingenii acrimonia, tam exquisita doctrina, tam prompta tamque mirabilis non solum ad describendum, verum etiam persuadendum quidvis eloquentia, ut in eo Natura & Ars omnes suas vires experiri voluisse videantur. Præcipue in publicis concionibus tanta ille dulcedine in animos auditorum infusebat ut facile quos veller affectus eis imprimeret, atque suos quodammodo instillaret. Sed ad Clementis eloquentiam ostendendam, vix alia quam Clementis eloquentia suffecerit. Horribili illa contra universam Societatem in Galliis excitata tempestate, in Aquitaniam profectus est, ut ab altero illo cœpta absolveret; nec tamen quem speraverat, fructum aut attulit aut cepit, in ipso ætatis flore ex hoc Mundo sublatus. Non sine lachrymis, amoris erga eum mei, testibus, hoc locum miram, quæ paullo ante obitum ipsius contigit, narrabo. Pro concione Clemente nostro quatuor hominis novissima explicante, & Mortis dolores, horrorem extremi Judicii, ineffabiles cruciatus Inferni, & incomprehensibilem æternæ vitæ gloriam ac felicitatem admirabili eloquentia representante; Lacurius honestus & doctus vir, in somno eum vidit in sandapila jacentem; sicq; dormiens, in scribendo ei epitaphio erat occupatus. Postquam evigilasset, jubet sibi dari lucernam, & illos ipsos versus quos in somnis fecerat, chartæ inscribit; & sequenti die in templo D. Petri, quo ad audiendam prædicti Patris concionem venerat, nobis ostendit, jam ante mortem denuncians ejus quem nos sanum & valentem in cathedra stantem, & de æterna Paradisi, ad quam paucos post dies abiit, felicitate cum summo nostro omnium stu-

[a] Bibliotheca Soc. Iesu, in voce *Emundus*.

more & admiratione cœlestia verba fundentem audiebamus. Eos vero versus ipsa uti auctori eos in somno animus dictavit, nec ulla deinde cura expositos, hoc loco inferere volui, existimans non minus eos gratos fore posteris, quam tum dolenter ab omnibus augurium illud vehementer extimescentibus, fuere accepti. Sic vero habent.

*Præpete dum toties errabat ad astra volatu
Mentis, & hinc animi motu dum cœrula Cœli
Templa frequentabat, tandem hinc suscepit Olympus
Æternum, ipse prior cœlestis imagine forma
Captus. Acerba igitur nobis non mortis ademit
Te, Puteane, dies; sed dum te ad sidera tollis,
Isque redisque animo consuetum limen Olympi,
Terrea sublimem te vita reliquit in astris,
Candidus ut degas cum Diis cœlestibus ævum,
Luceat & nunc te cœlo non purior ignis.*

QUOMODO SOCIETATI IN GERMANIAM ADITUS SIT PATEFACTUS; EAQUE DEINDE PER TOTUM TERRARUM ORBEM SE DIFFUDERIT.

CAPUT TERTIUM.
ARGUMENTUM.

- I. Iesuita in Germaniam veniunt.
- II. Romanorum Pontificum in salute hominum promovenda Providentia.
- III. Quibus artibus Iesuita juventutem imbuant & informant.
- IV. Magnus Societatis Iesu Collegiorum in Germania numerus.
- V. Nec non in Polonia & aliis locis.
- VI. Societas Iesu per universum Mundum dispersa.

I. **A** Emulatio quæ inter duos potentissimos Christiani orbis Monarchas, Carolum V. Imperatorem, & Franciscum Galliarum Regem excitata primum, deinde tanta cum populorum ab utraque parte strage, ad Philippum & Henricum eorum successores derivata fuit, Lutheranismus, tot capitibus & antesignanis orbato ac pœne prostrato, spacium respirandi ac se recolligendi dedit. Nec mirum, tanta principibus inter se contentione pugnantibus, ut ad mutuam invasionem, sexaginta octo exercitus conscripti dicantur. Qua in re uterque Protestantium non accipiebat solum, sed quærebatur etiam auxilia; qui tum in Imperio Novum sibi alterum Imperium formarant, & fœdere stabi-

liverant. Sed iis quæ ad politicum statum pertinent omisissis, religionis statum explicemus. Quemadmodum vero atrox hoc contra Ecclesiam bellum in Germania primo fuit excitatum, ita ad domandos, aut ultero etiam oppugnandos perduelles in eadem auxilia quamprimum comparari, aut aliunde acciri & novis copiis veteres suppleri necesse fuit. Primus ex Iesuitarum Societate in Germania hæresi bellum intulit Petrus Faber, Anno 1541. ineunte is Germaniam, jussu Pont. cū Petro Hortizio in Hispanias ituro & ab Imperatore comitia tū Wormatiæ celebrante, evocato ingressus est. Natus hic fuit in pago quodam Genevæ vicino, qui puer anno ætatis duodecimo, pastoriam vitam agens perpetuæ castitatis votum Deo fecit, ex ovium pastore magnus postea animarum in ovili Jesu Christi pastor factus; primus ex illis qui sub Jesu nominis vexillo, spirituali militiæ ab Ignatio adseribi voluerunt.

Fuit hic præter insignem doctrinam, amabili quadam vitæ gravitate ad conciliandum, & singulari prudentia ad retinendum hominum amorem præditus; quibus ille virtutibus quum aliorum Catholicorum Principum animos mirifice sibi obligavit, tum Cardinalibus imprimis tam Moguntino quam Augustano, pergratus fuit. Hic primus Societati in Germaniam aditum aperuit, quæ tantopere postea ibi multiplicata est, ut in ea LXX. Collegia numerentur. Brevi morâ in Hispaniis versatus, in Germaniam rediturus jussu Pontificis Faber nactus est viæ Comites & vitæ duos ex aula Regiæ Sacellanos Joan. Aragoniū & Alvarum Alfonso quorum prior Coloniam ad SS. Trium Regum, alter ad S. Ursulæ memoriam studiaque amplius excolenda missi in Montano Gymnasio Petro Canisio Neomagensi innotuerunt, quem fama Fabri excitatum & Colonia ipsum videndū desiderio Moguntiam profectum, Christo Faber lucrificavit. Interea dum hi boni successus veluti vadum in Germania tentant primo Coloniam incepto Collegio; Cardinalis Moronus, Pontificis in Concilio Trident. Legatus, Ignatii suavis Germanicum Collegium Romæ instituit, in quo ejus nationis adolescentes selecti bonis literis, ac præcipue pietate & virtutibus instruerentur, ut pro virili quisque sua bonam deinde patriæ operam navare possent; additis proventibus ad eam rem necessariis, quos Gregorii XIII. Pontificis liberalitas deinde plurimum auxit.

II. Quis hoc tam sanctum Parum istorum institutum

tutum satis digne laudaverit? qui in tanta hæresoon tempffitate, è multis undique ædificatis à se speculis, errantibus non lumen tantum, verum etiam portus & tutas periclitantibus stationes ostenderunt. In hoc illi vera doctrina ac Catholica fide imbuuntur, ut quum studiorum finem facere visum fuerit, in patriam reversi, Domini vineam ab hæresibus evastatam restaurent Neque vero uno Germanico Collegio cæpto contenti præter illud ibidem in usum Græcorum, Anglorum, Illyricorum, Armeniorum & aliarum nationum videntur Collegia, ut Laureti Illyricorum exorfi, tam adversis cum rebus, quam hominibus luctati, semper in salvum consilia pia eduxerunt. O pulcram & admirabilem Ecclesiæ politiam! O summam ejus cujus auctoritate in ea omnia diriguntur, & ad cujus nutum totus pæne terrarum Orbis movetur, sapientiam! Romani hujus collegii foundationem multum adjuvit Franciscus Borgia Dux Gandiæ, Hispaniarum regi necessitudine conjunctus: qui Mundo abdicato, è Duce opulento pauper Jesuita factus est, tanto majori cum omnium admiratione, quanto certior dignitatis ejus indices amplificandæ in sæculo spes erat: Hujus exemplum sequutus Antonius de Cardona, ex illustrissima Hispaniæ Magnatum familia ortus, eidem Societati nomen dedit; rum Sanctius de Castilia, Petrus de Lodosa, Jacobus de Guzman, & alii illustribus & nobilissimis familiis prognati qui omnes sub Ignatio, Generali militiæ præfecto, spiritualemente militiam sequuti sunt, dominationem servitute, imperium obedientia, divitias paupertate, & libertatem subjectione permutantes. Omnibus vero illis cujuscumque nationis Collegiis & Seminariis Jesuitæ præfunt, quorum admirabili prudentiâ juveniles animi, è terra jam ad cælum adspirantes, tam humanis quam divinis literis imbuuntur. In hac officina assiduo ad bellum tenebrarum Principi inferendum necessarii apparatus comparantur, & novi exercitus subinde formantur.

III. Hi magni isti sunt & sapientes tam corporum quam animarum ductores, quibus ex omni vita vix una horula perit, quæ non in expoliendis & ad virtutem & pietatem informandis teneræ juventutis animis collocetur. Ego in ipsorum collegiis non ordinem tantum & dexteritatem docendi, verum etiam miram temporis distribuendi sollicitiam vehementer sæpe sum admiratus, quæ tanta est, ut non dies, sed vix ullum momentum sine linea abeat, & nec studia devotioni obstent, nec devotio studia retardet. Omnia vero ea sunt

moderatione, ut nec ingenia exhauriantur, nec corpora assiduis laboribus inutiliter conficiantur. Quemadmodum enim prudens venator nimium odori sequi canis impetum retrahit; aut bonus agricola fertilem terram non sine omni quiete subigit & fatigat, ne scilicet assiduo illo & nimio cultu tandem exhauriatur; sic illi eos, quos nimio opere ad studia inclinatos ac propensos vident, frânis quibusdam retinent, & ad liberales animi remissiones indies hora post cibû ultro deducunt. Eorum uni singulis noctibus per omnia cubacula circumcundi, & post certam horam lumina exstinguendi munus demandatum est, ut omnes nocturna quiete recreati, mane tanto alacrius ad laborem confluant. Novi ego quosdam, qui lucernæ inopia ad Lunæ lumen quod poterant noctis legendo aut scribendo exegerunt tantus in plerisque impetus ad ea quæ illi instituto sunt propria ornamenta. Præterea, ut medici eis qui visus infirmitate laborant, repente copiosum lumen adspicere vetant, sed è locis primo obscurioribus ad clariora paullatim deducunt, ut lucem tandem sine ulla oculorum læsione ferre queant: sic illi eos præsertim qui ad Ecclesiæ ministeria destinati sunt, non statim ac humaniorum litterarum periti sunt, aut Philosophiam emens ad S. Scripturæ solem exponunt, sed paullatim per inferiora magisque facilia docendi usu confirmant & sensim per Gradus Scholarum ad difficiliora perducunt. In hac Societate ordine & sub certis regulis omnia fiunt. *Alia hic observatur ratio quam in novellis illis, Reformatis scilicet nostri sæculi Ecclesiis, ubi sine ulla linguarum aut artium ad Theologiam necessariarum cognitione, imperiti adolescentuli schola prorepentes in suggestum producantur, nullam, nisi velut pica aut psitaci, sine ratione garriendi artem edotti.* Porro in Jesuitarum illa seminaria nulli suscipiuntur, nisi qui ad Philosophiam discendam apti judicati fuerint: cujus studiis tres impenduntur anni. Hoc decurso spacio, Theologiæ admoventur, cui totum quadriennium est constitutum. Septem his annis exactis, prævio examine quam ad quisque provinciam maximè sit idoneus, de generalis Præfecti voluntate diversas in partes ad Ecclesiastica obeunda ministeria ablegantur. In solo illo Germanorum seminario, è quo præter cæteros, tres magni viri prodierunt, continuo circiter trecenti adduntur qui velut promptum Christianæ Reipublicæ subsidium in omnes partes censerî possunt. Omitto Nobile illud in media Germania Fuldense Seminarium S. Apostolicæ sedis sumptu

multis

multis annis plurimo cum fructu provinciarum illarum & bono sustentatum, & à Societate gubernatum.

IV. Societas hæc postquam in Germaniam ad commune restinguendum incendium venit, magna multorum alacritate excepta est, inprimis Ferdinandi Regis & Imperatoris, cujus liberalitate Collegium Viennæ primum, deinde Pragæ quoque fuit institutum: unde statim vox veritatis in mendacii regiones spargi cœpit, secundum illud Prophetæ. [a] *Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Hujus exēplo alii Principes & Respublicæ Catholicæ religionis observantes eidem Societati scholas passim crexerunt, Collegia instituerunt, ac certos redditus, quo ceteris curis vacui, instituendæ juventuti & communi salutis procurandæ unice invigilare possent, assignarunt, iis præsertim in locis ubi Lutheranorum & Anabaptistarum hæreses in valescebāt: ex quo factum est, ut non pauci, errore suo agnito, ad Catholicam Ecclesiam velut postliminio reversi sint. Sed & multi ex Ecclesiastico ordine, qui olim in puppi sedentes clavum tenere solebant, tum vero viliatantum mesonatarum munia obibant, Societatis quasi celeumate exciti, ad pristina sua munia accurrerunt, sic ut conjuncta horum operâ Catholica religio multis in locis unde turpiter profligata fuerat, restituta sit. Germaniæ Civitatum *Colonia Agrippina* una ex primis, sub hunc Ajacis validum cōtra omnes hæreticorum impetus clypeum, admissa Societate, sese recepit, magno cum Republicæ fructu: quod plures quotidie à sectis & hæresibus ad Catholicæ Ecclesiæ communionem redirent, sic ut hodie etiam Civitas illa firmissimum sit Catholicæ religionis iis in locis propugnaculum & Catholicæ fidei per Germaniam Seminarium, de qua recte dici possit;

Quod Roma est Italia, hoc sancta Colonia Tenuris.

Eadem Societas pari humanitate & alacritate à *Trevirensi Archiepiscopo & Electore* suscepta fuit, in cujus diœcesi brevi magnus tam sectariorum quam Judæorum numerus Catholicæ se Ecclesiæ adjunxit. In metropoli hujus Archiepiscopatus Academia est pervetusta: quæ Societatis industria è ruderibus quasi excitata & pristino splendore restituta est. Sed & *Moguntia* Archiepiscopi & Electoris liberalitate duo eis Collegia constituta sunt, in quorum uno Patres degunt, in altero juvenus certo precio alitur, & incredibili præfectorum solertia eruditur. *Virceburgi* quoque, quam *Herbipolim* appellant, Episcopus magnificum ei Collegium

ac seminarium ædificavit, in quo plures adolescentes Episcopi sumtibus educantur, è quibus decurso Philosophici & Theologici studii spacio, ad varia Ecclesiæ ministeria idonei evocantur. Quamvis autem tota hæc diœcesis (quæ pars est non minima *Franeoniæ*) ab hæreticis undiq; circumfessa sit, Societatis tamen potissimum industria ab hæresis cōtagione fuit præservata: quin etiam proximis quindecim annis multi ad ovile Christi redacti sunt. *Fulda* quoque Abbatis, qui Princeps est Imperii, beneficio, præter Patrum Collegium, Seminarium Nobilitatis fuit institutum, ut Nobilis juvenus in Catholica Ecclesiæ gremio educata, & à tam peritis magistris erudita, ad ejusdem defensionem olim tanto promptius accurrat. Sic legimus apud Gallos olim magnatum filios, ubi septimum ætatis annum attigissent, Druidum curæ fuisse commissos, ut ab iis, tam in religione & majorum sacris erudirentur, quam ad patriæ defensionem animarentur. Quod si optimus ille Abbas, singulare doctrinæ & virtutis exemplar, non ab iis qui omne ei debebant auxilium, destitutus atque impeditus fuisset, majores certe à Collegiis illis fructus sperari poterant, quorum tamen ne sic quidem pœnitere bonos cives potest, & uberiores forte per Dei gratiam in posterum inde redundabunt. *Confluentia* quoque *Jesuitarum* est Collegium, ut & *Paderborna* in *Vestphalia*. Sed & *Argentoratensis* Episcopus eisdem in oppido *Molshemensi* Collegium instituit, ut in medio quasi hæreticorum Catholicæ religioni esset præsidium. *Aquisgranum* iidem à Senatu admissi, Imperatoris vero jussu Lutherani & Calvinistæ inde ejecti sunt, quod nefas videretur, Thronum magni illius Imperatoris, qui primus Christianissimus fuit appellatus, hæreticorum esse asylum & receptaculum. Sed & *Augusta Vindelicorum* sedem eis non negavit, Cardinali *Othone Truchessio* potissimum allaborante, qui nobilissimam & amplissimam urbem ab interitu vix aliter conservari posse animadvertibat. Eo missus *Claudius Jaius*, Anno M. D. LIV. prima Collegii fundamenta jecit, Joannis & Georgii Fuggerorum liberalitate; tali cum fructu ut vicini qui antea magna ex parte hæresi infecti fuerant, jam ad Catholicam religionem plane sint adscripti. Sed injuriam facere videor sapientissimo & Catholicæ religionis servantissimo Principi, Alberto Baviaræ Duci, quod cum inter postremos nominem qui primus Societatem hanc ad se

C euoca-

[a] *Isaia 62.6.*

euocavit, & quatuor illi præcipuas sui Ducatus civitates inhabitandas concessit, *Monachium* scilicet *Frisingam* Episcopatu insignem, *Lanspergum*, & *Ingolstadtium*. Academia celeberrima, Sed ecce optimi Principis ad Generalem Societatis præfectum *Jacobum Lainem* litteras: ut inde intelligas, quoniam fructus iis in locis Societas attulerit, & quid de hæreseon extirpatione sperari possit.

ALBERTVS, DEI GRATIA, COMES PATINUS Rheni, utriusque *Bayaria* Dux; Reverendo in Deo Patri *Jacobo Layni*, è Societate Jesu.

EX litteris quas superiori anno ad Paternitatem vestram misi, rogans ut viri aliquot graves & docti è Societate vestra ad Nos mitterentur, existimationem Nostram de vestro ordine satis potuisti intelligere, & quam magnos inde fructus ad universam *Reipublicam Christianam* inde redituros speremus. Quæ spes nostra nequaquam nos sefellit: siquidem quos postea ad nos misisti Patres, tam bene ac feliciter auspiciati sunt, ut vita sanctitate, salubritate doctrina & admirabili docendi labore alios suos fratres Collegii *Ingolstadiensis*, vincere velle videantur: idque laudabili quadam & Ecclesia utili amulatione. Et illi quidem jam in eo sunt, ut super solidis his fundamentis ædificium superstruant & absolvant integra conversatione, sermonibus & exhortationibus alius quotidie educendo, tum etiam sepe vineæ Domini diligenter reparando ac muniendo, ne à bestiis irrupentibus vastetur, tum spinis excindendis & zizaniis evellendis, sacra denique illa vinea modis omnibus excolenda. Equidem ex his Societatis vestra seminariis speramus Ecclesiam aliquando reformatam & pristino splendore suo restitutum iri. Quis enim homo vere Christianus non ex animo gaudeat, videns per excellentem filiorum Paternitatis vestre doctrinam vitamque laudabilem hæreticorum vires debilitatas, & pertinaciam confusam ac pudescantem? De quo merito tibi tamquam ejusmodi filiorum patri, congratulamur, quorum opera unice speramus hæreses tandem extinctum, & Catholicam religionem restitutum iri. Huic gaudio nostro & spei unum obstat, quod Patres Societatis vestre his in locis parvo esse numero videmus, pro ea qui sustinendi ipsis sunt, laborum magnitudine. Augescente enim quotidie Catholicorum numero, multa eis onera simul subeunda sunt, docendi in scholis, prædicandi, audiendi Confessiones, infirmos confirmandi, lapsos sublevandi,

multa denique alia ministeria obeundi; quæ omnia, humano more loquendo, sine summo valetudinis incommodo fieri ab ipsis non possunt. Quare Vestram Paternitatem rogamus, ut filiorum, ob onera & labores quas supra vires perferunt, commiserata, alios ad nos mittat, qui in partem laboris veniant, & in magna hac messe qua in terris nostris est colligenda, hoc denique Collegium ad requisitam perfectionem perducendo, operam suam cum reliquis jungant. Ex nostra parte Nos quidem eorum necessitatibus ita providebimus, ut omnes insignem nostrum amorem & benevolentiam qua venerabilem vestram Societatem prosequimur, cognoscant; eum in finem consilia nostra omnia dirigentes, ut in Collegio nostro Sancta & Catholica religio semper facta recta conservetur. Mandavimus etiam ut sumtus omnes quos Patres ad nos mittendi in itinere facturi sunt, de nostro exsolvantur, ut Pater *Canisius* vobis ostendet. *Monachii* xxvii. Junii, M. D. LX.

Sed jam alia Societatis in Germania Collegia persequamur. Habent iidem Patres Collegium *Oeniponti*, quod præcipuum est opulentissimi Comitatus *Tirolensis* oppidum. Ibidem Imperator *Ferdinandus* Anno M. D. LXII. Illustræ Scholam seu Academiam aperuit, exstructis eum in usum magnificis ædibus, & tanto auctore dignis. *Dillingæ* quoque *Otho Truchsessius* à *Walpurg*, Cardinalis & Episcopus *Augustinus*, eorumdem suavis & ductu, nobilem Academiam instituit, è qua tamquam ex cornu copiarum multi docti viri prodierunt. *Friburgi* quoque in *Brisgoia*, & *Braunsbergi* in *Prussia* societas sedem fixit, magno cum juvenutis fructu: adeo ut Lutherani quoque filios suos erudiendos eis passim tradiderint, hæc tamen conditione, ut conscientia ipsis libera permittatur. Sed plerumque fit, ut novellæ hæc plantæ, quæ nullo peccato actuali gratiam baptismi perdidit, fidei infusæ virtute inclinentur; in ea dogmata & mores, quæ sunt secundum Deum, & non secundum ad inventiones cordis Lutheri, ut omittam illud, quod quocumque per ætatem flecti faciles tam consuetudine pia quam exemplo ad Catholicam religionem efficaciter perducantur, ut multis exemplis est manifestum. Porro qui exacte scire cupit quibus in locis & Civitatibus quum in Germania tum alibi Societas hæc Collegia habeat Geographiam Ecclesiasticam à diversis editam, uti & chartam expansam Provinciarum Soc. Jesu aliquoties typis repetitam:

V. In his omnibus Collegiis infinitus quasi est Jesuitarum numerus, quorum de doctrina tanta est existima-

existimatio, ut scientiæ omnes perditæ eorum operâ restitui posse videantur, ex quo teterrima eorum apparet invidia, quos Societati huic ignorantiam exprobare non puduit. Sed hoc convicium non minus in ipsis locum habet, quam in Hercule, ignavia & formidinis crimen. Hi assiduas cum Lutheranis aliisque sectariis contentiones suscipiunt, atque in primis ne juventus eorum veneno corrumpatur, operam dant. Eorum præsidio *Austria* quoque & *Polonia* contra hæreticos utitur. Nam à Ferdinando *Viennam* evocati, mox per reliquas quoque civitates diffusi sunt, in convertendis Turcis, Anabaptistis, Antitrinitariis & aliis, nulli labori parcentes. Cujus rei exempla nobis suppeditant *Praga*, *Olomutium*, *Gracium*, *Labacum*, *Lincium*, &c. quibus in locis Hussitarum, Picardorum & Lutheranorum numerus, post societatis adventum fere ad nihilum est redactus. In *Polonia* & *Lithuania* plurima quoque Collegia numerantur, *Cracoviense*, *Brunsvogense* (quod in Prussia est ad *Polonia* tamen ditionem pertinet) *Pultaviense*, *Vilnense*, *Pononiense*, *Taroslaviense*, *Pultarviciense*, *Lublinense*, *Rigense*, *Calissense*, *Miešvicense*, *Leopolitense*: in quibus omnibus mira est tam doctrina omnigena quam virtute præstantissimorum virorum atque adolefcentum copia, ut iis locis ab hæresi non valde metuendum sit. *Braunspergense* Collegium in Episcopatu *Varmiensi* *Stanislaus* *Hofius* Cardinalis & Episcopus, Anno M. D. LXIV. è consilio Tridentino reversus, fundavit, ut Prussia inde diversis sectis laboranti succurri posset. *Gallia* quoque Belgica frequentibus ejusdem Societatis Collegiis abundat, quæ sunt *Lovanii*, *Tornaci*, in *sano S. Audomari*, *Duaci*, *Antuerpiæ*, *Trajecti*, *Brugis*, *Iperis*, *Cortraci*, *Valencenis*, *Gandavi*, *Insulis*, *Montibus Hammonis*, in *Atrebatibus*, *Bruxella*, *Cameraci*, *Lucemburgi*, & *Leodii*: quæ tamen primo illo populi regi rebellantis & hæresin defendentis motu ac funesto bello omnia fuerunt everfa, exceptis *Lovanienfi*, *Sant-Audomariensi*, & *Leodienfi*; sed deinde à magno illo *Demetrio Poliorcete*, *Alexandro Farnesio* *Parmae* Duce, restituta, & è lateritiis marmorea, ut *Roma* ab *Augusto*, facta sunt; præsertim *Antuerpiense*, *Brugense*, *Valencænense*, *Iperense*, *Duacense* & *Tornacense*. De novo vero postea edificata sunt *Cameracense*, *Montense*, & *Cortracense*. Iisdem præsidiiis pagi *Helveticorum* *Catholici* contra *Zvvinglianos* sese muniverunt, *Lucernates* scilicet, & *Friburgenses*, quorum civitas unius diei itinere à *Laufanna* abest. Quam ob causam *Berna-*

tes *Zvvingliani* *Laufanna* quoque Collegium seu scholam instituerunt, & *Friburgensi* quasi opposuerunt. Cupide etiam hanc Societatem amplexus est & in sua passim oppida recepit prudentissimus *Dux Lotharingæ*, ejusque ope potissimum ditionem suam ab hæreseos contagione liberam conservavit, quumvis mediam inter *Galliam* & *Germaniam* interjectam, & *Sedano*, *Jametio*, *Mezeris*, & *Mediomatricum* urbe, locis hæreticorum plenis, undique cinctam: exstructa *Pontemussi* insigni Academia, cui deinde Collegium quoque *Viridunense* accessit.

IV. Sic *Ignatio* ex Dei gratia ea contigit felicitas, ut vivens ac videns tam admirabiles laborum suorum fructus ceperit, & incredibilem Dei benignitatem in Societatem à se institutam senserit, qua illa intra paucos annos per totum terrarum orbem sese diffudit. Ipso enim vivente, duodecim constitutæ sunt provinciæ, nimirum *Lusitania*, *Castilia*, *Andalusia*, *Arragonia*, *Italia*, *Neapolis*, *Sicilia*, *Belgium*, *Germania superior*, *Francia*, *Brafilia*, & *India Orientalis*, in quibus centum fere erant Collegia seu domicilia Societatis; è quo Lutherani facile conjiciebant doctrinæ suæ propagationem in puncto esse solstitii civilis & retrogradationis; ac præclare secum actum iri, si omisso omni ulterioris acquisitionis conatu, se suaque possent defendere. Hoc illud fuit quod *Melanchthonem* morti vicinum tam anxium habuit, ut audiens *Iesuitas* flumina & maria transmittere, & culta omnia atque inculta peragrare, nec quemquam fere jam orbis esse angulum quo non penetrarint, & ubi non semen, sanguine suo non raro tinctum ac rubefactum, reliquerint, ductis ex intimo corde suspiriis exclamarit: *Ah quid hoc esse dicam? Video sane totum Mundum brevi Iesuitis repletum iri.* Quid hic dicturus fuerat, si hodie videret *xxix*. Provincias, *ii*. Viceprovincias, inque iis Collegia *ccxcix*. (quamvis pauca ex illis nondum restituta sint) *xxiii*. domus Probationum separatas. *xxxi*. Novitiatu separatos, & *xcvi*. Residentias: in quibus Anno M. D. *xciv*. recensita sunt octo *Iesuitarum* millia quingenti & undeviginti. Quid idem *Melanchthon* dicturus fuerit, si iterata editione huius adversus hæreses historiae, intelligeret jam ad *xl*. Provincias numerum excrevisse, & proportionem Domos professas ultra *xxx*. Collegia plura quam *io*. Residentias fere totidem & *Missiones* multo plures, Sociorumque ad *xx*. Millia numerum excrevisse. Ignoscat mihi *Lector* tam multis Societatis hu-

tis hujus instituta describēti. Per horū enim potissimum latera hæretici Ecclesiam petunt, hos tamquam victimas gladiis suis destinant, hos cane pejus & angue oderunt, *extremum eos Sathana excrementum, & postremum ventris crepitum* (venia sit mihi ab honestis auribus) appellantes [a] At Vos, O invicti & indefatigabiles Æacidae, cœlitus vos missos credimus, ut tam longo ac funesto bello finem imponatis. Vobis, ut à Mercurio olim Ulyssi, divina illa herba Moly à Deo data est, ut tantam miserorum hominum à venefica illa Circe, hæresi nimirum excantatorum & in bestias transmutatorum multitudinem pristinae formæ restituatis, aliosque quos mali illius vis nondum attigit, præservetis. A vobis, duces fortissimi, ultimus ille ictus Lernæo monstro infingendus expectatur. In facis nempe est, ut sicut Troia sub Pyrrho, sic sub vobis hæresis pereat atque excindatur. Quamvis autem merita vestra & labores non ut par est ab omnibus accipiantur & compenseantur, ne tamen cessate victorias vestras persequi, donec hostis plane prostratus & devictus, in triumphum à vobis ducatur. Vidisti supra hæreseos ortum & progressum: hic ejusdem vides decremēta. Sed ad hæreseos in Germania historiam supra ad finem libri III. à me abruptam, redeo, ubi prius quomodo Italia ab hæresi contagione immunis conservata sit, indicaro.

[a] *Schlusselfburg De Sect. Jesu in Prefat.*

QUOMODO ITALIA HÆRESEOS evaserit contagionem.

CAPUT QUARTUM. ARGUMENTUM.

- I. *Hæresis non caput aut jugulam, sed ea tantum membra, ubi minus periculi, invadere potest.*
- II. *Italia ab hæresi immunis.*
- III. *Quibus contra eam remediis usa.*
- IV. *Italia religionis & sanctitatis mater. Hæreticorum in eam calumnia diluuntur.*
- V. *Quanta pietate & devotione, Roma præsertim vivatur.*
- VI. *Clementis VIII. Pontificis sancta vita.*

Verus ille & versipellis Ecclesie hostis, cor Ecclesie ab ictibus suis, esse tutū animadvertens, exteriora ejus & quæ circa eam, omnibus viribus oppugnanda sibi statuit, ratus hac ratione pedetentim ad ipsa viscera se aliquando pe-

netraturum, ac plenam victoriam consequuturum. His artibus ante Lutherum quoque usus fuit in Bohemia schismate, quod veluti fermentum fuit nostri temporis hæreseos. Facile enim intelligebat vires suas tantas non esse ut capiti expugnando sufficerent: eoque, & si omnia egerit, numquam tamen totam Catholicam religionem penitus evertere potuit, quæ capite suo tuta, facile omnes ejus imperus exceperit & elisit. Altissimi montes numquam ita nivibus & glacie tecti sunt, quin summa eorum fastigia cœlo proxima non vident ac rideant, tum etiam quando omnia hæc inferiora frigore & gelu rigent. Ac licet sol aliquando deficere nobis atque obscurari videatur, numquam tamen hoc ita fit, quin pars aliqua Mundi lumine ejus colustratur. Idem nos de Ecclesia dicere possumus, de Spirituali illa Sion, de Monte illo sancto; qui etsi frigore ac glacie undique infestatus fuerit, summa tamen sui parte amabilem illam verbi temporis viriditatem atque amœnitatem semper conservavit. Et quamvis glaciales illæ crustæ deficientis charitatis, tum horribilia monstra crepidini passim insidentia, teterrimæque hæreses undique affluentes, speciem ejus pulcherrimam quodammodo tegat & obscurent, fastigium nihilominus, multo altius quam ut quidquam earum rerum eo penetrare possit, pristinum suum & nativum decus ac splendorem semper retinuit, ac porro retinebit. Sed nec sol ille Justitiæ radios suos Ecclesie ita umquam subtrahit, ut eam in tenebris destituerit, quæ nunquam in Ecclesia ingruunt, nisi quando lunatici seu fanatici homines, ira, concupiscentia ambitione & superbia inflati, miserabiles nempe hæresiarchæ, pertinaces Antæi & terræ filii, terram suarum opinionum inter nos & splendidissimum illud lumen interponunt, atque ita tenebras non soli, sed oculis nostris objiciunt: detestabiles & maledicti homines, qui serenum Ecclesie cælum tam attris nubibus obducunt, immo fœdis tempestatibus inquietant & turbant.

II. At, quæso, quam tu Mundi mihi partem ab hæresi mundam, quam regionem continuis ac numquam deficientibus omnes nubes penetrantibus solis radiis collustratam ostendes, nisi sanctum illum Montem, pulchram illam & castam Sion? Italiam dico: Italiam, inquam, felicem religiosarum animarum secessum: Italiam fidei custodem, quæ saluti fuit ei, quæ salutem dat omnibus qui eam sequuntur: Italiam quæ durantibus apud nos turbis & confusionibus, quiete & gloria floruit.

floruit. O Italia, sponsæ Dei asyllum, in qua illa rebus ubique perturbatis, magnitudinem & felicitatem suam invenit. Tu, inquam, sine qua omnis magnitudo nihil est, & sine qua ipsi felicitati deest felicitas. Italia, gloriosa provincia, quo Christus secessit postquam plerique omnes ab ipso recesserunt. Italia, felix terræ Paradisus, in qua femina illa cuius semini Deus jam olim vires conterendi caput serpentis promisit (quæ Ecclesia est, inferni, diaboli, & omnium ejus satellitum victrix) tandem vixit, dum interea totus Mûdus moritur ad sui damnationem, & in sua condemnatione. *Iam aperta per Lutherum stellam de celo lapsam, inferni cataraçta pestiferas evomebant aquas, omniaque vastantes, jam novum diluvium, & primo quidem illo sedius, toti terrarû orbi minabantur; jam venenati magna abyssi fontes aquas eructabant quæ sub Firmamento sunt (quas jam quidem cum Origene pro demonibus accipio) & Mundum universum desolabant:* quum ecce sacra hæc Arca, ab illa ipsa quæ cœlos formavit manu constructa & super solidâ illâ & inconcussâ promissionis magno illi Cephæ & successoribus ejus factæ petra fudata, portas suas ingredi ac salvare se cupientibus aperuit; hæresi vero nunquam in ea pedem posuit, omnem ad se aditum præclusit.

O Roma, terrarum miraculum, quæ infinita nobis indies miracula producis! quis non obstupescat, te non sine miraculo in tanta publicarum calamitatum quæ orbem terrarum inundaverant, colluvie, integram & incontaminatam videns? Roma, inquam, ubi Noe, id est, Ecclesiæ quies in medio confusionum diluvio, servata fuit. Roma, in qua velut in altera salutis Arca, tot felices animæ abdicata terra, ad cœlum aspirant; tot castitatis amatissimi homines, Noæ exemplo, à seminarum consortio se separant; in qua etiam ut in sacra illa Navi distinctæ fuerunt mansuetæ, certi dignitatum & officiorum sunt gradus. Stupidus profecto sit oportet, qui non in summam rapiatur admirationem, animadvertens Italiam ab hæresi undique velut obsessam, nec à Germania audacissimorum hæresiarcharum seminario procul distantem, tum ceteris fere nationibus omnibus hac peste laborantibus invisam, firmam tamen & constantem, ut sanctæ & immaculatæ caput decet Ecclesiæ, hætenus permanisse, & omnes inferorum impetus fregisse; immo indies in certiore magis magisque spem erigi, hanc ei felicitatem fore perpetuam, Deo clementissime prohibente, ne visio illa Pii V. Pontificis, quam de Italia defectura aliquando ei objectam Thomas Morus scribit, unquam effectâ

fortiatur. Ad quam rem utilissime inducta est inquisitio adversus hæreticam prævitatem.

III. Quod si præter Dei benignitatem, qui Ecclesiæ suæ promisit & juravit portas inferorum numquam contra ipsam prævalituras, sed ipsam potius pulcherrimas de diabolis & omnibus hostibus victorias reportaturam, Si, inquam, alias quoque hujus felicitatis causas investigare lubet, non minimam ejus partem summorum Pontificum vigiliis & curæ adscribendam esse facile deprehendemus: Deo quoque hanc sanctis eorum laboribus mercedem retribuente. Ite homines invidia cæci, qui tantam gloriam non nisi limis ac sinistris oculis intuemini, ite, si placet, & Romam Luxuriæ officinam, infamiam terræ, vitiorum receptaculum, voluptatum matrem, custodem impietatis, idololatriæ speculum appellare, unde nihil nisi homicidia, perduelliones, usuræ, & carnales abominaciones procedant; Babylonem appellatione in sua confusione perditam, Ægyptum Cimmeriis obrutam tenebris, alteram Sodomam, omnia denique convicia congerite, omnes calumnias quascunque potestis, confingite, malitiam malitia, falsitatem falsitate, injurias injuriis cumulare: maxima nihilominus hæc urbs, quam *Solis civitatem* veteres Prophete nominarunt, cuius imperium ab Oriente ad Occidentem usque extenditur, & iisdem quibus solis cursus finibus terminatur, magnum hoc, inquam, Mundi theatrum, terrarum orbis domicilium, mater & matrix omnium Ecclesiarum, splendorem & pulchritudinem suam retinebit. Esto, vituperent eam perversi, quibus rosæ etiam & lilia male olent, damnent ac detestentur improbi; boni tamen omnesque tam veritatis quam virtutis studiosi, integritatem prædicant & prudentiam Gubernatorum, religiosorum austeritatem, devotionem populi, & ditissimorum civium vere Christianis dignam charitatem. *Qua fronte vos illam Luxuriæ officinam appellatis, quæ luxuriam non damnat tantum, verum etiam coeret, cui vos tanquam olentes hirci, immersi hæretis? Quid ni enim hætere vos dicam, qui Lutherum illum sequimini, qui magni facitis, ut Prophetam & Evangelistam & Eliam æstimatis, ex cuius unius ore plures sordes, turpitudinesque profuxerunt in vestrosmet typos Wittebergenses ac Jenenses, quam omnium Italiæ, qui à temporibus Apostolorum extiterunt millibus profuxerint. Ipsi typi vestri adversus vos testimonium dicunt. Quo igitur nisi mendacissimo ore, Terra-*

infamiam illam dicetis, quæ iam diu nihil gravius fert quam infames & sacrilegos raptus atque incestus Deo dicatarum virginum? An vitiorum receptaculum illam appellabitis, cuius sanctitas & perfectio quum mores vestros perferre non posset, vobis profugiendi causam dedit? Quomodo mater voluptatum diceretur, quam vos ideo fugitis quod à carnis voluptatibus ad castitatem & continentiam invitet? An illa custos sit impietatis, quæ ipsa est pietas, & qua nihil est religiosius, ut Sancta ab omnibus præter quæ vobis, appelletur! Speculumne idololatriæ audiet, quæ torquentes & nationes ab idolorum cultu ad Christianam religionem adduxit? & nunc per utramque Indiam adducere indies non desinit. An Babylonem dicetis, in qua vix quidquam admirabilius est quam decentissimus omnium rerum ordo, ac continua Episcoporum successio, qui omnibus omnium temporum sectis fuere formidabiles, & quos etiam illæ non minus universæ oderunt, quam singulæ inter se inimicæ sunt. Quibus Tertullianus etiam hodie, quod olim ipsarum similibus, exprobrat, non posse eostam continuam Episcoporum ordinem & successionem ostendere: quo sane vel authentico & irrefragabili argumento Pontificum ostenditur auctoritas. Sed quo jure Ægyptum appellabunt, & quidem tenebrosam, eam quæ gratiæ lumen ad plerisque populos sparsit, quæque instar Phari est, ad quam omnes hæreseon agitati fluctibus navim suam, tamquam ad salutis portum, dirigant necesse est: in qua etiam Pontifex velut alter Moyses à Deo constitutus est, qui potenti virga Christianos regeret: quæ ille tot tamque mirabilia fecit, & nos per medium Mare rubrum in terram promissionis deducit; non Pharaon aliquis tyrannus, sed, ut S. Bernardus ait, [a] magnus Sacerdos, summus Pontifex, heres Apostolorum, primus ut Abel, gubernator generalis ut Noe, Patriarcha ut Abraham, ordine Melchisedech, auctoritate Moyses, Samuel iustitia, Episcopatu Petrus, & unitione Iesus Christus. An Sodomam dicent, cui Deus perpetuam & nunquam defecturam gratiam promissit: eam quæ sita est super ea petra, non quam olim augur quidam in Capitolio monstravit, exclamans, Romam prius non interituram quam saxum illud esset sublatum? sed super Fide S. Petri, pro qua D. N. & Salvator ipse Patrem oravit, ne unquam deficeret. [b]

IV. Quin potius oculos illi conjiciunt in populorum non minus perditorum vitia, non considerantes quam sæpe illi puniti sint. Peccatorem qui

in peccatum labitur & penitentiam agit, justinemen propterea non perdere Hieronymus inquit. Sic Roma, quamvis ejus incolæ Deum, ut cæteri quoque mortales, offendant, non propterea tamen non Sancta dici debet. Videamus quam multi sancti homines, qui in S. Petri cathedra sederunt, excommunicationibus aliisque remediis ovile suum, non sine maximis curis & laboribus purgare conati sint. Legantur Acta Adriani VI. Pii V. Sixti V. Clementis VIII. Quos illi labores non exhausserunt, ut omne id quod à se damnatum fuerat, exterminaretur! præsertim quum tandem animadvertissent, ipsa medicina morbos seu mala exasperari: non aliter quam in magnis sit ulceribus, per quæ mali & purulenti humores evacuantur: quibus consolidatis, illis alio defluentibus, totum sæpe corpus corrumpitur, & pro uno ulcere multa in partibus antea sanis enascuntur. Unum est, in quo secundum oculum humanum sibi videntur censes illi, qui se Reformatores vocant, pedem firmum accusando figere posse, nempe permissionem Malorum quorundam, uti sunt Ecclesiasticarum quarundam personarum vitia, & defectus quas illi mirabiles zelotæ, nescientes cuius sint Spiritus, confestim volunt de cælis igne devocato, tanquam Samaritas, vel Sodomitas, exuri. Hoc cum non confestim pro suo fatui iudicii conceptu fieri conspiciunt, confestim murum Pharisæicum repetitur adversus Pontifices, adversus Episcopos; Hic peccatores recipit, & manducat cum eis. Audio Novos Novatianos, Novos Tertullianos, Novos tales, qui non vident mantiræ quod in tergo est. Tecum habita, ajebat prudens ille inter gentiles, ut novis quam sit tibi curta supellex. Censere facile omnia possumus, emendare non item. Judæi permittuntur habitare in ditione Episcopi Romani vel alterius, & hoc te Lutherane urit. Lupanar alicubi non incenditur, hoc calumniaris, & tu domi tuæ sentinam, & cloacam, & Sterquilinum te habere, & tolerare, imo extruere non damnas? Vide quæso, si æquis es; In bene constitutis civitatibus leprosi à sanis separantur, insani & mente capti includuntur ergastulis, domus etiam sunt peste infectis destinatae, ne serpat contagio, aliaque nosocomia. Immo ipsa quoque ganea seu lupanaria eum in finem in populosis civitatibus feruntur, ut sentina illa eo defluente, reliqui à morte animæ custodiantur; quod

[a] Ad PP. Eugenium & quotquot Controversias hujus temporis de Pontifice ediderunt ut Bellarminus, Becanus, Coturrius, Forerius &c. [b] Luc. 22. 32.

quod hoc morbi generis maxime omnium sit contagiosum. Quod vero hanc unam ob causam dissoluta illa feminae tolerantur, non jubeantur esse, manifestum est ex tot praeclaris de castitate servanda legibus, ex tot laudabilibus custodienda pudicitiae exemplis, ex severis denique regulis, quibus infelicia illa diaboli mancipia coercentur, adeo ut his praecipue Roma invisa sit, ob rigidam quae in eorum vitam usurpatur, animadversionem. Non illis cum honestis matronis aut feminis Romanis conversari, non curru vehi, non noctu quemquam admittere, multo minus alios accedere licet: excommunicatae sunt, privatae Sacramentis, mortuarum cadavera in loca inhonesta abjiciuntur, & bona confiscantur. An ulla quae so severior a te superciliosè Lutherane aut Calviniane excogitari possit ratio a vitii hujus foeditate ad frugem & honestam vitam eas revocandi? Nolo tibi regerere sordes Doctrinae Luthericae libro 3. obiter monstratas; nolo regerere Confessionem ejusdem Evangelistae de suo populo reformato editam.

Cur non potius illi, quae assidue ibi sunt, bona opera considerant? Cur paucissima lupanaria potius, quam monasteria inspiciunt: in his enim infinitum sanctorum hominum videbunt numerum, qui Dei servitio seipos impendunt, vitaeque austeritate caelum acquirere student. Tempa ingrediuntur; nec fieri poterit quin exquisitum ornatum, hominum sacra frequentantium tam multitudinem quam devotionem, frequentes, ut vocant, stationes, ac copiosas indulgentias admirentur. Quodnam illud putas esse spectaculum, videre omnes quasi Italiae civitates ad unam Romam concurrentes, ac Principes viros, cilicio indutos, pedibus incedentes! Quid de processionibus dicam? quae frequentissimae sunt, Paschali praecipue tempore.

V. Nocte ea quae Salvatoris nostri diem emortualem praecedit, Romani omnes sacco induti, cereum singuli manibus gestantes, Cardinalium aliquo singulis cohortibus, eodem vestitu crucem praeferente, ad Basilicam D. Petri proficiscuntur, Deo ibi pro peccatorum venia supplicantes, ac poenitentiam agentes. Quid de Hospitalibus dicemus, quorum proventus annui ad trecentena aureorum millia aestimantur? nec umquam quotidianae stipes defunt: ubi etiam singulis fere septimanis Cardinalium aliqui pieratis, ergo pauperibus pedes lavant tantae aedificationis pie vi, ut non raro Aca-tholici Romam venientes & haec virtutum exempla spectantes cum lacrymis fateantur sese in patria

sua mendaciis per Praedicantes suos fuisse circumventos, credendo eis, cum de fastu, de impietate Romanorum Pontificum & Cardinalium verba darent. Quid de Xenodochiis; in quibus nonnumquam XVIII. aut viginti peregrinorum millibus, ipsi Cardinalibus ministrantibus, victus gratis suppeditatur? Quid de reliquis quotidianis elemosynis? de tot magnificis aedibus ad varios usus, vel educandae juventuti, vel alendis orphanis ac pueris expositis, exstructis? ubi illi, ac praesertim filiae, magna cura ad nubilem usque aetatem aluntur atque educantur. Jam quot ibi sacrarum Deo Virginum sunt monasteria? quot poenitentium? ad quae tota vere Roma cum incredibili gaudio concurrere solet quoties peccatrix aliqua relictis Mundi vanitatibus ac lenociniis, se vitamque suam in posterum Deo consecrat & consignat. Cui ignota est Romanarum matronarum ac virginum pudicitia & castitas? quae tanta est, ut non colloquia solum, sed etiam aspectum virorum fugiant, fratrum & cognatorum non secus atque ab exterorum consuetudine abstineant, multum in his a Gallorum moribus abhorrentes, atque adeo oscula non secus atque ipsum adulterium detestantes: ut singulae familiae religiosarum sacraria esse videantur. Videant ergo quam inique faciant, qui ob unius aut alterius dissolutionem omnes impudicitiae, & ob unum Judam omnes proditoris damnant. Plutarchus ait Romam a prima sua origine incendiis valde fuisse obnoxiam: at profecto meliori jure dicemus, eam hodie maledicentiae & calumniae igni esse expositam. O quantam vim gratiae suae in illam Deus effudit! ut omnes qui aequis eam adspiciunt oculis, tamen eam quam admirentur. ROMA, inquam, ad Orbis terrarum nata imperium: quae a Robore nomen accepit, nomen ejusdem si converso ordine litterarum legas, merus est AMOR: cujus denique nomen in sancta lingua ad significandam Dei benedictionem, Mammellam significat. Haec sancta illa est Ecclesiarum mater, in cuius sinu omnes tamquam filiae confugiunt: haec nutrix est, e cuius uberibus omnes sanae doctrinae lac hauriunt. Omnes veteris illius Regum victricis, domitricis populorum, imperiorum moderatricis triumpho nihil sunt, ad ea quae hodie ibi admiramur trophaea, collati, quorum fastigia ad ipsum caelum pertingunt: ipsique Angeli Sedi illi triumphali laetum carmen atque ovationem accinunt. Hujus potissimum ductu atque auspiciis falsorum deorum colossis & idolis passim dejectis, Deo vivo ac vero templa atque altari-

taria constituta, & polluta illa & cruenta Ethnicorum sacrificia, in purissimum & incruentum illud sacrificium, quo Iesus Christus quotidie omnibus locis in hostiam vivam Deopatri offertur (ut est apud Malachiam) & sic diaboli cultus in Dei cultum commutatus fuit. Et quemadmodum Roma pagana nihil majus & potentius; ita Roma Christiana nihil sanctius est & gloriosius; in qua non jam illud Capitoli immobile saxum, sed augustissima D. Petri Basilica est admirationi, à magno Imperatore Constantino, primum aedificata, sed ad eum jam splendorem perducta, ut superbissimis quibuscumque veterum substructionibus non modo non cedere, verum etiam longe anteire videatur; tum infinitis thesauris repleta: in qua etiam sacrosancta illa Ecclesiae Sedes, cujus imperium Angelus nullum finem habiturum praedixit, fundata cernitur.

VI. Sed cur isti calumniatores in religiosum & sanctum Pontificem Clementem VIII. dentem Theoninum figunt? cur vitam ejus & actiones alatrunt? ejus, inquam, qui in conservanda inter Principes Christianos pace, & Poloniae, Transilvaniae, Germaniae, Hispaniae, & Franciae, quiete procuranda tantos labores exhaustit, ac tantos fecit sumtus? Cur non recensent illi exercitus, contra Turcas juratos Christiani nominis hostes ipsius stipendiis conductos, & laborantibus Christianitatis partibus summissos? Sed ut Christi in terris regnum amplificandi singularis huic Pontifici semper fuit cura; sic multo maxime oves dispersas, & diabolo atque inferno mox praedae futuras, ad spirituale ovile reducendi. Quid ille non facit ut collapsa erigat, infirma sustentet, perdita restauret? Annon ipse Conventus religiosorum obit, ut vitam eorum & mores tanto certius exploret? Annon ipse nudis pedibus in sacris Processionibus incedere visus est: tum maxime quum de Rege nostro ab Excommunicatione absolvendo & in gremium Ecclesiae recipiendo ageretur; & ad tam arduum negotium Dei auxilium atque inspiratio imploreretur? Hic thesauros Ecclesiae aperit & Indulgentias proponit; primus vero ipse eas acquirere studet. Quam saepe non impediens gravissimis podagrae doloribus, utroque genu innixus per gradus illos sanctos in quibus Salvator noster omnibus membris cruentatis à Pilato constitutus ac populo his verbis, *Ecce homo, ostensus fuerat, ascendit!* Annon idem die Jovis sancto quotannis velut sacerdotum minimus, peregrinorum audit Confessiones? Annon quotidie, si per valetudinem ei lice-

at, sacrum Missae officium seu Liturgiam ipso Apostolorum tempore indies usurpatam ipse celebrat? & quidem tanto ardore ac zelo, ut cana ejus facies lachrymarum guttis ubertim saepe irrigetur, praecipue ubi ad consecrationis verba pervenit? Nos quidem ipsum feria sexta sacrae hebdomadae, quum historia passionis Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi recitaretur, tormentis ac doloribus ejus illachrymantem vidimus; dulci & admirabili animae perquam devotae compassione. Quot ille quantasque elemosynas quotidie in suo cubiculo distribuit? Nonne decem ibi pauperes, mutati indies, singulis diebus aluntur? Hi procedente ad prandium aut cenam Pontifice, ad pedes ejus se abjiciunt: quos ille suis manibus sublevat, deinde aquam eorum lavandis manibus affundit, ac mensam suam oppositam, & iisdem cibis instructam consecrat, & ubi singulis potum infudit, suae demum mensae affidet, à pauperum mensa parvo intervallo distanti: tandem vero ita refectos, cum benedictione & munusculo dimittit. Inter prandendum vero semper liber aliquis sacer legitur. Feria quinta sanctae hebdomadae, & saepe alias idem sanctus Pontifex vigintiquatuor pauperibus pedes lavat & osculatur, deinde in novo S. Petri Palatio prandentibus per duas aut tres horas ministrat. Interea vero diversae sunt exhortationes, quibus charitas illa commendatur; tandè vero aureo nummo in quo Pontificis expressa est imago, & nova veste donati singuli dimittuntur. Quam multos vero pauperes idem Pontifex visitavit, suaque voce exhortatus & consolatus est in extremo agone constitutos? quam multis sua manu SS. Eucharistiam praebuit? Quam magnum ille captivorum & remis addictorum numerum ab infidelibus redemit? Quot ille tandem coronis, quot laureis Pontificalem suam tiaram seu mitram exornavit? neque jam quidquam aliud restat quam ut caput ipsius aeterna coronetur gloria, inter Beatos illos sanctos & Martyres qui Sedem hanc S. Petri tenuerunt receptus, ad quorum pedes quisque se humiliat, ut in Iesu Christo exaltari possit, tamquam ad speciosum illum pedem, pacem Evangelizantis.

QUOMODO CAROLUS V. IMPERII

Ferdinando fratri, & suarum ditionum administrationem Philippo filio commiserit.

CAPUT QUINTUM.

ARGUMENTUM.

- I. Caroli V. Imperatoris consilia & conatus.
- II. Oratio qua ad proceres Belgii usus est.
- III. Philippus II. paternas ditiones regendas cepisset.
- IV. Caroli V. Imperatoris secessus.
- V. Ejus religio & devotio.
- VI. Alia insignes virtutes.

Cum igitur ad hunc modum Italia ab Hæresi immunitatis perfisteret Dei beneficio, Germania autem veluti Colicis passionibus & torminibus vicerum suorum dilaniaretur, Imperator Carolus V. variis fortunæ casibus exercitus, tandem rerum humanarum pertæsus imperio ac regnis omnibus abdicare se, eaque tantum quæ ad animæ salutem pertinent curare, post Imperium triginta sex annos feliciter administratum, decrevit, quamvis ab hoc consilio multa eum revocarent, cum primis incerta Germaniæ pax, quam ob non ad versam jam, sed ad fictam valetudinem, quibus opus erat præfidiis stabilire, non dum licuerat, necessaria morbis ejus remedia adhibere hætenus neque potuerat. Nihilominus tamen, & ut afflictæ valetudini confuleret, & florentem filii juventutem potentissimi ac felicissimi hætenus Galliarum Regis fortunæ opponeret; missis ad Electores litteris, & ad Ferdinandum fratrem Imperii insignibus, privatam posthac agere vitam, & quod ejus superesset, in solius Dei servitio exigere constituit. Hunc in finem mense Septembri Anno M. DLV. Philippum filium ex Anglia, cujus Rex per Mariam uxorem erat, Bruxellas evocatum, diligenter de rebus omnibus quæ ad imperium pertinent, erudit, inter alia monens, ut cum Franciæ Rege, quo potentior magisque formidabilem hostem non haberet, pacem faceret, aut temporibus, obsecundaret: imprimis vero, ut Ferdinandi patrui sui Romanorum, Ungariæ ac Bohemiæ Regis, ejusque filiorum amicitiam omnibus modis conservaret. Deinde ad XIII. Octobris omnium Ordinum conventum Bruxellas induxit, in quo quum in amplissima pala-

tii aula, frequenti Senatû, magnaque Nobilium & omnium Ordinum corona consedisset, hanc fere in sententiam loquutus fertur.

II. *Mihi varios ac dubios fortuna mea casus, ab eo tempore quo vix undevigesimum ætatis annum ingressus, post mortem Maximiliani, Imperio admotus sum, reputanti, quum multa alia Dei in me beneficia occurrunt, tum illud præcipue, quod è tot hominum millibus unum me ad summum hunc dignitatis gradum velut sua ipse manu perduxerit, & ab hostium insidiis semper huc usque clementer custodierit, ipsis etiam meis inimicis in casses quos mihi struxerant, coniectis. Deo ergo immortalis ago gratias quantas animi mei angustia capere potest maximas, quod post tot labores exhaustos, tot pericula tam mari quam terra superata, hanc mihi gratiam fecit, ut tantum ejus beneficium, quo me ad hunc usque diem incolumem conservavit, mihi hoc ipso loco vobis præsentibus, agnosceere & predicare liceat. Ex altera parte non possum non deplorare eorum infelicitatem, quibus magna imperia commissa sunt, ob infinitos labores & pericula quæ commitari eos solent: illud verissime asseverans, postquam à morte domini ac patris mei, deinde aut materni, tot tantisque regnis ac ditionibus administrandis præfectus sum, non diem, non ullum fere temporis momentum ocio aut privatis voluptatibus me dedisse, quod non multis molestius fuerit permittum. Hujus rei testes sunt corpus hoc laboribus fractum, & caput hoc jam olim ante tempus canescens. Sunt inter vos multi qui horum meorum laborum aut participes fuerunt, aut certe conscii sunt: testes mearum actionum fideles. Norunt illi utrum ego causa sim earum calamitatum, quæ jam triginta & amplius annis Christianam Rempublicam afflixerunt. Dicant ipsi, quoties pacem ex animo me optasse audierint, adeo ut jure meo non semel cedere voluerim, quo nostra arma contra immanem Christiani nominis hostem conjungerentur. Quin ut viam aliis monstrarem, & exemplo præirem, bis, ut ipsi nostis, non sine magnis periculis ipse barbaro hosti caput hoc meum objeci, exercitumque opposui, ceteris vero temporibus laboranti Hungariæ auxilium contra Solimanum summi. Quod si omnia ad votum non successerunt, Dei voluntatem agnoscamus, omnis manu sua tenentis, qui ob peccata mea permittere noluit, ut tot tantisque victoriis, quas mihi clementer largiri dignatus est, his adjunctis, insolescerem. Quamvis autem ceteris Principibus ad inferenda infidelibus arma viam aperuerim; tantum tamen abest ut illi me sequuti sint, ut etiam eorundem auxilia contra nos evocarint. Idem ditiones meas in vaserunt ac vaserunt.*

D

fiarunt.

starunt, nescio quid juris in Mediolanensem Ducatum praecedentes. Notum est plerisque vestram, & Deus mihi testis est, qua illis obtulerim, qua tamen accipere illi pertinaciter recusarunt. Nunc illa sola me consolatio sustentat, quod Deus optime novit, quam in vicus ad arma venerim, & quidem contra eum hostem, qui egre ferens quod in sede mea collocatus non fuisset, deturbare inde summis viribus me velle visus est. Sed conatus eius repressi; quibus modis tacere malo, ne per arrogantiam iterum quasi de hoste triumphare velle videar. Ego per vitam meam magnos & potentissimos habui adversarios, qui plurimum mihi negotii fecerunt, divina tamen benignitate factum est, ut non illi meum, quod optabant, sed ego illorum finem viderim: quibus illud à Deo precor, ut qui in hac vita quiescere numquam potuerunt, in altera illa placide ac beate quiescant. Ex omnibus vero, Illustres Domini, nihil mihi molestius est atque acerbius, quam quod antequam ex hoc Mundo à vobis discedo, nullam adhuc rationem turbas illas, qua ob religionis diversitatem passim exorta sunt, componendi ac sedandi video: quamvis nulla in re plus cura atque opera posuerim. Deus ignoscat illis qui meis conatibus obstiterunt (& certe bonus hic, & arthritide fractus senex non raro sub onere succumbere quodammodo, atque aliorum potius quam sua consilia sequi fuit coactus) sed quia facta revocari non possunt, tempus est ut junioribus locum dem, idque, quod jam olim constitui, tandem executioni mandem: id est, ut humeros meos tam gravi onere liberem. Illud vero ego vobis affirmo hunc ipsum diem non minus gratum mihi ac laetum fore, quam eum quo Imperialem suscepi coronam. Mihi quidem vires meas expendenti, consilium hoc ita necessarium videtur, ut velim nolim, aliter facere non possim: quumque mortem jam impendentem mihi non procul videam, par est ut vestris rebus prospiciam, ne illa, me defuncto, aliquid accipiant detrimenti. Vnicum mihi filium Deus dedit, quem praesentem videtis, quem ego ut pater unice amo, quem vos etiam tamquam naturalem vestrum Dominum, diligere & colere par est. Hunc ego vobis, illustres Domini, & quotquot adestis, vobis commendo: rogans vosque adjuvans ut juvenem hunc Principem pro decrepito hoc senes accipiat, natum, uti spero, ad vestram omnium utilitatem & salutem. Hoc à vobis impetrare debens non tam preces mea, non tam mea imbecillitas, qua quo me redegerit videtis, quam ipsum jus, atque Dei voluntas; qui nascendi conditione hunc vobis Principem dedit: hacque ipsa

acceptatio in vestram praecipue cedit utilitatem. Pro omnibus vero qua in vos à me unquam profecta sunt beneficiis, pro tot laboribus quibus sacra, libertatem, focos, uxores ac liberos vestros defendi, pro omni denique benignitate & mansuetudine, qua erga vos semper usus fui, hoc unum à vobis peto, ut filio huic meo eundem amorem, eandem obedientiam atque observantiam praestetis quam mihi patri ejus hactenus praestitistis. Huic ergo regna, Principatus ac ditiones meas omnes jam trado. Vestrum est in conservando Dei cultu, in tuenda patria libertate, in defendenda justitia, auxiliaries ei manus praestare. Ad me quod attinet, rebus gerendis jam porro inutilem, de medicorum consilio (etsi spes meas omnes in uno illo & celesti medico collocatas habeo) in Hispaniam secedere, ibique quod reliquum mihi vita restat, exigere constitui: extremum hoc à vobis petens, ut interim mei memoriam qua par est benevolentia, tamquam ejus qui vestris commodis omnia posthabuit, usurpetis. Quod si aliquando tributa vobis imposui, id sane in vitis admodum, & non nisi extrema necessitate coactus feci. Filio vero quibus vestris necessitatibus succurrere atque onere vos ex parte sublevare possit, jam ego rationes commonstravi. Hunc ego iterum à vobis peto, ut tamquam legitimum meum successorem recipiat. Quod si alacriter vos facientes videro, tanto lubentius ex hac vita discedam, relicto subditis meis bono Principe, & filio meo populo fideli. Hunc vos, tamquam caput vestrum, amate: hunc tamquam à Deo vobis propositum, observate, pacem & concordiam colite, & imprimis Catholicam religionem cura habete. Extremum hoc est quod à vobis spero & peto: nec sane ita de vobis meritus sum ut hoc mihi negare possitis aut debeatis, &c.

III. Hæc Cæsaris oratio plerisque adstantium lachrymas expressit: quumque nemo esset qui non optimi Cæsaris voluntati morè gerendum censeret, Philippus filius assurgens, capite detecto, in genua coram patre procumbit: quem ille manu capiti imposta, Belgii & omnium patrimonialium regnorum ac ditionum Principem pronunciat, & ut religionem ac justitiam colat, hortatur. Sic enim divinum ei auxilium numquam defuturum. Quod ille facturum se recepit, ac Deo simul, patri ac circumstantibus gratias egit, seque commendavit. Post hunc Maria quoque Cæsaris soror Vidua Ludovici Hungarorum Regis, Belgii nuper Gubernatrix surrexit, seque Imperio Belgii abdicavit ruptisque Caroli sigillis, Philippus omnem administrationem in se recepit: Carolus vero, relictis tan-

tuum

tum quibusdam sibi reservatis, mense Augusto Anno M. D. LVI. in Hispaniam navigavit, maximus omnium post Carolum M. Imperator, &c.

IV. Antonium Peresium, cum qui tam Philippum regem quam res Hispaniæ pleraque suis consiliis rexit, quoad à fortuna ex alto dejectus fuit, narrantem me audisse memini, Imperatorem ex censione facta, ubi primum in terra pedem posuerat, in genua provolutum, corpus suum his verbis terræ primæ suæ matri reddidisse: *Gardate Dios, ó Madre muy que rida y desferida ausine, &c.* id est: Salve charissima multumque mihi desiderata mater! Sicut nudus è ventre matris meæ egresus sum, ita nudus ad te velut secundam meam matrem revertor: & pro multis meritis quæ à te accipi, corpus hoc meum ægrum, hæcque debilia & lassæ mea ossa tibi dono, quum aliud jam non habeam. Quæ verba multis adstantium lachrymis fuerunt excepta.

V. Sic igitur optimus Imperator in monasterio quodam Hieronymianorum, ad vitam solitariam valde commodo, dies noctesque in orationibus aliisque pietatis exercitiis transiegit, donec tandem Anno M. D. LVIII. die Septembris XIV. animam Deo reddidit, in altera vita laborum suorum mercedem recepturus. Antequam moretur hæc ei quoque felicitas obtigit, quod res à filio sub primis regni auspiciis prospere gestas accepit, profligato Gallorum exercitu, & fano S. Quintini capto; tandem etiam ad Gravelingam eorundem concisis copiis: qua cladium frequentia Gallorum res admodum fluctuabant, mox tamen Henrici II. Regis virtute fuerunt recreata.

Fuit vero Carolus omnibus virtutibus tanto Principe dignis ornatus. Fuisse fertur omnium suorum Consiliatorum prudentissimus, omnium militiæ præfectorum fortissimus, omnium Judicum justissimus; felicior tamen in bellis per Legatos, quam ipsius ductu administratis: in rebus prosperis temperans; in adversis constans: tanta vero erga Deum religione & pietate, ut nullum diem abire pateretur quo non factum audiret, à quo non ulla eum negotia seu pacis seu belli revocabant. Certis diei horis consuetas precatioes, easque satis longas, recitabat; neque ullam tum ferebat interpellationem: hæc inquit *arma esse quibus terra oppugnetur, ac cælum expugnentur.* Quam ejus devotionem præfecti militares

impatienti animo ferentes, dicere solebant: *Imperatorem sapius ac longius cum Deo quam cum hominibus loqui.* Quum aliquando precibus intentum quidam è domesticis à Galliæ regis Legatis exoratus, interpellasset, utque eos ad audientiam admitteret, rogasset; expectare eum iussit dum preces absolvisset. Illo vero dicente, jamdiu eos expectasse, ac res magnas habere, quas cum ipso communicari quamprimùm, regis ipsorum plurimum interesset. *Et mea,* inquit Imperator, *cum rege meo ista communicari quæ jam communico, multo magis interest.*

VI. Solebat optimus hic Imperator quotiescumque bellum contra Turcas, Hæreticos, Gallos, Anglos, Italos aut quoscumque susciperet, precatioem libellum sibi ipsi conficere, quas pro re nata formatas, quotidie recitabat. In secessu illo suo mirum est quam religiosam & asperam vitam duxerit, cilicia lacerna sæpe indutus, ac loris corpus castigans, nihil denique meditans nisi mortem; cui vicinus flagellum illud & cilicium Philippo II. filio, ut perpetuum paternæ pietatis mnemosynon, aservanda dedit. Hic quoque decurso jam vitæ spacio, Mundum jam & omnia, quæ paternis adjunxerat, regna relicta, vocato ad se Philippo III. filio, qui rerum nunc potitur, hoc idem præstantissimum, & ultimum quod à manu ipsius accepturus esset, donum obtulit, inquit, *in nodis illis sanguinem hævere, non suum quidem, sed patris sui: monensque, ut à vita pietatis numquam oblivisceretur; ac simul ostenso corpore male affecto & ulceroso, Vide, inquit, mi fili, quo etiam maximos Reges terra mors redigat.* Sed frustra ego ingenii mei vires Caroli V. secundi Constantini laudibus defatigare ac perdere nolo, quas plures Iliades non capiant. Illud tantum addo, quemadmodum in Germaniam à Carolo Magno Christiana religio primum introducta fuit, sic ab hoc altero Carolo, nec minus Magno, eam in Germania fuisse conservatam.

Sed quia eum in Hispaniam usque deduximus, non abs te erit ostendere quibus modis ea ab hæresi fuerit præservata.

):(

D 2

DE

DE HISPANIA, ET QUIBUS MODIS
ea ab hæresi fuerit præservata.

CAPUT SEXTUM.

ARGUMENTUM.

- I. Hispania tribus rebus ab hæresi præservata.
- II. Fraternalitates religiosa.
- III. Cruciatæ: ejus institutio, ordo, & proventus.
- IV. Inquisitio, & ad quid instituta.
- V. Inquisitio in Gallis ob hæreticorum crudelitatem, ejusque necessitas.
- VI. Inquisitio Hispanica quæ crimina puniat. Pontius Leo cur condemnatus. Casallo ante supplicium, ad Catholicam fidem conversus.

I. QUemadmodum experientia docuit nonnullos, fulmen perrupta horrendo cum tonitru nube, in terram dejectum, eorum in quæ reiderit animalium corpora, si viva ipsi occurrerint, non comburere: sic hoc loco similiter nobis ab omniscia illa magistra discendum est, Deum, qui hæreseos fulmen sua manu tenet, si quando illud in terram & magna imperia ejaculetur, non tamen ea perditum ire quamdiu suæ ipsa invigilent salutis, ac vitam aliquam in se habeant. Hoc pulcherrimo symbolo adumbravit S. Joannes in Apocalypsi sua cap. 9. loquens de Lutheri locustis: *preceptum est illis ne laderent fœnum terre, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.* nempe Confirmationis: Itaque hæresis quæ nihil aliud quam animarum quærit exitium, omnia illa regna vastat quæ vita ac spiritu vacua fuerint, id est, in qua omnis religionis cura velut intermortua fuerit atque exstincta. Germania quidem, Francia, Anglia, Polonia, Bohemia igne hoc fere penitus conflagarunt; at Hispania ingruenti hæresi viva ac valida occurrens, flammam illam hæreticæ contagionis evasit. Id quidem post divinam gratiam, Catholicorum Regum curæ, diligentia & pietati acceptum ferendum est, qui memores vulgati istius,

Tunc tua res agitur, parvis quum proximus ardet,
& ipsi nascenti, aut nondum etiam nascenti malo remedium adhibuerunt, & aliis rationem prohibendæ hæreseos commonstrarunt. Sed quoniam huc nos oratio deduxit, vehementer sane peccare mihi videret, si remedia hic non indicarem, quibus

omnia Hispaniæ tam longè lateque patentia regna contra fulmen hoc, quod in ceteris Orbis partibus tot tantisque strages dedit, fuerint præmunita, & illæsa conservata; & illo quidem tempore quo Turcæ ab Oriente arma minabantur, ad Occidentem tumultuabantur Saraceni seu Mauri, ad Meridiem Arabes, ad Aquilonem vero hæresis pleno gradu grassabatur. Nemo hic sibi fingat quod Hispania ideo tuta constiterit quod ipsa in formam bubulæ pellis extensa à tribus partibus duplici mari, Oceano nempe & mari Mediterraneo, & reliqua parte naturali quodam vallo, montibus nimirum Pirenaeis, clausa ac munita sit; in his enim omnibus contra hoc mali genus nihil ei fuit præfidii; sed potius in summa Regum diligentia, qua illi operam semper dederunt, ne quid Catholica religio acciperet detrimenti. Horum singulari prudentia tres præcipue res institutæ sunt, quibus potissimum hæreses profigatæ & Catholica conservata est religio: videlicet *Hermandatus* sive *sancta Fraternalitas*, *sancta Cruciatæ* (*Croisade* vulgo) & *sancta Inquisitio*. Hæc ærea illa scuta, vel cœlestia potius sunt ancilia, quorum nitor Lutheri oculos ita perstrinxit, atque excæcavit, ut velut Democritus ille, in tenebris hinc inde palpans, nullum in Hispaniam aditum reperire, aut vel paullo in ea longius progredi potuerit, quamvis animus & conatus numquam deessent. His tam laudabilibus tamque salutaribus circa animarum curam institutis factum est, ut Hispania hæresis jugum evaserit, quod tamen illa toti Mundo imponere, sibi que in terra velut monarchiam instituere cogitabat. His in tanta rerum omnium confusione ordo conservatus: his à superbo diaboli, infausti infelicium hæreseon architecti, dominatu vindicata fuit Hispania. Rigor ille contra hæreticos adhibitus optatam Dei sponsæ quietem & tranquillitatem reddidit, & nativum splendorem ac pulchritudinem conservavit. Ringantur infructi hæretici, fremant & frendant quantum volunt, calumnientur justitiam, inhumanitatis, crudelitatis accusent: nos certe tot tantæque bona ex his nata ac quotidie nascentia videntes, sancta hæc instituta non possumus non laudare, cum regna quæ illis caruerunt, centuplo majoribus malis bellorum civilium fuerunt implicata per hæreticos, quam mala illa sint, quæ in solos fontes per Inquisitionem, &c. illa remedia sunt inflicta. Cujus &c. quanta sit utilitas & bonitas, nullum certius arbitror reperiri argumentum, quam quod eamalis & hæreticis non placent. Equidem vir-

quid-

quidquam est quod pluribus turpioribus atque atrocioribus calumniis petitur atque diffamatum sit quam ista in Hispania usitata administrandae justitiae ac conservandae Catholicae religionis rationes atque instituta. Nos tamen nihilominus justis & idoneis rationibus facile, spero, evincemus, & a quo Lectori persuadebimus, Reformationem hanc, quam Novi isti Reformatores Ecclesiae (qui omnia deformarunt) cane peius & angue oderunt, re ipsa sanctam, justam atque utilem esse. Ordine ergo quid sit Hermandatus, tum Cruciatæ & Inquisitionis, explicabimus.

II. *Hermandatus*, quod verbum *Fraternitatem* significat, exacta justitiae species est, persequendis maleficis, qui se fuga subdixerunt, inserviens. Hac utuntur, ad comprehendendos facinorosos, quum alia media desunt: insequunturque eos, qui magnum aliquod crimen admiserunt, quocumque etiam sese contulerint, sive ea ditio Regi Catholico pareat, sive non. Quam ad rem exploratores adhibent, qui se in familiaritatem eorum, quos quaerunt, insinuant: nec cuiquam rei parcunt, quæ huc faciat, sed omni industriâ, atque omnibus, quos excogitare possunt, modis conantur eum molliter ad se retrahere, atque in eam regionem, unde elapsus est, revocare. Adeunt hominem sub specie amicius amicitiae, ac intimam familiaritatem cum ipso contrahunt, indigentem pecunia, agrum, aut in alia necessitate constitutum omni ope juvant: atque ita hac amoris simulatione inescatum, in plagas jam antea præparatas conjiciunt, & in manus justitiae tradunt. Quod si diffidentia hoc consilium remoretur, tentant persuadere homini, ut vel navi vel curru quem ipsi in hoc emerunt, iter aliquod animi gratia faciat: quo perductos abducunt quo volunt. Hac arte non raro Lutetiae, Constantino- poli, & in Germania abrepti sunt nobiles viri, & in Hispaniam ducti, ingentibus in eam rem impensis sumptibus, magnaque industria captata rei absque tumultu gerendae opportunitate. Qui in sanctam hanc Fraternitatem adscripti sunt, in ipso muneris sui exercitio, viridi vestitu, & pro armis, arcu feruntur. Habet hæc societas ad sustinendos tanti oneris sumtus, ingentes redditus, quibus, quum enormis alicujus facinoris reus persequendus est, minime parcunt. Non admittuntur ad Fraternitatem, nisi delecti, inculpati, vitæ probatae, honesto loco nati, munerum & corruptionis aspernatores, validi, & ad tale negotium apti. Utque promtior sit negotii ipsi commissi expeditio, cautum est per

totam Hispaniam, ut in quovis oppido, castello, aut pago, ubi magnum aliquod facinus commissum est, continuo campanarum sono signum detur omnibus, indagandi quid sit, ac omni studio explorandi, quonam sese recipiat is, qui fugit: statimque Hermandatus socii ad suas partes agendas sese accingunt. Hodie hæc Fraternitas in multis Hispaniae locis tanta religione observatur, ut homicidia, rapinae, aut alia crimina ibi raro committantur, aut certe, si qua commissa fuerint, praesentissimam poenam non effugiant. Praeclara sane Fraternitas, cuius tam admirabilis est fructus, ut virtutis augmentum, & tam opulenti Imperii (Justitia enim Regnorum est conservatrix) merito basis appelletur, dixi breviter quid sit Hermandatus. Jam, quid sit *Cruciatæ*, videamus.

III. *Cruciatæ* duas ob causas constituta est: primum ad colligendam pecuniam, quæ bono orbis Christiani, redimendis apud Infideles factis mancipiis, faciendoque infidelibus & hæreticis bello impendatur: deinde, ut constet, num quis pietatis, & Sacramentorum frequentationem negligat. Observatur hæc *Cruciatæ* etiam in Italia, & Romæ quidem, eum in finem instituta, ne quis Mahumetano, aut Judaico, aut hæretico more vivat. Huic ordini omnes & singuli, sine discrimine sexus, anno ætatis septimo nomen dare tenentur: nec quisquam admittitur ad confitendum, nisi bullam *Cruciatæ* habeat, quam redimunt plebei quidem binis, ut vocant, Regalibus, magnarum vero familiarum principes, octonis. Res in hunc modum administratur confessus ex Ecclesiae Catholicae præscripto circa Paschatis tempus ad mensam Domini participaturus ejus corpus accedit: quo sumpto, tesseram accipit, qua scriptum est, *cum hoc anno & hoc die sacra communionem usum esse*. Post Octavam festi, parochus, aut alius, cui hoc negotium datum est, per totam parochiam capitatim tesseras istas colligit: teneturque paterfamilias aut hospes sistere omnes illos, qui octiduo ante festum Paschatis domi ipsius, habita inquisitione, inventi fuerant. Quod si quis tesseram, aut justam excusationem non habeat, in vincula conjicitur, & pecunia mulatur: si vero hæreseos suspectus sit, ad Inquisitionem mittitur. Muneri huic præsumunt Archiepiscopi, Episcopi, & alii integræ & irreprehensibilis vitæ homines: qui etiam summam judicandi potestatem habent. Commissarius generalis Anno M.D. XCV. fuit Cardinalis Franciscus Avila. Reditus *Cruciatæ* opulenti sunt admodum: Sancta vero ap-

pellatur, ob fructus quos sancta Catholica religio affert.

IV. Etsi vero duo illa quæ jam recensuimus Iustitiæ tribunalia ad pacis & Catholicæ religionis in Hispania conservationem plurimum attulerunt adjumenti, non minus tamen utile fuit Inquisitionis munus; quod veluti firmissimus agger, fœdissimam hæreseos eluvionem coercuit. Quia vero tam odiosè à nonnullis Inquisitio hæc traducitur, formam procedendi quæ in ea observatur, describere operæ precium mihi videtur. Inquisitionis origo non ad Lutheri, sed ad ea tempora refertur quibus Saracenis à Ferdinando Aragoniæ Rege devictis, in Hispania vivendi certis conditionibus permittitur licentia, ut nimirum certum persolverent tributum, atque interim religionis causa vis eis nulla inferretur. Bello confecto, & barbaris illis subjugatis, dictus Rex imperium suum ita constituendum sibi existimavit, ut Ecclesiæ dignitati ac saluti simul prospiceretur; atque in primis damnabiles superstitiones eradicarentur. Doctis ergo quibusdam viris negocium dedit in ea quæ ad Religionem pertinent inquirendi, & cavendi, ne Judæi vel Mahumetani, quorum adhuc ingens erat in regno numerus, zizania sua disseminarent. Hæc conservandæ Catholicæ religionis diligentia tam ipsi quam successoribus Catholici nomen ac decus peperit; quamvis nonnulli titulum hunc Alphonso Galaciæ regi à Papa Gregorio III. tributum ferunt, eo quod regnum suum Arriana hæresi purgasset. Tum temporis *Iacobini Monachi* (quorum ordo à Dominico Hispano Caliguritano, Lexoviensis dioceseos institutus fuit) in tanta erant existimatione, ut Rex Catholicus in omnibus quæ ad religionem pertinent; eorum staret iudicio: quod illi magna severitate exercebant, In Catalonia enim regno, instituta contra Albigenes inquisitione, ossa Arnaldi Castelboni & Ermolyns de Bronicende filiz, qui avus fuit Rogerii Bernardi Comitiss Foxiensis, effodi atque exuri, ac cineres in aerem projici jusserunt, quod hæresis crederentur fuisse participes. Sed res tota Anno M. C. D. XXV. per Cardinalem Petrum Consalvum Mendozam, Sixti IV. Pontificis interveniente auctoritate, fuit composita. Et hi quidem primi fuerunt Inquisitionis auctores; sed quia devictis Saracenis severius aliquando illa contra Judæos & Mahumetanos fuit exercita, origo ad Ferdinandum refertur. Hæc jam olim à Papa Sixto IV. & Rege

confirmata fuit, circiter Annum M. C. D. LXXV. ob innumeras nequitias quas Judæi in contumeliam Christianæ religionis committebant: eademque postea Luthero dogmatizare incipiente, anti-quæ conservandæ religioni magno fuit adjumento, atque obstitit, quominus tam ipse, quam alii novarum sectarum conditores in Hispaniæ quoque regnis novam Babylonem, ut in Polonia, Germania, Bohemia, Anglia & Belgio exadificarent. Ejus vero hic est ordo & processus. *Quicumque hæreseos suspectus fuerit, ab officario quem Familiarem vocant, coram Inquisitoribus comparere jubetur. Nulla hic fuga, nulla dilatio. Nihil factus, liber dimittitur, constituto tamen Coryceo qui omnia ejus nihil tale cogitantis dicta & facta observet. Si quidquam Romane Ecclesiæ contrarium in eo animadvertatur, Inquisitorum jussu comprehenditur, & iudicio sistitur. Illud vero notatu dignum est, quod tam contra accusatorem quam reum diligens habetur questio, utrum scilicet vir bonus sit; ac præcipue num inter ipsum & delatum inimicitia intercedant. Sed & quem Familiarem vocari diximus Officiarius talis eligitur qui in iis quæ ad religionem pertinent inculpatus, & qui à quarto gradu usque tam paternam quam maternam cognationis è Christiana prosapia sit ortus. Audito ac dimisso reo, Provisor, seu Vicarius, vel Diocesanus vocatur, & ad eius relationem accusatus vel liber pronuntiatur, vel in vincula conjicitur. Fugientem Alguazil seu licitor Inquisitionis persequitur; itemque Hermandatus seu Fraterritas, de qua supra: tantoque major hic adhibetur diligentia quanto fugiens majoris est auctoritatis & conditionis. Capta bona omnia consignantur; damnati, confiscantur. In his omnibus administrandis Iudices summam adhibent integritatem: qui omnes opulenti sunt, & ab avaritia aut corruptionibus alieni. Ut vero leves ac temerariae accusationes impediuntur, si qui falso aliquem aut per invidiam accusasse deprehensus fuerit, severe puniatur. Captivis omnia præter vestem auferuntur. Vbi ostiduum circiter in carcere desederit, à custode carceris monetur ut à Iudicibus audientiam petat: qua impetrata, ab iisdem monetur, suppresso interim accusatoris nomine, ut culpam sua sponte fateatur, promissa, si id fecerit, impunitate; & contra terrore mortis ob oculos posito. Si nihil factus fuerit, in carcerem reducitur; ac deinceps iterum atque iterum iudicio sistitur, utque sua conscientia rationem habeat, monetur. Si omnibus artibus nihil ab eo exculpi queat, crux & Missale apportantur: super quibus juramentum facere recusans, statim damna-*

damnatur. Iuratus, non tamen statim absolvitur, sed in finis quaestionibus, de patria, amicis, &c. urgetur. Vbi nihil fateri eum Iudices volent (qui enim bene instructi sunt, numquam seipos accusant, nec prius loquuntur quam ea quorum accusantur intellexerint) tum accusationem ei aperiunt, testium tamen aut delatorum nomina reticent, de quibus divinare magis ex privatis inimicitis quam certi aliquid scire licet. Inde Procuratorem seu Advocatum sibi eligit, qui ab eo informatus, ad singula respondeat: quod melius est quam si e vestigio respondere cogatur.

Duo testes fide digni atque irreprehensibiles, ad rei damnationem sufficiunt, non tamen semper, praesertim si de capite agatur: prator vero, apud quem captivi aservantur, solus sufficit; unus tamen testis ad torturam non sufficit, nisi certas conjecturas aut alias graves habeat rationes. Postquam diebus aliquot reus de testibus seu delatoribus conjecturam fecerit, productus Inquisitores interrogat: num ab his vel illis inimicis scilicet suis, sit delatus. Quamvis autem testium nomina divinare aut scire non possit, aliis tamen rationibus purgare se potest, nimirum si probaverit se cum Ecclesiasticis habuisse amicitiam, observasse praecepta Ecclesiae, dies festos, jejunia, Missas audisse, &c. cetera quae haeretici impugnant, obiisse. Ad haec producenda novem dies integri reo conceduntur. Exploratis omnibus, Inquisitores, qui sunt Ecclesiastici ordinis & Theologi, de fide responsa examinant: quibus si innocentiam illi suam sufficienter probaverit, absolvitur, non tamen sine dura aliqua poenitentia, si metus aut suspicionis causa adhuc subsit; sicque in carcerem ducitur donec de fide eius plene cognoscatur. Quod si ex ore eius nulla probatio excorqueri possit qua vel ad condemnationem vel absolutionem sufficiat, tortura res agitur, quae in Hispania fideiculis tantum fit aut aqua, etiam quodcumque ob delictum. Sed & supplicia ibi non tam atrocitas sunt, ut in Germania, Gallia, & Italia. Haeretici igne puniuntur. Cetera suppliciorum genera quae rota, corporum dissectionibus in quatuor partes, eorumque distractionibus, &c. fiunt, Hispaniae ignota sunt. Ad incutiendum vero terrorem, reus cum Vicario suo in locum subterraneum, horroris plenum ducitur, ubi iam ante Iudices consederunt. Interim carnifex nigro habitu ac tecta facie, spiritus infernalis specie, ei occurrit, & ad Iudices abripit: qui precibus & minis ab eo contendunt, ut ultronea confessione tormentorum dolores redimat. Nihil fateri volentem, Iudices carnifici torquendum tradunt. Si quaestione hac quoque nihil ab eo exprimat, infinita alia artes illaqueandi hominem adhibentur. Subor-

nantur qui haeresis causa se quoque captivos simulant & familiariter cum ipso conversantes, omnia eius dicta & facta observant. Vbi certis argumentis reus haeseos convictus fuerit, igni adjudicatur: sicque flava tunica, in qua diabolorum horribiles species pictae sunt, (id genus vestis Sambenit vocant) indutus, & pileo ad turricula instar, in quo homo ardens, & diabolus capiti eius insidens, itidem pictus cernitur, ad supplicium educitur, epistomio prius ori inserto, ne ad populum loqui possit, si obstinatus maneat; si vero confessus fuerit & ante sententiam de se latam, poenitentiam egerit, incredibili omnium gaudio, poena expiandis ipsius delictis imposita excipitur. An ulla justior aut lenior haeresin, quae tantopere Mundum afflixit, coercendi ratio excogitari possit? Quod si quis institutum hoc cum iis legibus quas haeretici in locis imperio suo subiectis de religione tulerunt, comparaverit, Inquisitio multo illis tolerabilior videbitur. Id si cui dubium est, videat, quae so, quam multa crudeliter passim ac nefarie haecenus, ac praecipue quam primum emergere coepit haeresis, patrarint. Quot rapinae, quot caedes ab ipsis sine ulla inquisitione, sine ulla iudicii forma designatae sunt: ut ipsis Arabibus & Mauris deteriores merito videri debeant. Quid quod solum sacerdotis nomen in multis iusta supplicii causa visa fuit? quod ipso Christo Domino nostro sacerdote in aeternum, haud dubie clam supplicio iidem persequuntur.

V. Inquisitio porro ejusmodi ob justitiam Franciae ita placuit, ut ipso effectu ab ea fuerit recepta. Et quidem Edictum illud Romorantinum, a privato Regis Consilio omnibusque Franciae Parliamentis approbatum, haeretici Hispanicam Inquisitionem nominarunt, ut in quo de haeresi quaestio ad praelatos tantum & Ecclesiasticos remittitur, omni de ea cognoscendi potestate saecularibus Iudicibus adempta; & omnes alterius quam Catholicae religionis exercendae causa instituti Conventus, laesa Majestatis crimine condemnantur. Sic enim Edictum habet:

Ut vero secreta ejusmodi conjurationes in lucem protrahantur, mandamus sub iisdem poenis ut omnes qui quoquo modo coevis fuerint aut consenserint, statim rem omnem Iudicibus aperiant, & reorum sive complicitum nomina deferant: quo in casu bona fide & sub verbo regio impunitatem reis, non reus vero, quingentas libellas Turonenses, e damnatorum bonis confiscatis ante omnia solvendas, promittimus. Omnes etiam Pradicantes, qui a Praelatis aut iis qui eius rei potesta-

rem habent, non ordinati fuerint; itemque omnes libellorum famosorum & aliorum scriptorum quæ ad nulum alium finem, quam ad seditionem spectant, auctores, tum impressores, venditores, & quicumque eiusmodi libellos & scripta disseminaverint; declaramus & haberi volumus pro rebellibus, nostris & publica quiete inimicis, ac reis criminis læsæ Majestatis, eosque iisdem pœnis quibus seditiosos & clandestinorum conventiculorum auctores, supra dicto modo ab iisdem Iudicibus puniri iubemus. Ne vero Edicto hoc nostro quisquam per malitiam ad calumniam abutatur: volumus & mandamus ut omnes calumniatores, & qui falso aut malitiose aliquem detulerint, iisdem pœnis afficiantur, quibus reiperacti erant afficiendi.

Quod si Edictum hoc quam sancte conceptum & promulgatum, tam strenue exsequutioni demandatum fuisset, tot tantisque malis ac miseriis Francia numquam esset involuta. Rigidum quibusdam visum fuit, at profecto, si tempora ista consideremus, asperioribus etiam remediis erat opus. Nul- lum unquam sæculum atheismi aut hæresion, ex Calvinistica novatione exortarum, fuit feracius. Quamvis autem omnia quæ hac de re dici possunt, vel enumerare admodum difficile sit, pauca tamen, velut exempli causa, indicabo. Promulgato, uti diximus, regio Edicto, ne quis hæreticus in Francia publicas conciones haberet, Rector quidam Collegii Rothomagensis, quatuor linguarum peritia se jactans, in vetitum nitens, & Regiæ Curiarum auctoritati medium quasi ostendens digitum, suggestum cõscendit, ac conciones habuit, magna accurrente Hugonotarum multitudine; quamvis Anabaptista esset, dicens inter alia, *Propinquam Antichristi ruinam divinitus sibi esse revelatam: à Deo se electum ducem, ut ipsius voluntatem exsequeretur: specialiter sibi à Deo mandatam esse, ut omnes malos Principes ac magistratus interficiat; promissumque, non prius moriturum, quam novus sit & ab omni peccato purgatus ac purus. Mundus constitutus.* Idem Prophetam se simulabat, & vaticinaturus, tamquam ad tripodem Apollinis se prosternens, horribiles gestus e debat. Certiores hac de re facti curiæ Iudices, hominem comprehendi jusserunt: verum is præfecti, qui Calvinista erat, operta ex urbe evasit ruri tamen ab agricolis agnitus, & in carcerem traditus, actandem unà cum duobus cognatis, ad ignem damnatus fuit. Sed illi spectato miseri hominis vivi combusti supplicio, hæresin ejurarunt, ac pœnitentiam egerunt. Dicit vix potest, quam multi libelli à furiosis hominibus scripti undique pro-

dierint, quibus Regia auctoritas turpiter peccibus proculcatur, & optimi quoque Principes ut tyranni Nerone ac Domitiano crudeliores diffamantur. Quam tu mercedem hos meruisse putas? Qui vult, legat Calvini eo tempore scripta edita: nulla pagina occurrit quæ non injuriosis contra Principum auctoritatem, contumeliosis ac seditiosis vocibus plena sit. Quid Ambrosiana illa contra Franciscum II. Regem conjuratio? quam pœnam meretur? Tum Quid Guiteriana illa contra Carolum IX; Quid Hugonotarum cum Turcis confederatio Basileæ conclusa? ubi Beza, Mallotus, Viretus, Segurius, Clemens, Rentius, Damursius & alii præfentes fuerunt. Quid de cædibus dicam innumeris per omnes totius Franciæ provincias commissis? Rupellæ triginta sacerdotis ferreis hamulis in turri speculatoria cæsi; & mox inde in aquam præcipitati sunt. Quis nescit apud Engolismenses, Petracorios, & alibi sepulchra aperta, & cadavera in quibus parum adhuc carnis restabat, pugionibus confossa? Anne hæreticæ crudelitatis sufficientia sunt testimonia & argumenta, puteus Nemaufensis, cædes Fumellana, inhumanum genere quidem nobilissimi, sed flagitiis multo nobilioris factum, qui tanta cum infamia in femina quadam, ad quam apud Petracorios diverterat, hospitalitatis jura violavit. Annon Monbriffonii Hugonotæ Catholicos ut se ipsos de turri præcipitarent, coegerunt? Fleaci iidem sacerdotum capitibus tamquam globis luserunt. In parochia Callenevillana hæretici Ludovicum Faiardum probatæ vitæ & doctrinæ sacerdotem nova forma degradarunt, immisiss in lebetem oleo ferventem ipsius manibus ac deinde oleo super caput atque in os infuso. Quid hac crudelitate magis barbarum atque inhumanum dici aut excogitari possit? Quod si tum in hoc regno uti in Hispania Inquisitio in usu fuisset, facile quum hæc, aliæque innumera scelera, tum illa mala quæ ob religionis dissidium misera Francia pertulit, præcavere potuissent, cujus honor tot tamque infamibus flagitiis valde fuit conspurcatus; tum suprema Regum auctoritas ab ipsis subditis pessumdata, ut qui ceu Furiis acti, suorum Principum cineres in ventum projicere non dubitarunt. O igitur jam felix, O beatum sæculum, quo nihil tale videtur vel auditur!

*Hanc tibi debemus, Rex Augustissime, pacem,
Cuius monstra manus compeccit omnia: munus
Hocce tuum est, quod iam voces, Hugonota, Papista
Deserunt. Omnes titulo censentur eodem*

*Am Civis. Peragit tutus sua sacra sacerdos:
Pastor tutus oves agit, & mare navita sulcat.
Nimirum hanc nobis peperit tua cura quietem:
Subque tua dextra tuti requiescimus umbra.*

VI. Sed in Hispaniam redeamus: in qua ad Inquisitionis tribunal non quæstiones tantum de hæresi, verum etiam blasphemiarum, & in Deum ac Sanctos contumeliosæ voces deferuntur. Sic Michael de Barro Navarræus & de Rege suo bene meritus, Ordinis S. Jacobi Commendator, quum aliquando *por vida de Dios*, id est, *per Dei vitam jurasset*, triginta & unum dies in compedes fuit coniectus. Quare quum apud Regem esset questus, Rex filium suum ipsi socium se additurum respondit qui catenarum pondus dimidiatum cum ipso ferret. Ita enim de se meritum esse, ut lubenter juvare ipsum velit: hac vero in re nullam aliam gratificandi rationem dispicere. Et conclave quidem carceris hic habuit aulæis ornatum, & cetera omnia non minus quam extra carcerem magnifica: compedes tamen ac catenas non minus duras ac graves quam de vulgo quis ferre cogebatur. Beza ut Imagines suas auctiores faceret, etiam Pontium Leonem admiscuit, tamquam gloriosum martyrem ad cælum usque laudibus efferens. Sed nihil hoc mirum. Ejusmodi hominibus liber ille plenus est: qui diaboli potius quam Dei sunt martyres. Pontius enim hic præter hæresis crimen, peccati quoque nefandi convictus, & ab Inquisitione damnatus fuit. Sed cur Beza non liceat eos laudibus ornare, quibus idem, quod ille cum amasio suo commisit, (ut ipse non dissimulat, & alibi nos indicavimus) peccatum placet? Habeat ergo suum sibi Pontium qui sub tali iisdem vitiis infami præfecto, optimo jure hæreseos signifer esse meretur. Sed idem Beza alium suis adnumerat, qui tamen suus non est. Cafallum dico, qui præceptor fuit Joannæ, Caroli V. Imperatoris filia, Joanni postea Lusitanæ Regi, Sebastiani patri nuptæ, ejusque infigne Xenodochium & monasterium Madriti ædificavit, in quod postea Maximiliani Imperatoris vidua, ejusdem Caroli V. filia, concessit. Sed de Cafallo res sic habet. Postquam suo ipsius testimonio hæreseos convictus, & ab Inquisitione ut vivus combureretur, damnatus esset, multi Hispaniæ magnates, ut vitæ ei gratiam faceret, apud Regem intercesserunt, spe facta fore ut hæresin ejuret ac detesteretur. Quibus Rex respondit, si filia quoque sua vel micam haberet hæreseos, eam se justitiæ ultro traditurum. Cafallus dæmonium se videns, boni angeli inspiratione monitus, de animæ

sua salute sollicitus esse, erroresque quos amplexus fuerat considerare cœpit. Cum docto ergo homine colloquutus, & tandem, quamvis doctissimus esset, erroris convictus, publice hæresin ejuravit, & remisso Novatorum doctrinæ nuncio, Catholicæ Ecclesiæ fidei se consignavit, & ad Romanæ Ecclesiæ unionem rediit. Hac victoria lætus Rex, supplicium homini leniri jussit: qui ad locum supplicii productus, *longam & doctam de conversione sua orationem ad populum habuit, ac protestatus est, se non ut Protestantem infidelem, sed fidelem ac bonum Catholicum, in fide Ecclesiæ Apostolicæ Romanæ, extra quam salus non sit, moriturum.* Quam confessionem etiam mox sanguine suo obsignavit, glorioso triumpho in cælestem Beatorum sedem receptus. Hoc modo vitam Cafallus clausit, cum æterno hæreticorum opprobrio, qui impudenti sane mendaciis suis eum accensere non verentur, mentitis martyribus.

DE IIS QUÆ IMPERATOR FERDINANDUS post Caroli fratris discessum, ad Catholicam stabiliendam Ecclesiam egit.

CAPUT SEPTIMUM.

ARGUMENTUM.

- I. Lutherani à Colloquio VVormatiensi turpiter discedunt, inter se divisi & se mutuo damnantes.
- II. Miraculum Augusta Vindelicorum factum.
- III. Maximilianus Ferdinando Imperatori succedit.
- IV. Protestantes de auxilio contra Turcam sollicitat, qui tergi versantur.

I. FERDINANDUS quamvis ut Imperii, ita & studii fraterni in Ecclesia Catholica tuenda successor esset: tamen quum à Turca, qui Hungariam pæne totam jam pervaserat, externum bellum immineret, coactus est, ut Germaniæ statum talem, qualem à Carolo acceperat, conservaret, ad pacem domi constituendam omnem operam conferre. Itaque conventu imperii Ratisbonam indicto, qui ad finem Anni 1556. captus in sequentis anni ver protractus est, Protestantes Principes non semel interpellavit, ut in fœderis adversus Turcam societatem secum venirent, reliquiasque Hungariæ & Transilvaniæ conjunctis copiis defenderent. A quibus contra petiit, ut Religionis controversia decideretur, quoniam id à Consilio, ob incidentes bellorum motus, factum non esset. Imperator quem cautiorem jam

E fecerant

fecerant præteritarum rerum documenta, æquum non esse respondit, ut causæ ad Ecclesiam universalem pertinentis, soli Nationi Germanorum permitteretur diiudicatio: victus tamen ad extremum tum importunitate Protestantium, tum Catholicorum spem certam victoriæ Imperatori facientium, confidentiâ; ut ad colloquium veniretur VVormatia ad xiv. Cal. Octob. concessit.

Quia vero tota Germania spem conceperat, fore ut dissensiones Religionis causâ oborta in illustri hoc conventu diuiderentur, propositum est mihi formam ejus, ritum & eventum breviter enarrare. Indictum erat Colloquium Anno m. d. lvii. inter duodecim Theologos Catholicorum, & totidem Doctores Confessionistas, præside Spirensi Episcopo. Notarii constituti erant ad Acta Disputationis excipienda, hac conditione, ut ea scrinio inclusa, cujus clavis penes Præsidem una, penes Doctores Catholicos una, & penes Lutheranos item una esset, ad diem Comitiorum Imperialium aservarentur. Et ne res abiret sine fructu, tum Principum tum Theologorum causâ, decretum erat, ut quatuor utrimque Principes negotio interessent: quibus vel morte, vel morbo, vel alia ratione impeditis, alii qui eorum vicem supplerent, nominati fuerant. Numquam uti dicebam, tanta spes pacis, quanta tunc temporis, affulsit. Magna pollicebantur de se utrique. Catholici, scientes causam suam fundatam in soliditate petra, adversus quam porta inferi non prævalebunt, & habentes viros illustri experientia, ex versariis Protestantium 40. annorum decursu inspectis, consensum etiam discordiarum grandium & multiplicium, quæ inter ipsos Lutheranos aperte grassabantur, constitutis, quasi aciebus, Flaccianorum, qui erant Rigidi, & Adiphoristarum, qui erant Molles, item Osiandrinorum, & Majoristarum, qui omnes de Justificatione, & bonis operibus &c. credendis aliter quam alii, sentiebant. Itaque ante constitutum diem Wormatiæ adfuerunt Catholici: Item Flacciani cum Brentio: at Melanchton primum cum Sociis ad initium Septembris advenit, quoniam hic Conventus, de Religione etiam suorum Symmystarum Horrebat, conscientia desertæ suæ, quam ipse Augustæ conscripserat, Confessionis. Horrebant igitur Molles venire in congressum Flaccianorum, & tamen declinare hoc tēpore impossibile eis videbatur, utpote à principibus suis missos. Tentarunt igitur hi inter se ipsos discordes Reformatores, an aliquo Syneretismo sua Schismata possent componere, tum Francofurti tum Worma-

tia, antequam cum Catholicis congregarentur, sed Spiritus vertiginis, qui erat in his rotis, neutro loco in concordiam viros discordiæ pervenire permisit. Brevissime res ita cecidit. Ante congressum cum Catholicis Theologi Lutherani Rigidi, jussu suorum principum, videlicet Vinariensium, Saxonix Ducum, sub quibus Lutherus Schisma suum cæperat, urserunt Molles, ut anathematizarent saltem secreto Zvinglianos, Osiandrinos, Majoristas, & Adiphoristas, quod coacti demum revera fecerunt Molles traditis elare subscriptionibus, quæ ad Principes per Legatos referrentur. Atque hac larva concordiæ, Mollibus clam damnatis, cum Catholicis in colloquium venerunt. Cum igitur consedisent, Catholici Doctores opus esse affirmabant, *quum inter Catholicos & Confessionis Augustanæ Theologos insitit a sit disputatio, seclusis reliquis sectis omnibus, ut persona conferentes, religionem aperte suam profiteantur: se quidem omnes esse Catholicos, & unam fidem uno ore confiteri. Idem igitur velint Theologi Protestantes profiteri, ut constet mundo solum inter Confessionis Augustanæ & Catholicæ fidei professores colloquium esse habitum, & de religione concordatum.* Profuit in hoc articulo Protestantibus ad bene tempus quod larvatam saltem concordiam inter se inissent, ante Disputationem. Itaque eam professi, cum Catholicis i. egerunt de Judice Controversiarum, & hujusce disputationis: in qua actione, Catholici Ecclesiæ autoritatem decedendi vindicabant, *cujus sententia in Concilio Generalibus, item perpetuo PP. consensu expressa sit audienda.* Melanchton contra ad Sacram scripturam & Tria symbola (Apostolicum, Nicenum Constantinopolitanum) atque Confessionem Augustanam, autoritatem hanc revocabat, satis fatue utpote adversus suæmet Religionis principia, excludens Conciliorum sententiam, & eandem in symbolis illis, præter scripturam assumendis, admittens, quodque multo erat turpius, *Confessionem à semetipso compactam & solum quinque principum Germania & duarum urbium subscriptione initio firmatam, in locum Generalium Conciliorum surrogando.* Disputatum est igitur acriter ab utraque parte. Catholici objiciebant Lutheranis arrogantiam, quod nimirum se ipsos Sanctissimis omnium sæculorum Patribus, & suas opiniones, iudicio universæ Ecclesiæ, & consensui totius Antiquitatis anteponebant, hi, qui Novi essent ab heri & auditis tertius, coaliti, & tamen ne quidem inter semetipsos consentientes, quod satis convincant plures eorum factiones,

Factiones, Accidit hoc per molestū Protestantibus, præsertim cum à Catholicis urgerentur ut, si admittere debeant Confessionis Augustana dogmata, ipsi se prius redigerent in unum de illa sensum, & subreptitios sub eius præcepsu sectarum authores anathemate notatos rejicerent, atque à Consortio suo autoritate publica excluderent. Datam esse pacem Confessionis Augustana decreto publico, id beneficium ad alias sectas non pertinere. Facile videt Melanchton hic procellam in caput suum parari, itaque demisse rogabat, ut de controversiis ipsis ageretur, sed zelotæ Flacciani intendentes detriumphare Melanchtonem & in eo alteram Saxonum, Vinariensibus infestam, domum, parendum postulationi huic Catholicorum censuerunt, & offerendas Præsidi Disputationis hujus condemnationes domesticarum hæresum, quas antea Legatis principum privatim obrulissent. Frustra deprecabatur hoc Melanchton, Flacciani enim tam propinqui victoriæ, anathema dicendum palam urgebant. Itaque Melanchton, cedens tempori, seipsum anathemate fecit aliquot conscriptis anathematismis, inter quos etiam Adiaphoristarum secta, cujus ipse author erat, condemnabatur. Interim protestabatur etiam de injuriis Flaccianorum. Brentius vero Osiandrum noluit damnari, quia in re & Melanchtoni & Flaccianis se opponebat. In hac perturbatione voluntatum Flacciani Julium Pflugium præsidem colloqui sponte accedentes ei protestationem offerunt in qua Zwinglianos, Osiandrinus, Maioristas sive Synergistas, & Adiaphoristas prompte damnabant, veluti alienos à Confessione Augustana, ideoque quoad religionem attinet, nihil sibi cum iis sectariis fore commune. Atque in hunc modum Melanchton, qui Confessionem Augustanam ipse compegerat ab eadem post 27. annos, per suos discipulos fuit exclusus, & veluti è Lutheranæ Rep. proscriptus, & quod amplius est ipse sibi anathema, iusto Dei iudicio, vivens dixit. Et Flacciani quidem exhibita sua protestatione quasi ad hanc damnationem solum venissent, confestim iter ingressi sunt domum revertentes. Cæteri autem quinque Theologi Protestantium, nempe Schaepsius, Strigelius, Stosselius, Morlinus & Sarcetrius recedentibus à communione aliis VII. Lutheranorum Theologis perstitunt. Unde colloquium hoc primo suspensum fuit deinde vero etiam plane dissipatum. Si quidem consulto Cæsare, quid in discordia Lutheranorum agendum esset, Lutherani, ne quidem eo jubente, & optante, conciliari deinceps non po-

tuerunt, & Catholici ignorabant cum qua parte eorum qui se & damnabant, & tamen Confessionis adherere asserebant, agendum esset. Nihil itaque actum est aliud eo colloquio, quam quod turpitudine Hæresis Lutherana indies in scissuras maiores prolapsa, mundo apparuit, quam Fridericus Staphylus, Jureconsultus, nuper è Lutheranismò ad fidem Catholicam reversus, præfens huic colloquio, utpote Ferdinandi Cæsaris & Ducis Bavariæ Confiliarius, qui cuncta Lutheranorum secreta noverat, edito libello vulgavit, sub titulo *Trimembris epitome Theologiae Lutheranae*, in cujus tertia parte de variis Lutheranorum sectis disserit, etsi eadem se Confessionis Augustanæ professores esse affirmet. (a) Ita Lutherani, priusquam ad manus ventum esset, pugnam se subdixerunt, Catholicis instructa acie frustra prælium expectantibus. Mox ecce tibi scriptorum aculeatorum & mordacium certamina, Nicolao Amsdorffio & Nicolao Gallo, qui erant ex numero Excommunicatorum, adversus Melanchtonem & Brentium qui alterius erant factionis, insurgentibus, eosque hæreticorum fautores, Zwinglianos & Osiandrinos appellantis, qui veluti impii suis opinionibus Augustanæ Confessionis velum prætexant. Nam in *Vormatiensibus Colloquio* (scribit Amsdorffius) Brentius & Philippus Melanchthon, quum ipsi Zwinglium & Osiandrum damnare recusarent, nos deridiculo habuerunt, & à Colloquio prorsus ignominiose repulerunt, quod ad disputationem progredi, nisi illorum prius damnato errore, nollemus. Quumque ii, qui post nostrum discessum remanserunt, aliam doctrinam ab ea, qua Augustana Confessione explicatur, se non propugnatos scripsisse testari sint, nihil minus tamen faciunt quam quod sunt professi, & non Zwinglianos tantum, sed & Osiandrianos sese ostendunt. *Controversia nostra* (dicebat Ratisbonensis Minister) *de gravissimis Fidei capitibus fuit, qualia sūt de Lege, de Evangelio, de Iustificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, de Ceremoniis: de quibus non potuit inter nos convenire.* Hic exitus fuit istius Conventus, aut potius Comœdiæ, & sumtu Lutheranorum, & cum eorundem ignominia actæ. Miser Melanchthon, vultu in terram dejecto, & corrugata fronte, pudore suffusus perpetuo suspiria ducebat: *Deus bone, inquit, cum qualibus & quam cerebrosis hominibus negotium nobis est? Actum est de Ecclesia Domini. Dixerit hic non nemo: O miseros Babylonis adificatores? alius Parruriunt montes unde*

E 2

[a] Vlenbergius vita Melanchth. cap. 23. usque ex A.A. Lutheranis ibi cit.

nihil nisi fumus & orbis visus. An non jure omni hanc Babylonem compos mentis vitet?

II. Potro Ferdinandus septemdecim imperavit annis, quibus omnibus nihil in religionis negotio memorabile gestum est, nisi quod scriptis & libellis inter partes acerrime dimicatum fuit, interim ut sequenti Capite ostendam tum inter Protestantas, tum Catholicos, imprimis Staphylum, nam in hunc omnes pariter insurrexerunt, qui in Trimembri epitome Theologiae Lutheranae, sese in lucem aliter, quam vellet protractos è suis latibulis, dolebant. Ex Protestantium numero quidem Melanchton Anno 1558. Atro felle scriptum edidit, eo quod ipse esset creatus Dux ternæ Phalangis Evangelicorum, & tunc sumtus est Flaccus Illyricus, Andreas Musculus, Jacobus Smidelinus, & Longinus Schvvenckfeldianus, &c. quibus omnibus idem Staphylus unam nervosam responsionem opposuit, hoc titulo insignitam; *Contra aedificatores turris Babylonica Responsio*. quo viso Melanchton se pugnae subtraxit, nec Staphylum deinceps laceffivit. Cum vero turpitudine illa Lutherani Schismatis indies magis pervulgaretur, acrius de medicina luxato corpori adhibenda captum est cogitari, quam cogitationem Melanchton probavit; sed opere impleri posse desperans dixit demum verissimum hoc inter plurima falsa verbum. *Quod nostri principes tolli controversias cupiunt, voluntas laudanda est, sed conantur hydræ caput pracidere hoc Sycophantico saculo. prædixerat hoc Lutherus ipse in captivitate Babylon. libro [a] Dabo operam ut negotium scribendi habeant copiosum, præcurram enim, ut dum gloriosissimi victores de una aliqua mea hæresi, ut eis videtur, triumphant, ego interim novam moliar. Synodus opportunissimè videbatur esse remedium sopiendæ discordiæ, sed Melanchton restitabat, æque à suis, quam à Tridentinis PP. timens fulmen anathematis. In hac trepidatione & angustiis miser Melanchton reliquum vitæ exegit, adeo ut ne quidem Wittebergæ sibi videretur esse tutus, uti ipse in Epistolis queritur, & sane fugam aliquoties tentavit, maxime initio Anni 1559. quo Flaccus in valde Decem sectis è Luthero ortis, anathema procuravit publice dici à Winariensibus Ducibus. contra quod Wittebergensis Academia insurgens, scriptum plane maledicum emisit. Sed dum se Lutherani concidunt Calvinismus sensim in Germaniam, & primo Palatinatum irrepit. [b] & Melanchton Anno 1560. moritur. Pacem optimus Imperator unice spectabat; quæ tanto*

magis Christianæ Reipublicæ erat necessaria, quanto ei majora à potentissimo hoste pericula impendebant. Paulo vero ante mortem ipsius Augustæ Vindelicorum res accidit miraculo plena, quæ multos ad Catholicam fidem convertit. *Filia civis textoris à damone infessa, à patre ad Prædicantes Lutheranos liberanda deducitur. Hi exorcismis rem privatim aggrediuntur, sed frustra; diabolo omnes eorum conatus irridente. Itaque excusare se Ministri, & æterni Patris voluntatem ac decretum, qui pœna tempus nondum abbreviare vellet, obtendentes, patrem ad patientiam cohortari. Forte aderat è vicinia Chirurgi cujusdam Matthia nomine filia, Catholica religioni addicta. Hac demoniaca patrem rogat, ut sacerdotem quendam Catholicum, Patrem Simonem nomine, qui in templo Mauritiano concionabatur, accersiri curaret. Patre assentiente venit sacerdos, & homo ceteroqui inculpa vitæ, & in his rebus non inexercitatus; præcationibus se dat, & aquam lustralem secum ad obsessam adfert: Quo illa conspecto, mirum in modum angit atque horribiles ululatus edere coepit. Quum vero ardentissima sibi torqueretur, ex aqua lustrali haustum sumere coacta, ingra vescentibus tormentis, multo crebrioribus atque atrocioribus iniuriis in sacerdotem; exorcismis intentum, debacchabatur, tanta cum vehementia, ut vix à sex robustis viris teneri ac constringi posset. Post longam quasi pugnam & frequentem divini nominis invocationem, diabolus taurina voce omnibus audientibus exclamavit, Nequissime sacerdos, numquam tu me hinc expelles; cedere tamen fortioritandem & creaturam hanc Dei relinquere compulsus fuit: quæ non pristina tantum forma & corporis valetudini restituta fuit, verum etiam anima salutem recepit, cum suis ad Catholicam Ecclesiam, in qua sola vera miracula fiunt, reversa.*

III. Defuncto Ferdinando VIII. Kal. Sextil. Anno 1564. Maximilianus filius successit natus Anno 1527. cum januante Anno 1562. VIII. Kal. Dec. in Regem Roman. esset Electus. Ei vix Imperium ingresso Turca omnibus viribus incubuit. Solimanus enim jam ætate provectus, ut victoriis suis colophonem imponderet, cum exercitu Hungariam pervagatus, Sigethum, positus castris, acerrime oppugnabat. Imperator accepta periculi magnitudine, Principes Augustam convocat, ut de auxiliis conferendis ageretur. Ibi Protestantas alia atque alia obtendere; nonnulli bellum quod tum inter Daniæ & Sueciæ reges gerebatur, in quorum

[a] Anno 2. b. [b] Vlenberg. Vit. Melanchton. cap. 23. & 24.

regnis jam ante quoque religio mutata fuerat, uti supra libro 4. diximus; alii contentionem, quæ inter duos fratres Duces Winmarienses, Electoris Palatini generos, exarserat, quam tam dictus Palatinus quam Saxonie Elector plurimum ad res suas pertinere dicebant. At Philippus Hassiæ Landgravius, & alii Principes tredecim ejusdem religionis, Marpurgum ab eo invitati, se per nuptias filii sui cum Ducis Wirtembergici filia excusabant. Horum vero Principum nomina erant. Philippus Hassiæ Landgravius, Gulielmus & Ludovicus ejus filii, Philippus Dux Holstatiæ, Ernestus Dux Brunsvicensis, Christophorus Dux Wirtembergicus, duo ipsius filii, duo filii Comitis Palatini Electoris, Wolfgangus Dux Bipontinus cum filio, & Joannes Georgius filius Marchionis Brâdenburgensis. *Et iis quidem qui invitati aliquid faciunt, excusatio nunquam deest.* Non parum tum Imperator indignabatur, quod tam propinquo se visisim hostis metu, Principes genio & conviviis indulgerent; simulque verebatur ne per hanc occasionem aliquid in religionis negotio de novo tentarent; præsertim quum ex omnibus Principum familiis qui religionem Protestantium sequebantur, illo in conventu quidam præsentessent. Præcipua ipsius cura fuit, ut Comitem Palatinum tam ad antiquam religionem, quam officium reduceret; qui Augustanæ Confessionis adeo inter se dissidentis pertæsus, Genevensis cuius vulnera tunc veluti recentis mercis latebant, fuerat amplexus, ut alibi ostendam.

IV. Itaque Maximilianus, quod periculum in mora esset, solo Baviaræ Duce comitante, Augustam profectus est. Miserunt quidem eo Protestantes Legatos suos; sed Imperator, quod de magnis & ad totius Christianæ Reipublicæ salutem pertinentibus rebus agendum esset, Principes per omnia sacra obtestatus est, *ut ipsi eo venirent, nec bello inter Danos & Suecos decipi se sinerent, sed Iesu Christi honorem suis nuptiis & epulis, ac publicis utilitatibus privatis anteponerent.* Interea Solimanus maximis viribus Hungariam pervagatus, pleraque suæ ditionis fecit. Comitibus tandem celebratis, deliberatum fuit, de hæresibus Pace religionis non comprehensis, immo Augustani Conventus Anno M. D. LV. habiti decreto damnatis, ex Imperio profligandis ac penitus extirpandis; tum etiam de auxiliis contra Turcam conferendis. Facile tum videbat Elector Palatinus, non solum Anabaptistas, Arrianos & alios hæreticos, verum etiam se suosq;

Calvinistas, quorum Confessione sese adjunxerat, isthac propositione designari. Quare omni studio eo elaboravit ut hac de re eo in conventu nihil omnino fuerit decretum: de altero vero facile assensit, ut nimirum contra Turcas auxilia contribuere-ntur; cuius expeditionis eventum libro IV. explicavimus. Et hic tum quidem rerum erat per Germaniam status: quem crebris offensionibus, ac præsertim religionis dissidiis vehementer labefactum, mors Solimani non parum recreavit. Deo providente, ne dum suos flagellat & terret ad poenitentiam, hostis nihilominus sanctam Ecclesiam non plane conculcet.

DE VARIIS AC DIVERSIS FIDEI CONFES-
SIONIBUS, Principum jussu cunctis, & per ipso-
rum ditiones divulgatis: deque alter-
cationibus Theologorum.

CAPUT OCTAVUM.

A R G U M E N T U M.

- I. *Pace inter Principes facta, calamo inter doctos dimicatur.*
- II. *Quid Calvinus de Lutheo senserit & dixerit.*
- III. *Faceta Narratio de quodam qui nullibi repertis eiusdem religionis oculis, ad Catholicam Ecclesiam rediit.*
- IV. *Colloquium Numburgense.*
- V. *Brema religio mutata, & Calvinismus sensim introductus.*

I. **P**ACE cum Protestantibus in Germania Prin-
cipibus post Saxonem & Landgravium libera-
ratis, ita tamen accisis viribus ut movere nihil am-
plius possent; Mauritio etiam in prælio occiso, &
crudeli illo Alberto Brandenburgico profligato, à
Carolo V. facta, & à Ferdinando Imperatore pru-
denter continuata: bellum inter Theologos acer-
rimum fuit exortum; compositoque ferreo bello,
papyraceum actius geri cepit. Novæ ac multipli-
ces prodeunt undique Fidei Confessiones, tam
Principum quam privatorum Theologorum no-
mine. Unam Saxonie Dux edidit, aliam Comites
Mansfeldienses; rursus aliam Christophorus Dux
Wirtembergicus: quibus non solum Zvingliani
& Calvinistæ, quorum secta tum in Germania
gliscebatur, sed Melanchthoniani etiam & Majo-
ristæ,

ista, quamvis fideles olim Lutheri amici, hæreseos condemnantur. Tum quoque odiosa illa & tot disputationibus vexata, lapis offendiculi hæreticorum, de Cæna Domini quæstio inter Theologos rursus summa contentione agitata fuit: de qua quid sentiendum esset à Wolfgago Comite Palatino rogatus Melanchthon, more suo ita ambiguo respondit, ut miserum Principem ex in certo multo fecerit incertiorum. Quia tamen Melanchthon Sacramentarium sententiæ subscribere quodammodo videbatur; idem Princeps formam quandam religionis constituit, & in sua ditione tantisper observari iussit, donec aliter à se fuerit statutum. Idem in ditione sua fecit Georgius Princeps Anhaltinus quietiæ assumpto Prædicantis habitu, propria auctoritate è suggestu ad populum est concionatus. Hinc Beza simul & boni Principis & vigilantis Pastoris munus ab eo impletum scribit ac subditorum quidem Principem in terra, eorundem vero ducem ac ductorem ad cælum fuisse. Ab hoc etiam longinquas nationes consilia petiisse, idem auctor est. Tanta hujus Principis primi & ultimi inter prædicantes erat auctoritas. Sed & alii Principes suas quisque Confessiones promulgarunt, plerasque à Melanchthone cufas ac formatas. At Nicolaus Gallus Prædicans Ratisbonensis contra Melanchthonem stricto calamo, ambiguitatem ei exprobrabat; Lutheri de reali Corporis Christi presentia in Sacramento altaris sententiam strenue propugnans. Similiter Brennius junior, Professor Tubingensis patris sui opinionem acerrime defendebat, qui Zvinglianam & Calvinisticam doctrinam tamquam diabolicam & plenam impietatis condemnabat; Principemque induxit, ut Zvinglianos & Sacramentarios publico Edicto proscripserit. Sed & inter Joachimum Westphalum Lutheranum & Joannem Lascum Polonum Calvinistam acerrimæ contentiones exstiterunt, ut scripta utrimque edita testantur. Nec minus civiliter magnus ille Superintendens Heshusius Calvinistas tractavit. Sed & Calvinus egregie se ultus est: ut hæc in palæstra omnibus qui arte eum fuerunt, palmam præripuisse videatur.

II. Calvinus vero Lutheranos perstringens, immemor ejus fuit quod antea scripserat; Lutherum divino Spiritu afflatum & à Deo missum fuisse. Hoc sine ulla assentatione (ait quodam loco) nos Lutheri testimonium perhibemus, fuisse insignem Jesu Christi Apostolum. Res ipsa testatur, non Lutherum, sed Deum per Lutherum loquentum esse, & ex ore eius

fulminasse. Si ergo Lutherus est Jesu Christi Apostolus, Calvinus diaboli erit Apostolus; ut quem Lutherus in persona Zvinglii & aliorum Sacramentariorum hæreseos damnavit, ejusque doctrinam cursum esse scripsit, quo innumeræ animæ ad Infernum deducantur. Sed & Calvinus ejusque afflicta Lutheranorum doctrinam pestilentem esse ac morte dignam: & vicissim Lutherani Calvinistarum errores flammis expiandos esse scribunt.

Porro Brentius & Martinus Chemnitius Prædicans Brunsvicensis ex una, & Henricus Bullingerus ab altera parte acerrimas inter se dimicationes susceperunt. Et illi quidem ad Georgium Brandenburgicum scripserunt, ut si salus sua sibi cura esset, Calvinistas non solum à se segregaret, verum etiam è tota sua ditione eiceret, ac pœnis coerceret; ut qui venenum suum longo lateque spargere satagant. At Calvinistæ econtrario hortati sunt, tam hunc quam alios Principes, ut Crassiores Lutheranæ doctrina errores emendarent, ut quibus homines ad perditionem perducerentur. Et sub Lutheranismo merum adhuc Papisimum latere. Inprimis vero Calvinus Melanchthonem ad suas partes pertrahere studebat. Et tu quidem, inquit, te occultas: at quid si mors interim te opprimat? Neque tamen quidquam ab hoc polypo certi exprimi potuit: de quo Lutherani in Apologia de Cæna Domini, Negate, ajunt, non possumus Melanchthonem non tam serio ac par erat, Sacramentariis sese opposuisse, qui parum sincere cum eo agebant. Debebat ille considerare, quantopere vulgi, qui fidem ipsi habuerunt, animos & conscientias incertitudo illa perturbatura esset; & Calvinistarum artes & fraudes melius perspicere, qui hoc modo parvam suam doctrinam propagare conantur. Tandem vero Imperii Statibus Francofurti, ut novo Romano Imperatori fidem & homagium præstarent, congregatis, Protestantes Principes quum apud alios suos Theologos, tum Melanchthonem præcipue institerunt, ut sententias suas aperte proferrent, & quid de singulis articulis & controversiis credendum esset, statuerent. Habito super ea re concilio, post multam disceptationem à prædictis Theologis in hanc sententiam conclusum fuit. Quantum ad doctrinam de Cæna Domini, nos recipimus Catechismum Lutheri, Confessionem Augustanam, Articulos Smalcaldicos, secundum eum intellectum qui Apologia continetur, & Locos Communes Philippi Melanchthonis: quemadmodum etiam recipimus Reconciliationem & concordiam inter

Luthe-

Lutherum & Bucerum Anno M. D. XXXVII. multis p̄is & doctis hominibus presentibus, VVireberga factam. Hæc vero ambigua responsio è Melanchthonis tripodè profecta, per eisdem postea amplius declarata, & realis corporis Christi præsentia approbata fuit, ut è scriptis Apologiæ de Cœna insertis videre licet: ad quæ tamen Sacramentarii nequaquam muti fuerunt. In omnibus his nullum de antiquis Conciliis verbum, nulla SS. Patrum, qui fideles Christiana Fidei custodes fuerunt, mentio.

III. Cadmæa hæc progenies, vix terra è draconis dentibus exorta, statim versis in mutuam perniciem armis, ita invicem sese invaserunt, ut nullus conviciorum quibus alter alterum in cessabat, modus, nullus ditatum quibus una secta aliam devotebat, fuerit finis: ut scripta ab his atque illis edita testantur. *Qua in re non veritatis studium, sed sua cuique ambitio dux eras.* Et sane mos est hæreticis, ut S. Gregorius inquit, *in disputando suam gloriam cum Veritatis iactura ambire.* Nihil minus illi quam Veritatem quærunt: sed hæreticos vino ebrii, quid faciant, aut quam viam ingrediantur, nesciunt, hinc inde tamquam in tenebris oberrantes, & jam ad hanc jam ad illam partem deflectentes. Talis fuit ille Melanchthonis discipulus, quem Staphylus narrat omnes sectarum portas pulsasse, & apud omnium religionum, quæ in Septemtrionalibus vigent regionibus, socios Ministerii munus quæsisse, sed post editam Fidei confessionem æque ab omnibus repudiaturus. Nam è Saxonia ab Illyrico, è Prussia ab Osandro ejectum; in Polonia ab Antitrinitariis & Deistis, aliisque novis Evangelicis, quorum secta ibi prævalebat, locum ei denegatum; in Bohemia ab Hussitis & Picardis, in Silesia à Schuenckfeldianis, in Moravia ab Anabaptistis suas sibi res habere jussum. Post longam disputationem, miserum hominem qui nullis aliis armis quam S. Scripturæ textibus & Lutheri ac Melanchthonis auctoritate suam religionem defendere; nec tamen qui pro Christiana & Evangelica agnosceret eam vellent reperire; tandem Viennam delatum, & tam de aliis suis miseris quam de tam longa & laboriosa peregrinatione apud viros quosdam eruditos Catholicos conquestum: se nimirum omnes fere regiones obiisse, ut gentem aliquam seu nationem inveniret quæ in omnibus Lutheri & Melanchthonis doctrinam sequeretur; sed unum tantum Prædicantem reperisse, qui suggestum

conscendendi, & eandem Veritatem secum prædicandi potestatem ipsi facere voluerit. Idem deinde melius instructus, relicta hæresi ad Catholicam Ecclesiam fuit reversus.

IV. Principes Augustanam sequentes Confessionem, frustra tentata inter Superindentes & Pastores suos concordia, Naumburgi in Thuringia Anno 1561. conventum habuerunt, [a] ad quem Papa Pius IV. Nuncium suum misit, exhortans ut Concilii decreta de religione expectarent, quod Imperator, Galliarum Rex, & alii Principes Christiani magno tum studio iterum flagitabant. Sed non plus hic conventus momenti ad consensum attulit, quam reliqui fere omnes. Quotiescumque enim de religione instituta fuerat disputatio, primo statim congressu quando de Judice agebatur, factaque illis optione, ut doctrinam suam ei quæ primis quinque sæculis viguisset, quamque puram & incorruptam fuisse ipsi fatebantur, conformem esse demonstrarent, Conciliorum proferebatur in Scriptura interpretanda auctoritas. Nos, agebant, *quatuor illa prima Concilia, Nivenum, Constantinopolitanum, Ephesinum & Chalcedonium admittimus, quatenus tamen S. Scriptura sunt conformia.* Sed hic velim mihi dicant suaviludii isti, ad quid opus sit quatuor illorum Conciliorum ab aliis distinctione, si cautio hæc addatur, ut S. Scripturæ sint conformia? O ineptam ac turpem non tam elusionem quam illusionem! Idem enim de Porphyrii & aliorum scriptis, ac de Alcorano quoque dici possit, quatenus scilicet S. Scripturæ sunt conformia cujus testimoniis tam Mahumetes quam plerique alii utuntur. *Sicut sepius, inquit Gregorius Nazianzenus in oratione ad c. l. Episcopos, ubi in rete incidisse se animadvertit, effuso atramento, quod pro sanguine ei est, aquam infuscat, sicque evadit: ita & hæretici semper posticum aliquod reperiunt, per quod se subducant;* nullum vero commodius quam quod Conciliorum decreta & SS. Patrum judicia libere, quando & ubi lubet, aspernantur; S. Scripturæ, id est, interpretationi in ipsorum cerebro natæ, dissentanea esse causantes. Hoc vero modo nullus unquam controversiarum erit finis, ut libro VIII. clarius ostendam.

Dum itaq; Lutherani Molles cum Rigidis, & utriusque cum Zvinglianis de concordia nequidquam tractat [b] Calvinistæ, vasti & versipelles homines,

Genevæ

[a] Anatomia Eccl. Cathol. pag. 109. [b] Vlen. in vita Luth. Melanch. Flacii, &c.

Ganeva egressi, omnes undique suam propagandi doctrinam occasiones captant; eumque in finem varios libellos passim spargunt, ii quum Bremam, quæ Archiepiscopalis est inferioris Saxonie civitas, irrepressissent, frustra indignantibus ac frementibus Lutheranis paulatim magis magisque invaluerunt. Horum præcipuus fuit Albertus Hardenbergius, qui Lutheranismum hæcenus se simularat, sed paulatim ad Calvinistarum doctrinam deservit. Senatus cui novitas hæc initio non valde placebat, Theologorum Witenbergenfium, à quibus, uti agebant, repurgati Evangelii veritas profecta esset, sententiam exquisivit: qui unà cum Melanchthone (is enim adhuc tum, scilicet A. M. D. LVI. in vivis erat) Augustanæ Confessioni inhærendum responderunt. Vocatus Hardenbergius, & Witenbergenfensis Ecclesie, omnium Ecclesiarum matris sententiæ subscribere iustus, Augustanam Confessionem, ait, plenam esse errorum: tum etiam diversas eius exstare formas quæ Papisimum redoleant. Illud probandum, ejus auctores divino spiritu illustratos fuisse. Quum ergo ut Augustanæ subscriberet Confessioni impetrari ab eo non posset, jubetur saltem Concordiæ inter Lutherum & Bucerum Anno M. D. XXXVI. factæ articulos approbare. Ille vero sæpius ex Melanchthonis ore audivisse se agebat, articulos illos numquam communi consensu fuisse approbatos ac signatos. Mittitur ergo ad Melanchthonem, qui Wormatiæ tum erat, Joannes Schlungravius, qui rei veritatem exquirat. Is reversus longe aliud quam Hardenbergius dixerat, responsum attulit, nimirum articulos illius Concordiæ à Melanchthone, Pistorio, & aliis Theologis tanquam Christianos & Evangelicos recipiatque approbari. Quo minus ergo tum Hardenbergius institutum perfecit, quum hoc tum bellum exortum obstitit: ut & Danorum regis intercessio, qui ut regnum quod legitimo domino extorserat, stabiliret, Saxoniam Confessionem amplexus fuerat, & Bremenfes tum ne quid innovarent, sollicitabat. Nec tamen animum abiecit Hardenbergius, ad Danos nequaquam pertinere dictitans, Germanorum conscientis vllas leges præscribere. Interim Tilemanus Heshufius in Superintendentem eligitur, qui non Hardenbergium tantum sed omnes quoque Calvinistas acerrimis scriptis insectatus est: Hardenbergio ad Heidelbergensium, Lipsiensium & Witenbergenfium Academiæ judicium frustra provocante.

Tandem vero Hardenbergius non Brema tan-

tum, sed tota etiam Saxonia ejectus, Habito Conventu Lunæburgi mense Maio [a] Embdam Frisicæ orientalis metropolim profugit, ibique apoplexia fuit exstinctus, divisionis & seditionis post se relicto inter auditores suos spiritu è quo postea mutua execrationes, ac præcipuorum civium proscriptiones extiterunt. Sic ejectis Calvinistis, Brema Lutheranismus rursus fuit stabilitus. At biennio post Calvinistæ, ut de ipsorum doctrina plenius cognosceretur petierunt, & ut Colloquium Mulbrunna institueretur, Anno 1564. mense Aprili [b] impetrarunt, cui Elector Palatinus & Dux Wirtembergicus interfuerunt, Brentio & Smidelino è Lutheranorum, & Boquino cum sociis è Calvinistarum partibus ad disputandum delectis. Sed æque, immo magis incertis animis hinc discessum fuit. Non multo post Brema, charissimi quondam sui patris Lutheri abjecta memoria, Genevensis Confessionem recepit. Anno 1562. Est vero hæc Imperialis civitas, quæ tamen in quibusdam Archiepiscopi, qui Protestantium doctrinam sequitur, & è Ducum Brunsvicensium est familia, imperium agnoscit, eodem modo quo Brandenburgicus superioribus annis Argentoratensis Episcopatus Administratorem se tulit, nullo alio sacro fungens officio, quam quod Ecclesiasticos capere proventus, ut suo loco dicam. At tu, Lector, hic Septentrionalium populorum infelicitatem considera, qui ad Principis libidinem religionem mutare coguntur, ut sequenti capite apertius ostendetur.

[a] Anatomia Eccl. Cathol. [b] Eadem.

DE FREQUENTI ET MISERABILI RELIGIONIS IN PALATINATU AD RHENUM MUTATIONE.

CAPUT NONUM.

ARGUMENTUM.

- I. *Vsus & Lex in Germania, ut subditus Principis religionem sequatur.*
- II. *Beza Calvinii iussu ad Comitem Palatinum proficiscitur, & fictam de Cæna Domini confessionem adit.*
- III. *Comes Palatinus abdicato Lutheranismus Calvinismum amplectitur.*
- IV. *Eius filius & successor Ludovicus, Calvinismum profligato, Lutheranismum reducit.*

V. Iohann.

V. Ioannes Casimirus Administrator & tutor Friderici, patris in Electoratu successoris, Lutheranis eiecit, Calvinisticam religionem restituit.

VI. Scholares Lutheranismi additi, discedunt.

I. Illud non tantum velut communi more receptum, verum etiam quasi lege sancitum in Germania passim observatur, ut *subditi vel Principum religionem quacumque illa sit, amplectantur, vel tamquam bestia sine ulla vivant religione*. Hinc fit, ut quotiescunque Princeps Nova doctrina afflatus, religionem mutat, mutare & ipsi religionem, & tamquam acus nautica, quacumque à magnete ducuntur, sequi cogantur. Necessè est itaque ut subditi cum Principibus ad Infernum aut Paradisum yadant; aut si ipsi apud ipsos conscientia quam obedientia & qui Principi debetur, respectus possit, suis fortunis venditis, collectisque sarcinis alio migrent. Mihi quidem hi praeis illis Gallia militibus similes videntur; qui dominis suis ita erant obnoxii, ut eandem cum ipsis fortunam, immo mortem quoque subire non vererentur. Nam quemadmodum Luna quæ pene nullum aliud lumen habet quam quod à sole mutuatur, illud ipsum quoque sole pereunte amittit; at rursus nato recuperat: sic miseri isti homines postquam à Catholica Ecclesia discesserunt, nullam aliam agnoscere videntur religionem quam eam, quam à dominis suis mutuatur; eamque cum ipsorum imperio sumunt, & cum morte deponunt. Subditis hic nullæ aliæ quam obediendi partes relictæ sunt. Hoc loco memorabilia aliorum stultitiæ & levitatis, aliorum vero calamitatis & miseræ exempla nobis occurrunt. O miseram miserorum hominum servitutem! qui conscientias suas aliorum libidini ita prostituunt, & non aliter quam prædia beneficiaria pignori & nexui addicunt. O duram & crudelem legem! quæ subditorum animos omnibus opinionum fluctibus exponit, & alienæ voluntati ac libidini adstringit.

II. Quomodo vero Palatinatus ad Calvinianum dogma amplectendum inductus sit, per principem suum nunc penitus inspiciamus. Ex Ruperto Rom. olim Imp. nobilissimi rami diversarum Familiarum in Germania descendunt, unus per Ludovicum II. alter per Stephanum natu minorem, filios Roberti Imp. An. 1410. defuncti. Horum Ludovicus II. dictus Barbatus item cæcus, An. 1429. moriens reliquit filios Ludovicum III. An. 1451. defunctum & Fridericum Victoriosum qui

ante mortem suam quam Anno 1476. obiit, Tutor factus & fidus Philippi Posthumi, è fratre suo Ludovico III. nati hic Philippus Posthumus obiit An. 1508. 11. Kal. Martii reliquerat filium minorem Electorem Ludovicum IV. dictum Pacificum. Is est qui oriente Lutheranismi & Protestantium secta, ipse plerumque pacis se arbitrum vel procuratorem inter partes interponebat, quamquam ipse Lutheri Novo Evangelio, seductus per suos Doctores, inhaereret. cuius adhaesionis Schismatica primum fructum tulit, ut sine benedictione propagandæ stirpis improlis obiret. Atque ita frater ejus Fridericus II. nativitate inter fratres tertius (nam natus secundus Rupertus jam An. 1504. obierat) Elector factus, An. 1546. 4. Ianuarii religionem pristinam [a] palam mutavit, Itaque & hic sine benedictione prolis decedens An. 1556. natus annos LXXIII. Successorem habuit Ottonem Henricum Filium Ruperti Virtuosi fratris sui, qui An. 1556. factus elector post patruum, Lutherani dogmatis fuit sectator, sed & illius breve imperium fuit & ipse nulla prole relicta decessit An. 1559. Ita Electoratus ad Stephani supra memorati filii Ruperti Imp. lineam alteram, nempe Fridericum III. qui fuit Ioannis II. filius, nepos Joannis I. pronepos Friderici Simmerensium & Spanhemensium progenitoris, abnepos Stephani ex Ruperto nati. Hic Fridericus III. Elector creatus An. 1559. Calviniani dogmatis fautor An. 1576. decessit relicto hærede Ludovico V. Electore, &c. iste vero An. 1583. moriens filios Fridericum IV. & Joannem Casimirum reliquit. His [b] prælibatis ob arcendam obscuritatem nominum in re nupera venio ad explicandum modum, quæ Calvinissimus omnium primò in Germania & quidem ab Electore præcipuo inter sæculares nimirum Palatino sit receptus. Accidit autem id hoc modo. cum inter Lutheranorum & Zvinglianorum Colloquia & disceptationes Fridericus III. Genevensis Confessionis à Saxonica valde discrepantis, frequentem mentionem fieri audivisset, eorum librorum qui ad eam pertinerent, mira cupiditate fuit accensus. Ea re animadvertsa, Calvinus, Argo in eiusmodi rebus oculatior, & in omnes occasiones propagandæ suæ doctrinæ intentus, Theodorum Bezam, è Francia fugitivum, Geneva ad eum ablegavit, ut Helveticam ac Genevensis Confessionem ipsi offerret. (Fabritius dicit Faellum ejus legationis

Fuisse
[a] Reusnerus in opere Geneal. [b] Reusnerus in opere Genealogico.

fuisse socium) Nec illorum adventus ingratus fuit Palatino. Erant enim in Beza tum juvene adhuc multæ tam corporis quam animi dotes, & in primis grata quædam & amabilis facundia, ut quem tamquam alterum Aristippum omnis color & res decebat; vel qui se tamquam alter Alcibiades, omnium regionum moribus accommodare noverat: quibus artibus jam dudum Candidam illam suam, Parisiensis sartoris conjugem, in Veneris pellexerat rete. Nihil vero æque quam dissimulandi artem callebat, ut qui uno pectore duo corda gerebat. Et quemadmodum artus imperator locum aliquem oppugnaturus, ad primum impetum nequaquam omnes vires educit, sed vineas & aggeres subinde propius muris admolitur, donec tandem fossam & vallum transcendat: sic Beza, quo Principem hunc acerrimum alioqui Lutheranum, ad suas partes traduceret, ad colloquium admissus, primum de intolerabili Galli tyrannide (sic enim Henricum II. regem appellabat) cuius iussu fideles (Novi scilicet, ex puteo abyssi tanquam vaporario emissi) vivi cremarentur, graviter conquestus fuit; deinde ad controversiam de cæna Domini tot disputationibus agitatum delapsus, verum Iesu Christi corpus & sanguinem sub speciebus panis & vini dari ac recipi confessus est, nulla facta fidei aut spiritualis, versuta & qua in omnes sensus torqueri potest, manducationis mentione. Tum vero Lutherani simplices adhuc gaudere, exsultare ac triumphare, velut jam in suam ditionem redactò præcipuo Sacramentarium duce ac Legato. Nec mora: res ubique dispatatur, & à Palatino ad Ducem Wirtembergicum non sine gratulatione perferibitur; magni triumphi opera & pretium, qui mihi simillimus videtur ei, quo Phryges equum Duratæum à Græcis constructum in urbem receperunt. Beza conciliato sibi hac ratione Principe, ad Calvinum reversus, Legationis successum exponit: qui cum falsitatis & perfidiæ à Tigurina Ecclesiæ Ministris accusaretur (nā rumor ediderat jam Bezam in Lutheranorum sententiam concessisse) respondit, id eo à se factum, quod animadverteret caecos illos Lutheranos ad Evangelii lucem aliter adduci non posse, ut qui minime intelligerent, quomodo verum Iesu Christi corpus in cæna Domini fide tantum perciperetur. Non leonina semper; sed vulpina aliquando utendum. Sic enim animarum illi ludificatores loquuntur. Idem tamen homo eodem ore profiteretur multis in locis aitq; Christi corpus in cæna non magis recipi quam in Baptismo. E contrario vero in libro suo II. De Sacramentis, Nos, inquit, confitemur

Christum in cæna præsentem esse, non per imaginariem, sed corpore suo circumdatum; in quibus omnibus loquendi formulis vafriciem suam desultoriam abscondunt Calviniani Ministri. Reliqua ejusdem hominis tam quæ ad doctrinam quam ad vitam pertinent, ad eum locum remitto, ubi de Colloquio Possiacensi tractabimus, ne res Gallicas cum Germanicis confundamus. Illud tantum verbo dicam; his artibus omni in re Bezam semper fuisse usum, & instar polyphi, omnium ingenitis quibuscumque ipsi negocium erat, omnique temporis ac loco sese accommodasse. Ejus rei ecce tibi notabile exemplum. Quum Anno M.D.LXII. regnante Henrico II. Sacramentarii, qui falso Lutherani videri volebant, ad supplicia passim traherentur, illi qui Genevæ, omnium Sacramentarium asylum (ut libro VIII. exponam) profugerant, Legatos in Germaniam miserunt Gulielmum Favellum, Theodorum Bezam, Gasparum Cærmelum, & Joannem Budæum, magni illius Budæi bonarum litterarum parentis, filium (quem quidem, ut hoc obiter addam, Beza in suis Iconibus, velimus nolumus, persuadere nobis vult, de religione non idem; quod Catholicos sensisse. In quo eadē, qua in ceteris fide, utitur. Budæus enim de patre loquor, receptis ex instituto Ecclesiæ Sacramentis, in suis ædibus quæ sunt in vico S. Martini, decessit, in parochia S. Nicolai in campis, sepultus. Anno 1549. [a] Quod vero sine ulla pompa sepeliri voluit, non hæreseos, sed modestiæ est argumentum: Sed ad rem.) Legati illi, ad Protestantes Principes eo missi, uti intercessionem pro ipsis ad Galliam regem impetrarent, quum eo tempore in Germaniam venissent quo conventus VVormatiæ habebatur nimirum mense Augusto, ut cap. VII. velatum est hoc ipso libro, Augustanae Confessionis doctoribus Fidei suæ Confessionem eidem plane conformem exhibuerunt, ut Historia Cænae Augustanae testatur. Atque ea versutia, etiam ipsos Lutheranae factionis præcipuos Doctores Wormatiæ congregatos ferme deceperunt, nisi quidam Zelotæ Melanchthoni infensi, per ejus latum ipsos quoque Sacramentarios confodere in animum induxissent. Si quidem is Sacramentarium causæ renitentibus cunctis serio Lutheranis, colludere cum eis videbatur. Sane Wolfius auctor est hanc Cōfessionis simillimæ exhibitionem Melanchthonis factam esse opera; qui hoc modo Bezæ causam favorabilem reddere voluerit: sed Protestantes id negant, quum ipse Melanchthon in

[a] Vide Testamentum eiusdem in Antiq. Paris. cap. 43. fol. 414.

epistola ad Ducem Wirtembergicum conqueratur, articulum de Cœna Domini in Confessione illa non satis dilucide esse explicatum, quem tamen ait in Synodo aliqua legitime congregata plenius ac melius explicari posse. Id nihilominus tunc ea Confessionis sua amphibologica exhibitione Calvinista effecerunt, ut Melancthon Sacramentariis Zwinglianis, & in eis Beza anathematizare noluerit, & Geneveses Beza artibus Augustana Confessione sese insinuarerint, ac sub eius nomine latuerint, quo scilicet tanto facilius à Protestantibus auxilia impetrarent, de quibus a libi opportunior erit dicendi locus. Nunc paucis mores hujus Protei indicare volui: qui ad suos reversus, factum hoc suum zelo fratrum è captivitate Gernis liberandorum excusavit quidem, non tamen omnibus probavit.

III. Elector Palatinus, lectis Calvini libris ejusque Catechismis in Germanicam linguam translatis, tum frequentibus Calvini, nullam occasionem præmittentis, epistolis sollicitatus, ac præterea Lutheranæ religionis, cui novitatis gratia jam decesserat, sator, uti Pater ejus Joannes II. avi sui Joannis I. ita & ipse patris sui religionem deserere, & Calvinismum amplecti statuit. Lutherani doctrinam hanc à Clebitorio ætate & ingenio feroci homine primò in Palatinatu sparfam ac traditam ferunt. Sed & Melancthon, à quo Princeps per litteras consilium rogaverat, Sacramentariorum partibus favisse dicitur; eoque nomine hodieque apud Lutheranos execrationi habetur. Quum vero neminem in tota Germania reperiret, qui ad hoc reformandi munus satis videretur idoneus; à Calvino hominem aliquem, sanctæ, ut ipse censebat quidem, sed lubricæ ac periculosæ provinciæ parem; mitti sibi petiit. Non enim ignorabat, huic suo instituto omnem fere Germaniam, tum in primis præcipuos Augustanæ Confessionis doctores ad versaturos. Calvinus, habito juvenutis in sua schola educatæ delectu, Daniele Tossanum Aurelianensem, satis postea Germaniæ notum, ad hanc provinciam delegit, & præceptis bene oneratum dimisit: cui Rheni Palatinatus Calvinismum debet acceptum. Is postea hinc inde ac præsertim Basilea, laboris sibi socios adscivit, & Principis jussu per oppida & agros passim distribuit, cum mandato, ut subditi aut novam illam Genevesem Confessionem, Verbo Dei, scilicet, conformem, amplecterentur, aut cum rebus suis alio commigrarent. Hoc modo Calvinismus in Palatinatum Electoralem fuit introductus. Ceterum hac de mutatione certior factus Joannes

Fridericus Dux Saxonie Vinarius Princeps Lutheranus, qui filiam Palatini Elisabeth dictam An. 1558. pridie Id. Jun. ductam in matrimonio habebat, ægerrime factum hoc tulit, ipseque Heidelbergam profectus, Theologos aliquot, inter quos erant Maximilianus, Martinus, & Joannes Stoffelii, secum adduxit, qui cum novis illis Calvinisticis Prædicantibus de controversis inter eos religionis articulis conferrent. Inter hos quum Thomas Erastus Principis Medicus & in Philosophia exercitatus disputandi in se provinciam suscepisset, Stoffelius, Facile iam, inquit, video, vestram causam male habere, ut qua Medicis opus habeat. Sed in hac tota re non Deo gloriam, sed suum quisque honorem ab utraque parte querebant.

IV. Sed quemadmodum Friderici Principis levitas Calvinismo aditum aperuit; ita successoris Ludovici V. inconstantia nondum adultum ex omni ditione rursus profligavit: Triennio enim post Fridericus II. mortuus tres filios reliquit, Ludovicum, Joannem Casimirum & Christophorum: quorum duo natu minores Calvinismum sequebantur, ille vero, in quem ut natu majorem tam imperium quam dignitas Electoralis derivata fuerat, rerum potitus nihil prius habuit quam ut Calvinismo, quem numquam approbaverat, ejecto, avi religionem sive Lutheranismum velut postliminio restitueret. Sic igitur Calvinistis qui cum Tossano Geneva & aliunde venerant, cedere coactis, & in eorum locum Lutheranis substitutis, in templo Heidelbergæ primario, quod S. Spiritui dedicatum est, Principis mandato organa Musica, baptisteria, altaria, Crucifixi imagines, & alia ornamenta Ecclesiastica, quæ Calvinista, quibus sicca, macra, & omnibus ceremoniis denudata placet religio, penitus amoverant aut confregerant restituta sunt. Quinetiam ut calices aurei & argentei fierent ad Cœnæ Dominicæ usum, virum indictum fuit tributum: quos deinde post mortem Ludovici Joannes Casimirus involavit, & in alios usus convertit. Ad Calvinisticam enim cœnam vitrum aliquod vilis precii, uti quibus merum vinum contineri & propinari debet, sufficit, & quorum Deus vasa preciosa ad sui cultum minime desiderat. Nec vero Heidelbergæ tantum, sed & per universum Palatinatum reformatio hæc instituta & executioni mandata fuit, addito mandato, ut subditi omnes abjecta Calvinistica, quam vix primis labris degustarant, Lutheranam religionem amplecterentur. Sed paucis post hanc reformationem annis Ludovicus

quoque, homo valetudinarius, è vita discessit, An. 1583. 4. Id. Octob. relicto filio novem aut decem circiter annorum, & ejusdem cum pueri avo nominis, Friderico, & alio Joan. Casimiro.

V. Quo tempore Ludovicus è vivis excessit, Joannes Casimirus in Colonienfi diœcesi pro Gebhardi Truchfessii Electoris & Archiepiscopi Colonienfis (qui deserto voto, Canonissam è Mansfeldensium Comitum familia violarat, cognatis urgentibus uxorem duxerat, ac religionem mutarat) amoribus bellum gerebat: cujus quum tædere ipsum inciperet, ceteris Protestantibus auxilia protantæ rei magnitudine parce admodum conferentibus, de morte fratris certior factus, magna celeritate, relicto exercitu domum contendit, & quorundam ipsius rebus faventium opera castellum Heidelbergense, ubi domicilium fere Electores habere solent, suam in potestatem redegit, atque inde pro Principe se gessit. Tam improvise adventu & mandato in legitimi Principis præiudicium promulgato, nec non presentis periculi (neque enim procul copiæ aberant) metu consternatis subditi, Joanni Casimiro fidelitatis iuramentum, tamquam nepotis ex fratre tutori & Administratori Electoralis Palatinatus, in novem annos præstitere, eundem humilime precati atque obtestati, ne in religione à Ludovico introducta & stabilita, quidquam mutari pateretur: quod & ille promissit, sed & rerum poritus, contra fidem & promissa non multo post pleraque innovavit, miseris Lutheranis ne fortunam quidem suam omnium ventorum injuriis expositam deplorare audentibus, Calvinistis e contra quamvis paucis, Principis tamen auctoritate subnixis, cristas rursus erigentibus, & à quibus antea acceperant, leges præscribentibus. Quo vero Calvinisticam sectam, à qua non parum in iis quæ hæcenus tentarat, adjutus fuerat, firmioribus radicibus stabiliret, non religionem tantum, sed Consilia etiam & magistratus à fratre suo prius ordinatos, per omnem ditionem mutavit, aliis in eorum qui suspecti erant locum subrogatis: Lutheranis vero Prædicantibus iussit ut & à concionibus ad populum habendis, & assibus seu synodis inter se celebrandis abstinerent.

VI. Est vero in civitate Heidelbergensi Collegium quoddam (vulgo *Sapientiam* vocant) in quo vigintrifex juvenes Principis sumtibus ad Theologiae studium educari solent, antiquitus à Catholicis fundatum, ut inde tamquam è seminario ho-

mines ad Ecclesias regendas depromantur. His quum Joannis Casimiri nomine propositum fuisset, mallent ne novam illam & Calvinisticam, quam invehebat, religionem amplecti, an cum Lutheranæ exsulatum abire, & fortunam alibi quærere, unus tantum inventus fuit qui conditionem à Principe oblatam acciperet, ceteri vero omnes unà cum præfecto suo Marbachio, Theologi illius Argentinensis filio, alio profecti sunt. Basilea deinde venit Joannes Jacobus Grynæus, magni inter suos nominis Theologus, à Joanne Casimiro evocatus, qui unà cum Tossano diligenter omnia quæ ad Genevensem stabilendam religionem pertinebant, procuravit. Marpurgum quoque ab eodem Principe accersitus Sonnius quidam, in Marbachii locum Sapientia Collegio præfectus fuit: inter quem & Tossanum acres deinde de Prædestinatione dissensiones exstiterunt, & ad Auditores quoque seu scholares proferperunt. Pupillo Principi idem Joannes Casimirus præfectos ac rectores dedit puros Calvinistas, nec quemquam qui aliter sentiret, ullam publicis aut privatis Principis negociis manum admoliri passus est. O delictos, atque ipso etiam communi sensu destitutos homines! Non videtis quanto melius sit legibus summi Ecclesiæ præfulis, cõtina successione perpetuam in religione uniformitatem & consensum tuentis, sese subdere, quàm stultis excerebrati alicujus Principis persuasionibus & à religione alienis affectibus, non optima, sed prima sequentis, ac sæpe è duobus malis deterius eligentis, obtemperare. Verum enim vero non Casimirus tantum, sed etiam pupillus rerum administrationi adnotus, religionem in qua educatus fuerat, quoad vixit, in ditione sua retinuit, atque etiam omnibus qui ob eam aliunde ejecti fuerant, receptaculum præbuit, quæ res non parva attulit Palatinatu compendia, ut qui velut portus sic ad quem omnes qui fidei fecere naufragium, appellant. Et quo patet, quomodo quarta religio in Imperium nullo suffragio sed sola velut usucapione irrepserit, & adhuc in eo toleretur. Primo Catholica, quæ maximam partem amplectitur: secundo Lutheranæ, quæ duplex est, eorum qui formulam Interimisticam, & qui Augustanam puram Confessionem sequuntur: ac tandem Calvinistica: quamvis hæc Palatinatu ferè & aliis quibusdam exiguis ditunculis circumscribatur, quamque ceterarum religionum homines capitali odio persequuntur, ut commodius alibi dicam. Quantum ad Anabaptistas, Trithemistas, Antiqui-

Antitritarios & id genus sectarios attinet, iis neque in civitatibus Imperialibus, neque in Germanorum Principum ditionibus ullus locus conceditur, sed vel in angulo aliquo Poloniae, Moraviae, Silesiae, aut Belgii latent, in quibus scilicet omnis generis sectae tolerantur, ut praecedenti libro ostendimus. Francofurtum tamen Calvinistis hospitium praebuit, quod eo ob celebrem mercatum, variae nationes confluere soleant, eoque etiam variae ibi sectae reperiuntur: imperium tamen penes Catholicos est & Lutheranos, quibus solis etiam in publicis sacra peragere licet, ceteri vero in privatis domibus & horreis religionis suae exercitium frequentant.

DE DIVERSIS AC QUAMPLURIMIS
haereticorum Synodis ac conventibus, ac
frustraneo eorundem exitu.

CAPUT DECIMUM.

ARGUMENTUM.

- I. Lutherani multorum librorum scriptores.
- II. Conventus & Colloquia religionis ergo, ubi & quando celebrata.
- III. Bucerus Zuinglianismum nunciium remittit.
- IV. Conventus Ratisbonensis.
- V. Colloquium Maudbrunnense, in quo Ubiquitas à Brentio defensa.
- VI. Colloquium Mompelgardense.

EX omnibus haereticis, qui à primis usque cunabulis, à Simone Mago primum inquisitis, Ecclesiam à qua desciverant, multiplici arte ac vi oppugnant, nullos unquam acris scribendi cancothes & insanabilis pruritus tenuit quam Lutheranos. Testatur hoc multitudo scriptorum non contra Catholicos tantum, sed Sacramentarios quoque, sobolem suam, editorum uti liquet ex Catalogis annuis ac semestribus Nundinarum Francofurtensium, in quibus libri in Classes Catholicæ, Lutheranæ & Calvinianorum discerni solent. Sed neque haereticis ulla plures synodos, Colloquia & Conventus habuit quam Lutheranæ; Catholicis interim miserorum hominum fortunam vera pietate commiserantibus, ut qui semel à regia via Ecclesiae digressi, aut velut caeci in tenebris palparent, aut vagabundi atque errantes, in se mutuo in-

curarent, nec pacem inter se facere possent Dictatore omni destituti, vel tanquam milites sine Duce oves sine pastore sensibiles. Omnium vero istorum Conventuum exitus docuit, ut hominum ejusmodi congressibus controversiae finiantur, tantum abesse, ut etiam magis inde augeantur, suam opinionem singulis mordicus tuentibus, & gloriam magis quam veritatem quaerentibus. Et quidem operæ pretium non esset, ejusmodi malos infelicesque conventus recensere, quia tamen eorundem Acta peritura sunt, & ut aliorum insipienti sapientior fiat posteritas, praecipuos haereticorum conventus exponere non gravabor.

II. Initium horum conventuum infelicitum factum est An. 1517. Wittebergæ, Joanne Terzelio Ord. Prædic. celebri viro, 106. Theses opponente Theobaldo Lutheri, [a] quas oportuerat Romam ad censuram transmissas fuisse, ne, uti evenit, animi religiosorum inter se exacerbati, collisione grandis fulgura excitarent adeo magno animarum detrimento. Primus igitur ex principio infelici conventus celebratus est Augustæ in ipsius sub Maximiliano I. comitiis, ad quem citatus Lutherus, ut cum Cardinali Cajetano controversia ab ipso mota componeretur, quo tempore ita Lutherus sese gessit ut ipse Maximilianus in ejus humeris insidentem Caco-dæmonem conspexerit [b] & ille Cardinalis postulata generalibus verbis errorem consentientibus usus, inspicie ullum de se agnoscere recusavit [c]. Secundus conventus fuit Lipsiensis Disputatio, inter Joannem Eckium & Lutherum, in qua etiam Lutherus ita pressus sit, ut confessus sit palam, Motum à se concitatum, nec propter Deum esse capsum nec propter Deum finiendum esse, nihil tamen emendationis, sed multum mendaciorum pro Luthero scribentium subsecutum fuit. [d]. Tertius Wormatiæ An. 1521. Aprilis, ubi Lutherus ipse violam salvi sui conductus reus, nisi Sturmus caduceator Cæsaris proditor fuisset capi pertinax potuit, ita tamen pressus est, ut factus fuerit cordis sui arcanum, nempe se nec Conciliorum sententia stare, sed solis sacris Scripturis, nempe ex suo cerebro explicatis, quam hænam hodieque omnes ejus sequaces cantillant [e] uti ipse orsus est. Quartus Norimbergæ An. 1522. captus & seq. terminatus, ubi inter Im-

[a] *Anatom. Eccl. Cathol. Tract. 2.* [b] *Vlenberg. Vit. Luth. cap. 3. & Anatomia cit.* [c] *Ibid. iid.* [d] *Anatomia ibid. Vlenberg. Vit. Lutheri cap. 4.* [e] *Anatom. ibid. & Vlenberg. Vit. Lutheri cap. 6. 7.*

perii senatum absente Cæsare imprudenter in præjudicium proscriptiois Cæsariæ actum est per Lutheri subornatos [a] imprimis Osiandrum. *Quintus* Tiguri An. 1523. ad Novæ hæresis Zvinglianæ, exemplum Lutheri securæ exortum, ubi Magistratus civilis judicandi potestate in sacris assumpta, colloquium inutile effecit Catholicis. [b] juxta id Tertulliani de Resurr. carnis. *Heretici conscientia infirmitatis nunquam ordinare tractant.* *Sextus* iterum Norimbergæ An. 1524. ubi distractis consultantium animis absente Cæsare conclusum est ut Concilium generale postularetur indici, & spiram indictus conventus ad disquirendum quæ forent proponenda. Frustra jam enim olim fuerant definita per Concilia quæ Lutherus loco movebat. [c] *Septimus* Lucernæ in Helvetiis, A. eodem 1524. mense martio, ubi sanctissimo Consilio decretum est à pagis Catholicis, *Catholicam fidem, contra Zvinglium & quosvis Novatores esse firmiter retinendam.* quod illis saluti fuit & laudi æternæ accrescet, [d] *Septimus* æque salutaris Ratisbonæ, ubi Card. Campegius, Ferdinandus Rex, & Catholici convenientes, decreverunt standum esse proscriptioe Cæsaris in Lutherum promulgata An. 1521. Wormatiæ, ereptæ sunt eo decreto hæresi plures ad Danubium provincie. *Octavus*, eod. A. Spiræ ab Imperii civitatibus celebratus circa Julium, ubi magistratui civili cujusque urbis censendi res religionis male concessa fuit [e] *Nonus* Duorum Hæresiarum Lutheri videlicet & Carlo. stadii Jenæ ad 22. Augusti ubi Lutherus aureo dato subarravit alterum ad scribendum adversus se, Sacramentaria ex hæresis penu. [f] *Decimus* An. 1525. Halæ Svecorū, ubi Ministri Lutherani Syngramma ediderunt, quo Oecolampadii & Zvinglii dogma damnarunt, Bucero & Brentio in medio se tenentibus, juxta id S. Vigalii Martyris l. 2. contra Eut. *Inconsona perfidorum sententia, nostra victoria eorum cassa certamina* [g] *Undecimus* Badenæ eod. A. ubi Zvingliani damnati, nisi idem sit hic conventus cum xv. *Duodecimus*, Francofordiæ, qui tamen potius fuit rebellio, cum Lutherani senatum aggressi exauctorant, & è suis 24. præficiunt, eisque 47. articulos credendos, & observandos, & alia iniquissimæ acta [h] Recte Augustinus his in clamat: Tract. 11. in Joan. *Talia facere volunt Catholicos affligendo, & saltem talia pati nolunt. Sempiternas mortes faciunt & temporales se perpeti conqueruntur.* *Tredecimus* eodem jure inferi potest, Aliquot Centenorum millium Rusticorum per Germaniam incen-

toze Luthero, & ejus sequacibus. nam & hi articulos ediderunt, scripturæ ex suo ingenio aptatos, quibus omnem magistratum pro suo libitu reformare intendebant, ignibus & tormentis ac gladio, quibus grassabantur absumpti [i] *Decimus quartus* Comitibus Spiræ An. 1526. ubi V. D. M. I. Æ. symbolum, verbum Domini manet in æternum exortum est, postularuntque Templum in ea urbe, uti Gaius ab Arcadio constantinopoli, sed repulsi, in hospitio inter musicam culinarem & canum dignum suæ religionis præstiterunt sibi exercitium, juxta id Tertulliani lib. de præscript. construunt sibi synagogas sine Deo, orbis fide, extorres, [k] *Decimus quintus* Badenæ in Helvetiis An. 1526. Disputatio inter Catholicos & Zvinglianos, ubi Zvinglio non audente comparere vis tota in Oecolampadii versa, conclusum in Catholica fide majorum tutius peristi, quam transiri in novam religionem, tam ægre defensam [l] *Decimus sextus* Bernæ Helvetiorum, An. 1527. indictus, sequente finendus, inter Sacramentarios & Catholicos, sed quoniam Magistratus Civilis iniquas Catholicis posuerat leges, Catholici comparere recusarunt, & Zvinglianizantes Victoriam interpretati, quæ voluerunt, decreverunt, [m] *Decimus septimus* in Saxonia, ubi ad arbitrium Electoris Saxonie & quos adhibere voluit facta est Ordinatio seu Visitatio Ecclesiarum Saxonicarum Luthero Germanice, Melanchthone Latine scripturicibus, & sibi mutuo contradicentibus [n] more hæreticis usitato, comodo nobis, nam inconstantia hæreticorum fidem nostram confirmat, dum illi instar Chamaleonum mutantur, qui florum colore vestiuntur, ut ait Theodor. ep. 140. ad Asparem Cos. *Decimus octavus* Anno 1529. Spiræ Comitibus ibi contra sana & temperata Decreta, Saxo & Landgravius appellando & Protestando, Protestantium nomini initium fecerunt, [o] secuti in hoc Donatistas, apud Aug. ep. 48. & lib. 3. contra Crescon. cap. 46. & *Decimus nonus* Disputatio Flensburgi in Dania præsen-

[a] *Anatom. l. c. Vlenb. vite Luth. cap. 10. num. 4. & 5. & vite Osiandri cap. 1.* [b] *Anatom. [c] Vlenb. Vit. Luth. cap. 12. num. 1.* [d] *Anatomia Eccl. Cathol. pag. 91. & Vlenb. [e] Vlenberg. Vite Luth. cap. 12. n. 2.* [f] *Vlenberg. fusc. Vit. Luth. cap. 13.* [g] *Anatomia & Vlenberg. c. 18.* [h] *Anatomia. l. c. [i] Vlenberg. & alii plurimi A. R. ipseque Lutherus. [k] Anatomia fol. 92. Vlenberg. Vit. Luth. c. 18. [l] Anatomia. [m] Anatomia [n] Anatomia. [o] Vlenberg. cap. 2. & Vita Luth. c. 1. Anatomia p. 94.*

præsente Regis Friderici filio Christiano III. Cum reliquis regni proceribus multis, inter Lutheranos & Hofmannum Zvinglianum negantem præsenti-
 am Christi in Eucharistia, qui obrutus à multis exulare coactus est, [a] juxta id Tertull. sive No-
 vat. de Trinit. dum nostra profitentur dogmata, veri-
 tas etiam ab inimicis probatur. *Vicesimus* Marpurgi
 in Hassia, inter Lutheranos & Zvinglianos, &
 medios utrorumque seu Bucerianos, ubi omni vir-
 tute humana tentata est concordia duarum hære-
 sum, eodem principio, Sacra scriptura se defendentium,
 & sine capite seu iudice effectum est concordia
 nihil, simulationis aliquid, nam, ne vulgo irri-
 derentur, aliquid in quo conveniebant jam antea
 consentienter definiunt; ob quod conveniant,
 nempe Sacram cœnam infectam reliquerunt.
 digressi vero quod occulte egerant manifestarunt.
 Sacramentarii dicendo se trecenta argumenta at-
 tulisse; quæ Lutherani non solvissent: Lutherani
 duce Melanchtone ad Catholicorum armaturam
 nempe SS. PP. unanimem consensum in interpre-
 tandis verbis *Hoc est corpus meum* confugerunt
 compulsi. [b] quasi SS. PP. valeant contra Sacra-
 mentarios vincere; quos nolunt contra se adduci
 victores: æque ac Sacramentarii. *O, miseri, qui om-
 nes contra Ecclesiam veniunt, sed dii vincunt se invicem,
 nihil tamen sibi vincunt, ut ait Hilarius. 7. de Trin-
 it. In hoc dissidio Lutherano-Zvingliano Land-
 gravius, oleum pro aqua affudisse se sentit, utpote
 quod ex eo tempore irreconciliabile evasit. Vicesimus
 primus* Conventus Norimbergæ, habitus à
 Protestantibus, qui tacti conscientia, quod incunte
 anno Spiræ turpiter contra jus omne protestando
 Protestantes facti essent, autumnò facere volue-
 runt factum suum, & de modo excusandi apud Cæ-
 sarem in Concilium venerunt, concluderuntque
 per legatos Cæsarem in Italia Placentiæ commo-
 rantem esse placandum, & decipiendum, ut des-
 cenderet in partes hæreticorum, quem in finem ei per
 unum Legatorum Michælem Cadenum libellum
 insigniter adornatum, breviter omnia Lutherana
 religionis capita continentem, offerri iusserunt;
 authore Landgravio sed gratiæ loco Cadenus car-
 cerem, reportaturus erat, nisi per Venetias effugis-
 set [c] *Vicesimus secundus* Conventus Suabaci inter
 eosdem habitus circa cœnæ articulum, sed & ibi
 magis aucta est eorum discordia, [d] apparuitque
 iterum verum esse dictum S. Hilarii 7. de Trin-
 it. *Victoria eorum triumphus est Ecclesia ex omnibus,
 dum in eo hæresis contra alium pugnat, quod in hæresi*

altera Ecclesia fides damnat. Vicesimus secundus, ite-
 rum Smalcaldiæ An. eodem 1529. sub finem No-
 vemb. non jam inter Lutheranos & Zvinglianos
 desperatam ob concordiam, sed inter meros Lu-
 theranos, ubi intellecta ex Cadeno ira Cæsaris sese
 fœdere conjungere intenderunt & initium fœderis
 Smalcaldici fecerunt [e] *Vicesimus tertius*, Norim-
 bergæ An. 1530. Januario, eorundem Protestan-
 tium de promovendo fœdere Smalcaldico adver-
 sus Cæsarem munimenta quærendo [f] *Vicesimus
 quartus* Augustæ Vindelicorum, in comitiis gene-
 ralibus Imperii, ubi primum Fides Augustanæ
 Confessionis nata est, cum jam Ecclesia Christi
 1500. annis in orbe à fine ad fines terræ fuisset do-
 minata: sed quæ fides? Discordium inter se Autho-
 rum, nam cum Confessionis illius articulus XII. ex-
 penderetur in quo satisfactio negatur esse pars pœ-
 nitentiæ, & Collatione tertia Cochleus ex Luthe-
 ro ipso ostenderet, satisfactionem debere admitti,
 ibi Sneppius & Brentius signiferi à Luthe-
 ro apostatarunt recusantes ejus scripta defendere, quibus
 & ipse Melanchton; faber Confessionis ipsiusmet,
 accessit, ipsam damnans Confessionem in crastino,
 quam scripserat in pridiano. Sed & ibi Catholici
 detriumpharunt Miseros Confessionistas, cum di-
 ctio *Sola* Confessione eorum debuit ipsis fatenti-
 bus expungi [g] sed & ibi iterum Sacramentario-
 rum Confessio oblata ab utrisque Catholicis &
 Protestantibus est damnata [h] circa Augustum. Hoc
 ulcus jam olim in hæreticis tetigit Athanasius or. 1.
 cōtra Arianos dicens: *admirabile est omnes quotquot
 sunt hæreses in fingendo diversa, pugnantia adferre, nec
 alibi nisi in falsitate sibi invicem consentire, & copu-
 lari, nec illud mirum, cum unum habeant authorem,
 qui ipsis ubilibet mendacia spargit. Vicesimus quintus*,
 Smalcaldiæ Tertius conventus An. 1530. 22. Dec.
 indictus à Saxone Joanne Electore, ut jam non ra-
 tionibus vel scripturis, sed armis fidem suam de-
 fenderent; quod decretum Lutherus animosè suo
 calculo, veluti pontifex quidam confirmavit, di-
 ctabat tunc Catholicis S. Hilari. hoc ex ad Con-
 stantinum Aug. contra Arianos scripto verbum:

Si autem

[a] Cyprus in *Historia Ecclesiastica. Sessovic. lib. 3. cap. 5. pag. 420.* [b] *Anatomia. Vlenberg Vit. Lut. cap. 20. num. 2.* [c] *Vlenberg Vit. Lut. cap. 20. nu. 5.* [d] *Anatomia pag. 95.* [e] *Vlenberg. Vit. Lut. cap. 20. ad finem Anatomia pag. 95.* [f] *Vlenberg. ibid.* [g] *Vlenberg. Vit. Lut. cap. 21. & 22. fise breviter Anatomia Ecclesiæ Cathol. pag. 96.* [h] *Ibid. & Vlenberg. c. 23. n. 1.*

Si autem rapacia luporum oves peragunt, lupi esse per opus suum intelligantur. Tanta sunt lacerare, mordere, proferendere, &c. *Vicesimus sextus* celebratus A. eodem exeunte Coloniae, ubi praeter Ferdinandi I. in Rom. Regem 5. Jan. Anni 1531. electionem, protestante contra eam Saxone per filium suum Joan. Fridericum [a] *Vicesimus septimus Conventus*. Smalcaldiae IV. An. 1531. sub finem mensis martii à Protestantibus indictus, ubi existentes multos, etiam extra imperium, ut Daniae & Angliae Regem ad suum fœdus pelleverunt, [b] *Conventus Vicesimus octavus* eodem Anno mense Junio à Protestantibus est celebratus Francofurti, ad corroborandum fœdus suum, ubi Sacramentarios visum est fœderi esse adscribendos; sed id ne fieret Saxo literis [c] datis ad congregatos ex Lutheri voluntate impedivit. *Vicesimus nonus* ibid. Francofurti eod. An. ad 20. Augusti, in quo Albertus Moguntinus & Ludovicus Palatinus Electores inter Protestantes & Catholicos pacem politicam sancire aggressi sunt, quæ actio in seq. Annum 1532. producta fuit, & demum pax ejusmodi 23. Julii conclusa est. [d]

III. *Tricesimus Conventus* Ratisbonae initio anni 1532. habitus ob Turcas ingruentes, & dissidia Religionis componenda, in quibus Pax cum Protestantibus cæpta, amplius Moguntino & Palatino commendata est. [e] *Tricesimus primus* Spiræ futurus fuit, at quia Saxo istuc invitatus voluit saluum conductum non solum suis concionatoribus aliis, sed & Luthero, pridem proscripto ad docendum ibidem concedi, negato quod tantopere Majestati Cæsaris adversabatur, infectus ille conatus transtulit, Interea Schveinfurti Protestantes convenerunt, ubi de concordia religionis & civili pace tractatum fuit, ibi extorsere demum *Concilium convocandum, & libertatem Conscientiarum*, ut vocant, ab Imp. coacto ob imminetia pericula à Turcis, [f] Volebant autem Concilium fieri non eo quo hæctenus more, sed suo ex dictamine, nempe *Liberum*, quod neminem obligaret, ad recipiendum decreta, & in quo nemo præ alio plus haberet potestatis, sed omnes æquarentur, deinde Nationale, in quo omnes è Germania qui vellent comparerent & sederent, exclusis aliis nationibus, ut docuit eventus, & Protestantes ipsi declararunt, An. 1533. cum Smalcaldiae quintò conventum celebra- runt, qui fuit *Tricesimus primus*, ubi scrutati sunt, quid Legato Pontif. ad Saxonem missio respond. in causa celebradi Concilii [g] impleverunt enim quæ- relam veterem S. Hilarii ac Tertulliani in lib. de

præscript. Vbi impietatis occasio, novitas admittitur, ubi autem religionis maxima & sola cautela est, (per conciliorum celebrationem) excluditur per iniquas condiciones ad solam scripturam provocando, ut hæc via firmos fatigent, infirmos capiant, medios cum scrupulo dimittant, ibidem Gallia Rex prensavit Protestantium amicitiam mense Decembri [h] *Tricesimus secundus* celebratus est in Hassia apud Landgravium intentissime cupientem è Lutherana & Calviniana unam conflare religionem cõcordem, & eam ob causam anno 1534. istuc Melancton evocatus advenit, qui perscripsit modos concordia, qui illico Constantiam missi sunt, ad Helvetios ubi eadem de causa adhuc celebrabatur *Conventus Tricesimus tertius* Bucero tentante concordiam inter eosdem conflare, sed dicit propheta, non est pax impiis, itaque laboratum est iterum irrito conatu, aliis recipientibus consilium Buceri, aliis aspernantibus inter quos Tigurini & Bernates, veruntamen ubi ab Hassio literæ venerunt Bucero evocantes, is eodem accurrit ocyssime, quasi prædajam capta, divisurus spolia pervenit; in Hassiam Ann. 1535. initio, ubi explorata diligenter mente & sensu Buceri ac Zvinglianorum, quod Melanchroni Lutherus mandarar, tamè verbis aliud sonantibus, aliud secreto significantibus Melancton & Lutherus decepti sunt, ita ut opinarentur, Zvinglianos in articulo de cœna fore Lutheranos, & ideo Novus Pontifex assumpta ex semetipso potestate synodum indixit celebrandam Isenaci in Thuringia A. sequente 1536. ad 14. Maii, ut dicam infra [i] Interea *Tricesimo quarto conventus alius* celebratus fuit 21. Kal. Jul. An. 1534. Cadami in Bohemia pro pace quæ ibidem coaluit, [k] & *Tricesimus quintus*, Francofurti An. 1535. cum Henrici Regis Angliæ legatis, qui Protestantibus nuntiarunt, quomodo Rex eiecit Pontificis præsulibus, impense faveat Protestantibus, quodque Christi doctrinam, uti ipse, promoveant: quibus Protestantes vicissim suam operam obtulerunt, & in seq. Annum ad Aprilem de Legatis in Angliam destinandis, synodum indixerunt [l] Vide quomodo

[a] Vlenberg, cap. 24. Vit. Luth. [b] Vlenb. in Luth. c. 24. n. 1. Anatomia pag. 97. [c] Vlenb. ibid. & Anatomia. ibid. [d] Vlenberg, in Luth. cap. 24. num. 1. Errat Anatomia, alio sine opinata factum. [e] Bzovius in Anpal. [f] Anatomia, & Vlenberg. c. 24. [g] Anatomia, Vlenberg. Vit. Melanct. c. 10. n. 2. [h] Vlenberg, in Melanct. c. 11. Anatomia pag. 98. [i] Bzovii Annales. [k] Anatomia, & Vlenberg, in Melanct. c. 11.

modo heretici etsi multis erroribus sint divisi, tamen communi nomine adversus Dei Ecclesiam conspirant. 24. q. 3. *Tricesimus sextus Tiguri* An. 1535. 6. Aug. à Zvvinglianis, adversus Lutherum iratis, quod Lutherus Oecolampadium scripsisset à diabolo præfocatum exspirasse; decreta est itaque Apologia contra Lutherum, cujus executio tamen impedita tunc fuit, eo quod Lutherus datus ad Argentinenses literis, ostentaret concordiam spem cum Zvvinglianis [a] Itaque *Tricesimus septimus Conventus Aroviæ* in Helvetiis Anno eodem 1535. indictus à Zvvinglianis, ut demum in Fratres à Lutheranis reciperentur; sed nihil effectum, imò etiam indictum est, ne Isenacum adirent, ubi à Lutheranis erat synodus celebranda, [b] Secuta est synodus Isenacum indicta An. 1536. quò à parte quadam Zvvinglianorum (nam hi in binas aut ternas sectas se dividerant, nempe Bernates nolentes concordiam in Luthero; Bucerianos, qui concordiam quaerebant, & medios horum Tigurinos, qui attendebant ad eventa fortunæ) nempe Buceristarum, ipse Bucerus, Capito & alii novem missi fuerunt, qui Isenacum delati, intelligunt Lutherum Dictatorem ægrotare, & ab eo Grimmam itinere diei ab Witteberga distantem locum translatum esse synodum, designatis Melanchtone Grammatico & Cruceigero Medico ad paciscendum cum Zvvinglianis. Itaque Bucerus & Socii præverentes Wittebergam Novam Romam adierunt, ipsum Lutherorum oraculum conventura & ea ratione Conventus *Tricesimus octavus Wittebergæ* est celebratus in domo Lutheri ad 21. Maii diem [c] Acta extant memorabilia, quorum summa est Zvvingliani cedendo continuo Luthero, eumque & socios sub umbra verborum ambiguum circumveniendo, ejusmodi pepigerunt concordiam, sub qua discordes manerent, mundo opinante eos amicitiam compegiisse, & opinio invaluit Bucerum Zvvinglio valedixisse. Capita concordiam Melanchton sextus Evangelista Luthero Zvvinglianorum concepit & scripsit, quæ utriusque Magistratibus suæ partis proponerent confirmanda. Lutherani facile approbarunt, cum scriptum hoc in modum Cothurni concepti omni pedi conveniret. Apud Helvetios autem scissuræ apertæ sunt. Buceriani subscripserunt, major pars Zvvinglianorum Magistratuum restiterunt captiosæ concordiam verbis, & pro ratificatione ejus Luthero civiliter officia sua obtulerunt, justo Dei judicio, ut qui contempserat patres suos, à suis quoque filiis con-

temneretur, & iudificaretur. [d] Interea Protestantes Aprili mense anni ejusdem 1536. Francofurti *Tricesimum nonum Conventum* effecere, in quo ad VIII. Kal. Maii designati ut in Angliam irent Jacobus Sturnius Melanchton, Bucerus, Draco, seu Draconites. Melanchton horrebat id iter ob supplicia anno superiore illata his qui matrimonium Regis cum adultera prætentum improbabant, sed metum deterfit mox enuntiata mors adulteræ Annæ Bolenæ. Sed & Bernæ apud Helvetios eo tempore synodus celebrata narratur in qua CCC. ferme excucullati Monachi more SS. PP. in Nicæno Concilio confedisse dicuntur, credo magis ut faminam quisque sibi unam conquerebant quam Veritatem, aut faciendæ concordiam inter Lutherum & Zvvinglianos viam invenerent. [e] erit igitur iste *Quadragesimus Conventus* quo tempore Calvinus primum Institutiones suas impias Kal. Aug. Basiliæ excusas emisit, & IV. Non Junii Paulus III. Concilium Generale Mantuam in seq. annum per Christianum orbem indixit. [f] secuti sunt brevis innumeri conventus per Germaniam consultantium & disputantium quid circa indictum à Papa Concilium foret agendum Melanchton & quidam experti infelices eventus synodorum suarum acephalarum, acquiescendum esse Generalis Concilii decretis asseriebant, Alii nequaquam, & erat scisma in populo etiam de Concilio, & vertebatur gladius uniuscujusque ad proximum suum r. Reg. 14 Celebris enim inter has synodus fuit Smalcaldica VI. *Quadragesima prima* Anno 1537. celebrata occasione indicti à Papa Concilii, toties flagitati à Protestantibus. Ibi ut Zvvingliani essent terrore Lutherus, Melanchton, Bucerus & Osiander simularunt, se ad Concilium indictum accessuros, sed larvam hanc ipsi brevi detraxerunt sibi, & Zvvinglianos terrore liberarunt, siquidem Latinam & Germanicam excusationem, cur ad id Concilium nollent venire ediderunt, & professi sunt se velle sentire juxta capita Confessionis suæ Augustanæ, toties mutata, quod dum fit etenim in novas sectas funduntur Lutherani, nempe Magistratū Civilem in Ecclesiasticis rebus agnoscentes & respicientes. Luthrus pro Respicientibus mox Librum edidit (hi deinde Antinomi dicti sunt) capistra principum misera in ora sua intromitti permi-

[a] *Anatomia* p. 99. *Brou. in Ann.* [b] *Vlenberg in Melancht. cap. 11. n. 1.* [c] *Prolixè Vlenberg in Luth. cap. 27. & Melancht. cap. 11. Anatomia* p. 99. [d] *Vlenberg. ibid.* [e] *Relationes Gallicanæ.* [f] *Brou. annal.*

serunt quod eos postea vehementer male habuit, cum pro uno papa remoto tot pontifices se nactos esse viderunt, quot Senatores in quavis curia reperiebantur simili modo Zvingliani conventum *Quadragesimum secundum* efficientes Bernæ ultima die Maii, sese in sectas Laici & Westphali & Oecolampadistas discissos videntes expulso spiritu vertiginis, in unum corpus redigere sunt conati, sed & ibi magis aucta est discordiæ discordia *Confusi sunt operarii Babelis, ut non audiret unusquisque vocem proximi sui.* Gen. 11. [a] Transilientur deinceps plurimi Conventus, cum lector videat, infinitum eorum numerum fore coacervandum, & paucos saltem attingam nempe An. 1537. Nickelsburgi inter Anabaptistas, & Smalcaldia iterum inter Cadmæos fratres. Anno vero 1538. mense Aprili Tiguri, ubi Bucerus bilinguis exsufflatus est, & mense Majo Brunsvvici, ubi se Rex Daniæ Protestantibus conjunxit, & brevi post Isenaci ob ingruentem Turcam, ubi 24. Julii in Cæsarem Cameramque Imperialem Protestantes convocati conjurarunt, libere pronuntiantes *se potius Turcicam captivitatē pati velle, Christianamque religionem extingui, quam vel unum Iota de Lutheri doctrina,* uti Saxo Francofurti An. 1539. semalle de S. Pauli Epistolarum, quam Luthericorum scriptorum veritate dubitare, neque se Ferdinandum Cæsarem Rom. agnoscere. Eodem Anno Arnstadii Protestantes convenere de Fœdere suo firmando, & Bonis Ecclesiasticis expilandis, legatione ad Cæsarem & Reges Angli. & Franciæ mittenda, & ad Kal. Martias alia synodus indicta est Smalcaldia anno 1540. in quo de vera Augustanæ Confessionis intelligentia sive interpretatione quæsitum fuit; qua in re licet tum Melanchthon, Jonas, Pomeranus, Bucerus & Cruciger vehementer desudarint, exitum tamen reperire aut certum quid statuere non potuerunt, singulis eam ad suum sensum interpretantibus. Eodem Anno Hagenoæ Comitia cum perguntur Eckius & Melanchthon de pace Religionis colloquium ceperunt, Wormatiæ continuatum, Ratisbonæ finitum anno 1541. mense Aprili cui ipse Imperator interfuit, unâ cum Gaspare Contarino Cardinali & S. sedis Legato: ubi Bucerus novam Confessionem protulit, modumque conciliandarum religionum ostendit. Spiræ an. 1542. & Norimbergæ anno 1543. in quo malus Protestantium animus in ferenda afflictis Christianorum rebus ope apparuit. Et Wormatiæ anno 1545.

qui conventus animum Protestantibus addidit Concilii auctoritati sese opponendi.

IV. Sed imprimis celebris fuit post Francofurtensem Protestantium conventum, (ubi de suppetiis Hermanno Colon. Archiepiscopo Apostatanti ferendis egerunt) ille Conventus, Ratisbonæ habitus anno M. D. XLVI. quo Imperator ipse venit, instituto inter Catholicos & Protestantes Colloquio. Et ex illis quidem præcipui fuerunt Gropærus & Eccius, ex his vero Melanchthon & Bucerus quorum hic pro more suo rursus intermediam quandam religionis formulam fuit commentus. Quum in mensem fere protracta fuisset disputatio, undecim Lutherani Prædicantes, uti & Witebergenses, ea impedimenta objecerunt, ut nullo operæ precio facto discessum sit, & quidem tanta inter ipsos sententiarum discrepantia, ut relicta illa nova concordia formula, ad Augustanam rursus confugerint Confessionem, & tandem variis quæsitis causis sese subduxerint, ut libro III. dictum est. Interea moritur Lutherus vir discordiarum an. 1546. 18. Febr. & mox secuto bello Smalcaldici fœderis Protestantes eidem conati sunt vivorum hominum hostiis, qui unicum Christi hostiam abrogant, parentare; nisi is conatus in capita eorum, ut sagittæ parvulorum recidisset, captis antesignanis ejus fœderis Saxone & Landgravio anno 1547. quo etiam Franciscus Galliæ & Henricus Angliæ Reges decesserunt. Victoriæ grandem Caroli V. secuta sunt Comitia Augustæ Vindellicorum, ubi annus is Concordiæ in Religionem tractatu est extractus, & sequens in majum usque consumptus, quo demum *Liber Cæsarii Interim*, mediam inter Lutheranam & Catholicam religionem, Bucero ut creditur authore, complexus est publicatus, & imperii protestantibus imperatus anno nimirum 1548. Acceptatus à plerisque est, solus Saxo Mauritius, novus Elector pro captivo nuper institutus, metu suorum subditorum restitabar. Cujus mora multorum in Saxonia Conventuum, & talium quos mirari oporteat, occasionem dedit, Deo sapienter agente, ut ex cordibus Lutheri assecularum cogitationes eorum eruerentur, & revelarentur. Hos Conventus exactè libro 3. cap. 12. num. 1. recensitos habes, ne actum ageraris, quibus adde illum conventum qui ante illos Lipsiæ an. 1548. cum Interim Cæsarium parabat, celebratus esse videtur, in quo Lutheri opera

[a] Vlenb. in Osiandro c. 2. n. 1. Melanchthon c. 12. & in Lutero cap. 28. Anatomia pag. 100.

sub incudē revocata sunt, eo quod discipulos ejus subpuderet paulatim antilogiarum & obscenitatum sui Magistri, cujus verba oportebat esse purum verbum Dei [a] Item Borussicum Colloquium, inter Osiandrum & Staphylum, tunc adhuc Lutheranum [b] Successit his an. 1549. Conventus Lipsiensium & Wittebergenfium Theologorum, qui Ordinationem Ecclesiarum, jussu Mauricii conscripserunt, quam alii Lutherani Zelotæ irrisorie *Volumen Nova legis* appellarunt. [c] Præterea hoc loco Oxoniensem hujus Anni Disputationem in qua Petrus Martyr in eas angustias est redactus, ut à suis Zwinglianis sibilis & clamoribus è cathedra fuerit decurbatus, [d] secuta sunt Comitia Augustana. an. 1550. in mensem Julium indicta, in quibus Saxo protestatus est Tridentinum Concilium se non approbatum, nisi Theologi Augustanæ Confessionis definiendi in eo habeant potestatem, [e] visa est ea protestatio altiores spiritus & arma sapere nova, quæ sane subsecuta fuerunt, nã an. 1552. bellum ineunte vere Mauricius inopinatum Cæsari intulit, quod Conventu Passaviensi est terminatum [f] circa medium Julii, ubi nemini circa religionem negotii aliquid faciendum esse declaratum est. Mortuo sub hæc Mauricio Electore A. 1553. mense Julio, Augustus frater hæreditatem & dignitatem adiens Augusto mense præcipuos Lutheranæ Opinionis sectatores convocavit, ut eos sibi faventes faceret, & per hos plebem adversus Joannem Fridericum repetentem terras & dignitatem parenti suo ob rebellionem ablata [g] synodum illam Wirtembergicam secuta est alia qua inter Augustum Sax. & Joan. Fridericum disceptatio composita est Augusto vincente æmulum, qui an. 1554. obiit Catharro in martio: & Naumburgi celebrata est, magna Lutheranorum synodus, ut suæ Opinionis Schismata multa & grandia sanarent Maio convenere undique, eo, effecerunt nihil, usi Chartaceo glutino manente & crescente judiciorum dissidio, [h] Eodem anno Bernæ in Helvetiis Zwinglianorum synodus celebratur, in qua Calvinus in xv. articulis, ex Institutionibus ejus collectis, Hæresios damnatur, & Institutiones eadem edi aut vendi vetitum fuit [i] Itaque Sacramentarii ipsi pro Ecclesia Institutiones eas damnarunt prius, quam probarent quibus nunc gratiosè utuntur, suaves homines; securum est. A. 1555. Norimbergensē certamen inter Osiandrinos, & alios Lutheranos, quod Melanchton chartaceo emplastro conatus est sanare, verum ille tantum obtine-

bat ulcus, nã vehementius infumuit zelo Flaccianorum [k] adeo ut Wittebergenfium libros vererint legi An. 1556. secuta est Francofurtensis Disputatio in qua Calvinus cum Justo Velfio publice disputavit de libero arbitrio, cumque idem cum ejusdem loci ministris de causa Sacramentaria veller disputare, tanquam Zwinglianus est rejectus, [l] anno sequente Colloquium illud Wormatiense sæculis seculuris celebrandum vix conceptum absolutum fuit, cum Schismate inter Augustanæ Confessionis addictos, erumpente, sibi mutuo anathema dicentes, profugerunt, Catholicis cedentes, [m] Recte Beda in cap. 5. Marci dicente: *Reprobos plures secta, quam lingua disseccando confundunt.* Amplius id apparuit, cum an. 1559. Duces Vinarienses cum ministris suis Græco & Germanico stilo Novem factiones Lutheranæ opinionis exploserunt, [n] Comites vero Mansfeldenses xi. alias sectas Fratrum suorum, tanquam execrabiles hæreses damnarunt; quibus gratis etiam Catholicos Jesuitas adjece- runt, uti Calviniani in forma quadam cœnæ suæ ipsum Deum Anathematismo percusserunt, dum omnibus qui creaturam aliquam benedicunt, anathema dixerunt. Eæ damnationes Saxoniorum, effecerunt, ut Hildelbergenses de iis triumpharent, nam Clebitius videns discordiam tantam, librum vulgavit hoc titulo: *Victoria veritatis, & ruina papatus Saxonici* [o] eodem an. 3. Aprilis Disputatio Hæreticorum Angliæ contra Catholicos iniquis legibus, & Judice illiterato Batono, imperata est ab Elisabetha Regina, [p] an. 1560. Cabilone hæretici Laicam & Ecclesiasticam potestatem synodo sua tollere conati sunt, affirmando omnes homines paris esse gradus, uno Rege excepto, ad tempus, quo anno Melanchton 19. Aprilis invitatis qui aderant ad prandendum secum, repente obrutus deliquit ita ut ne quidem testamentum condere potuerit, decessit, [q] in medio bellorum inter Lutheranos ipsos æque ac Sacramentarios, à quibus undiq; impetebatur. an. 1561. Luneburgi Lutherani quidam damnarunt Zwinglianum, Zwingliani

G 2

in Tran-

[a] *Anatomia* p. 105. [b] *Vlenberg in Osiandro* c. 2. n. 3. [c] *Supra lib. 3. c. 12. n. 1.* [d] *Anatomia* pag. 109. [e] *Anatom. pag. 106.* [f] *Anatomia* p. 106. *Vlenb. in Melanch. c. 21. Brou.* [g] *Vlenberg in Melanch. rap. 21.* [h] *Vlenberg in Melanch. c. 22.* [i] *Anatomia*. [k] *Vlenberg in Melanch. c. 22.* [l] *Anatomia* p. 107. [m] *Vlenberg in Melanch. c. 23.* [n] *Vlenberh. c. [o]* *Anatomia* pap. 107. [p] *Anatomia* p. 108. [q] *Vlenberg in Melanch. ad finem.*

in transylvania Luthericam, Bernenses Lutherum sequentes in exilium egerunt [a] Eodem anno Nuringbergæ tentata à Confessionistis damnatio Zvinglianorum, sed frustra, multis ad Zvinglianos propendentibus, Hinc per Germaniam immane chaos libros scribentium adversus adversarios in omni pago pene contradictio & disputatio audiebatur, [b] & Joan. Fridericus Saxonæ dux Vinarius, cum multa contra Palatinum indignatione discessit. In Transylvania Conventus Megyesicus eod. anno de ultima cœna conventus celebratus est [c] & Disputatio Possiaca in Gallia (de quo postea) an. 1562. Luneburgi mense Majo Principes Inferioris Saxonæ convenientes Calvinismus Brenur & alibi nidulari incipientem damnarunt. [d] Halberstati idem factum est mense Septembri anno 1563. Calvinicorū Lausannæ comitia celebrarunt, in quibus Calvinus rejiciens symbolum Athanasii & Joan. 10. dictum: *Ego & pater unum sumus*, de sola voluntatis unitate interpretatus & Arrianus apparuit. [e]

V. Maulbrunnæ anno M. D. LIV. mense Aprili [f] cui à parte Calvinistarum Elector Palatinus, adductis secum Boquino & Oleviano, qui post Wirtembergici adventum cum Comite Witgestenio in Westphaliâ discessit, & à parte Lutheranorū Ludovicus Dux Wirtembergicus interfuerunt, adductis Jacobo Andrea Smidelino & Brentio qui Ubiquitatem Christi magnis conatibus propugnarunt. Conventus hujus Acta Germanica lingua postea promulgata sunt, in quibus inter alia Lutherani de Calvinistis sic loquuntur: *Incredibilis est Calvinistarum impudentia publice jactantium se à nobis pro fratribus haberi, quos tamen neque in Ecclesiis nostris ferre, neque pro fratribus, sed potius pro inimicis Jesu Christi, & à mendacii spiritu agitari agnoscimus.* Petriceviæ etiam an. 1566. habitus fuit conventus, in quo Calvinistæ suscepta contra novos Arrianos disputatione, rem ad exitum perducere nō poterunt. [g] Eodem anno Parisiis habitum est Colloquium 9. Julii inter Catholicos & Calvinianos: & Londini. [h] Varadini in Transylvania anno sequenti, inter eosdem hæreticos, in quo convitiis & execrationibus res acta fuit. [i] Altenburgi an. 1567. in Misnia inter Lutheranos Molles & Rigidos, in quo pars una magistrum suum in cœlum extulerūt, alii ejusdem cum ceteris hominibus conditionis esse voverunt. Transacto mutuis contentionibus integro fere semestri, tandem Molles Lutheranis suis Lutheri, Rigidi vero seu Flacciani, Melanchtonis librorum & Augustanæ Confessionis lectione,

earumq; ceremoniarum & Ecclesiasticorum ornamentorum quæ hæctenus in Missa apud Witebergenses usitata fuerunt, usu interdixerunt, ne cum illis quidquam commune haberent. [k] an. sequente 1568. in Dominiis Geran. Conventus Protestantium Confessionem Augustanam definivit esse Corthurnum omni pedi aptum, & in conclusione precum Per Dn. N. Jesum Chr. *filium*, jufferunt dici ut Mahumetani, *fidelem servum tuum*. [l] Eodem ascendomiriæ Calviniani cum Trideitis confixerūt frustra ex scripturis Albæ Julix an. 1570. inter Trideistas & Calvinianos disceptatū. Dresdæ a. 1571. in quo Lutherani Lipsienses à Flaccianis hæreseos sunt danati. Bernæ anno sequenti, ubi Sacramentarii in tot sectas hæctenus distracti, contra Ecclesiâ commune fedus fecerunt. Cracovix, an. 1573. ubi omnes diabolorum qui in Polonia passim & Transylvania sunt, cœtus fuere congregati: in quibus Daniel, Georgius, Jurequius Cerdo, detestabilem hæreseon antesignani, dum sibi quisq; suisque dogmatis fidem arrogare & alteris detrahere nititur, operam & oleum perdiderunt, ab adversariis turpiter explosi. Remburgi anno 1574. ubi Principes aliquot Imperii conveniant, adductis Ecclesiarum suarum ministris, sed sine ullo iti dem fructu, singulis in sententia sua persistentibus.

VI. Venio nūc omiſſis multis ad celebre illud Mōpelicardense Colloquiū, in quo Theodorus Beza, & Jacobus Andrea Smidelinus, Professor Theologiæ & Cancellarius Universitatis Tubingensis in Ducatu Wirtembergico, inter se congressi sunt. an. 1585. Id Colloquium concordix inter Lutheranos & Calvinistas tentandæ causā magno apparatu, magna que hominum expectatione institutum ac celebratum, longe diversum finem habuit, utriusque partis animis multo magis contra se mutuo exacerbatis. Beza enim dicebat corpus Christi tantum esse in cœlo, Smidelinus vero esse ubiq; Tunc nova verborum monstra nata sunt. [m] *Vfus cœna Oralis, naturalis, Sacramentalis, omni majestati-cū epe*, Posnanix eodem anno inter Calvinistarum 300. ministros conventus est celebratus ad edendum unam conformem per omnia professionem fidei, rogatu Palatini Posnanienſis. Sed effectum nihil disensione concordium in apostasia, [n] anno 1587.

[a] Anatomia. [b] Anatomia. [c] *Supra lib. 4. c. 7. n. 9.* [d] Anatomia. [e] Anatomia p. 3. [f] Anatomia l. cit. [g] Anatomia. [h] Anatomia. [i] Anatomia. [j] Anatomia p. 113. [k] Anat. p. 113. [l] Anatomia p. 117. [m] Anatomia p. 118. [n] Anatomia ibi.

1587. Genadense colloquium celebratum est, ut concordia inter Lutheri & Calvini opiniones conficeretur. Magistratus Luthero plebs Calvino inhærebat: exitus fuit, ut quique quod vellet credere pergeret. [a] an. 1588. Vilmæ, quasi in portu omnium qui fidei naufragium fecerunt, synodus est habita, præter alias innumeras, illa in qua definitum est adorandum esse Patrem & Filium & Spiritum S. sed non Trinitatem. [b] Item alia similis Genadensi definitioni. Item alia in qua Nobiles exprobarunt ministris, *se nescire quid crederent*, quibus ministri responderunt, *quod quamdiu Domini illi essent in curru nullus esset ordo*. His illi reposuerunt: *quamdiu nos isti scholares docuunt, errabimus*. post hæc probra mutua inita est concordia per amicitiam. Alia an. 1589. ibid. coacta est, in qua Decretum fuit, *ut ministri de Trinitate recte sentirent, in prædicatione tamen à Trinitatis voce abstinerent. Ne illegitimos filios baptizent, &c.* [c] Eodem an. 1589. Badenæ in Marchionatu ad Rhenum habita est Disputatio inter Pistorium & Smidelinum, &c. super Marchionis ad fidem nuper reversi Confessione, ubi Smidelinus noluit Dialecticæ forma coarctari suam loquacitatem, sed ex suo contra Schvvenckfeldium libro ad eam adactus, asseruit ab Apostolis disputationes esse veritas [d] Eodẽ anno Lavingæ de bonorum operum necessitate disputatum est, inter Catholicos & malos Evangelicos; Illi probabant bonorum operum necessitatem sic: Omne quod est necessarium Christiano ut perveniat ad terminum, est necessarium ad salutem: Ex Apostolo Paulõ Ephes. 2. Opera bona sunt ejusmodi: ipsius factura sumus creati in operibus bonis, ut in illis ambulemus: ergo. Ibi mali Evangelici, dixerunt esse necessaria non ut salutis causas, sed ut merita, vel effectus fidei, ex præcepto requisita. Ad quæ Catholici: *Ergo neque fides est necessaria, quia est præceptum*. mali Evangelici vero *Fides non est opus*: Catholici Joan. 6. *Hoc est opus Dei ut credatis in eum*, ait Dominus. Et confusi sunt adversarii, non tamen emendati. [e] anno 1590. Alia mense Maio Vilmæ Colloquium est habitum de ordine Ecclesiæ, quoad Catechistas, & Ministros, & editione librorum, nempe Catechistæ penes ministros habitent, nec Sacramenta ministrent, sed neque matrimonio copulent ullum Minister distribuens canam & non sumens suspendatur ab officio. Editiones librorum non fiant absque censura deputatorum. plane uti Tertullianus 4. contra Marcionem docet: *quod quotidie reformant, illud prout à nobis quotidie revin-*

cuntur. Ulmæ habitum fuit Colloquium, ubi inter utriusque partis colloquutores de armis quibus in conflictibus ejusmodi sit utendum, & unde illa petenda, non potuit convenire. Wittebergæ an. 1591. conveniunt Prædicantes, ut unam fidei regulam communem conderent, contròversos articulos definirent, Ordinationem Ecclesiæ generalem conficerent. [f] an. 1592. Visitatio Saxonica damnavit Calvinianos, quod in Eucharistia nuda symbola & signa Corporis Christi obtruderentur de persona Christi, baptismo, prædestinatione & persciantia impie sentirent. [g] Sic Egyptii adversus Egyptios concurrerunt. an. 1594. Wittebergæ disputatum inter Hunnium, & Huberum, & adhærentes singulorum, Hunnius ad solos Electos, Huberus ad omnes homines prædestinationem extendebat: simili modo de aliis plurimis discrepantes inter se conflixerunt, volubiles in omnibus viis suis, sed nunc in hanc nunc in illam partem sese vertentes, modo vituperantes quod paulo ante laudaverunt, ut ait Athanasius de synodo Nicena. Lepidissimum inter confligentes fuit, quod Huberus docebat Lutherum revocasse sententiam de seruo arbitrio: Hunnius vero negabat. Unde Huberina pars Hunium ut Calvinistam damnavit. [h] Infinita alia colloquia, & conventus diversis temporibus habitos prætereo: in quibus Catholici cum omnium sectarum hominibus congressi, palmam semper obtinuerunt, numquam ulla inter ipsos secessione facta: quum e contra Lutherani, Zvingliani, Arriani, Tritheisti, Antitrinitarii, Svenckfeldiani, Anabaptistæ & Calviniani in varias sectas & factiones scissi ac misere divisi sint, ut omnium synodorum eventus monstravit. Sicubi vero Catholicos vicere acatholici mero dolo & armis. Siquidem hæreticæ fraudis ista est solennis regula, Jactare Fidem esse donum Dei: esse fundendam non cogendam: nemini propter religionem persecutionem esse movendam: Libertatem conscientis esse permittendam: at ubi invaluerint multitudo plebis, tunc conspirare, tunc persequi eliminare, multare, in carceres agere, & in vitam animadvertere. Exempla habet quotidiana Germ. Anglia, Dania, Suecia, &c.

Verum hoc loco facere non possum quin præcipui unius ex ejusmodi conventibus, in quem nota Germania oculos, ob spem concordiæ, coniecerat, ceremonias & exitum paucis describam.

G 3 ANNO

[a] Anatomia ib. [b] Anatomia p. 118. [c] Anatomia. 119. [d] Anatomia p. 119. [e] Anatomia ibid. [f] Anatomia p. 120. [g] Anatomia ib. [h] Anat. p. 122.

Anno M. D. XVII. Imperatoris permisso, inter duodecim Catholicos, & duodecim Protestantes Theologos instituta fuit disputatio: præsesque designatus Episcopus Spirensis, & Notarii quidam, qui Acta exciperent, & in arcula quadam, cujus unam clavem Catholicici, alteram Protestantes habebant, ad comitia asservarent. Adjuncti etiam quaterni ab utraque parte Principes: tum etiam si qui forte è Colloquutoribus decessuri essent, alii in eorum locum denominati. Quid multis? A Protestantium parte parturiebant montes, sed natus est ridiculus meus, cum æterna hæreticorū ignominia. Facto enim initio, Catholicici sibi cum Augustanæ Confessionis Doctoribus disputandi negotium datum agebant, ceteris omnibus sectis exclusis. Quare videndum ut utrimque designati rales sint quibus nihil ejusmodi possit objici. Se quidem omnes unam eandemque fidem profiteri, & idem per omnia sentire. Sic res dilata, & per dies aliquot acerrime inter ipsos disceptata fuit. Misera enim Augustana illa Confessio in Confusionem abire cœperat, uno hoc, alio aliud dicente. Porro è duodecim illis Augustanæ Confessionis Doctoribus, quinque secessionem fecerunt à septem protestati numquam se iis subscripuros quæ certi ipsorum collegæ de libro Arbitrio, de Justificatione, de bonis Operibus, de Sacramentis, & de Eucharistia conceperant, ut in quibus ab Augustanæ Confessionis textu longe admodum sit discessum, & ideo eosdem septem uti hæreticos privatim, inter se damnarunt, & illos septem ad anathemati suo subscribendum compulerunt, quo peracto cum spem haberent se concordés futuros in colloquio contra Catholicos, publice erupit, privatim facta septem virorum à quinque viris damnatio, & quinque illi à septem uti ab Hæreticis recedendo fugerunt è colloquio. Quamvis enim numero vincerentur, æque tamen pertinaces, post longam altercationem septem illis cedere coacti, & à suis ipsorum collegis & fratribus irriti, maledicti atque excommunicati fuerunt. Sed & septem illi quum ejusdem coloris homines in decessorum locum substituendos non reperirent, & ipsi ante conflictum receptui canentes, facilem Catholicis victoriam reliquerunt. Vix inde digressi, mordacibus & virulentis admodum scriptis murro sese insectati sunt, ut videre est ex iis quæ Nicolaus Amsdorfius & Nicolaus Galus contra Melancthonem & Brentium, qui è septem illorum numero fuerant, ediderunt, in quibus eos hæreticorum fautores, Zvinglianos,

Osiandrinos, qui Augustanæ Confessionis velum impiis suis & tetrīs erroribus prætexant, appellant. Habes exitum huius conventus, vel Comœdiæ potius, in quo Lutherani tamquam inepti histriones, omnium risui & ludibrio sese exposuerunt. Dicamus Oarumnosos Babylonis ædificatores! qui dum velut Cadmea illa progenies, inter se digladiantur, Catholicici unanimi inter omnes consensu (qui in sola Catholica Ecclesia semper reperitur) meliora expectant & optant, tam ridiculam quam miserabilem ambitioforum hominum divisionem considerantes.

DE CONCORDIA RELIGIONUM A Jacobo Andrea Smidelino tentata: & quæ circa eam in diversis Germaniæ locis evenerint.

CAPUT UNDECIMUM.
ARGUMENTUM.

- I. Dux Wirtembergicus novam Fidei formulam conscribi jubet.
- II. Eius auctor Jacobus Andrea, vulgo Schmidleius
- III. Eam circumfert, ab aliis receptam ab aliis expulsum.
- IV. Augustus Saxonie Elector Concordia librum approbat: quem Jacobus Andrea Constantinopolim ad Patriarcham mittit.
- V. Jacobus Andrea Lutheri filio Medico comitatus Wirtembergam proficiscitur, in magnum ibi periculum conjectus.
- VI. Concordia liber ab Augusto Saxonie Electore receptus, à Christiano ejus filio Calvinismum amplexo, reprobatur.
- VII. Martino Christiano, Calvinismus à Saxonie proseribitur, & Lutheranismus rursum stabilitur.
- VIII. Calvinista Saxonie ejiciuntur Aquigrani religio mutatur.

I. Ludovicus Dux Wirtembergicus, è Protestantium Principum numero unus, animadvertens Evangelicos, uti se nominant, tot factionibus distractos, non Catholicis tantum, sed Genensis etiam religionis læsclis nuper in lucem progressis risui esse, Doctores suos rationem aliquam faciendæ saltem inter Augustanæ Confessionis socios concordie comminisci iussit; Superintendentes suos non semel ita affatus. Quid nullusne omnino restat modus certum aliquid de controversiis illis ar-

siculis statuendi, ac concordia reducenda? ne adversariis nostris & inimicis, non sine causa inconstantiam nostram, levitatem, & divisionem videntibus, fabula ultra simus? Omnes enim qui hactenus fuerant habiti conventus & colloquia illum discordia ignem auerunt magis quam extinxerunt, singulis opiniones suas mordicus tuentibus. Non facile, inquit Chrysofomus de hæreticis loquens, *sententiam ejusmodi homines mutant. Quicquid venerit, numquam illi à suo discedunt proposito etiam si veritas lux clarissima ante oculos proponatur: ut quibus durum sit caput, collum ferreum, & frons area, ut Esaias dicit: eoque emolli non possunt.* Id certe in Novis nostris Evagelicis verissimū compertum fuit, apud quos omnes vix cœptæ actiones abruptæ, omnesq; cōventus sine ullo fructu soluti fuerunt. Quis enim non miserabilem illam confusionē dixerit, videns ab una eademque civitate jam hos ejici, illos vocari, mox rursus his expulsis illos revocari? ubi Magdeburgi accidit, ubi Heshusius Superintendens Senatus jussu de nocte in currum cū suis conjectus, & alio evectus fuit, eo quod doctrina ipsius Senatui per omnia non probaretur. Idem Ratisbonæ & alibi evenit. Quocirca hiis incommodis remedium adferre satagens Dux prædictus cum Jacobo Andrea, Theologiae Doctore & Academiae Tubingensis Cancellario egit, ut manū operi admoveret, & ex omnium religionum centonibus, unam aliquam bonam, si fieri posset, concinnaret.

II. Erat vero Jacobus Andrea raræ doctrinæ & magni ingenii homo, ac, si Lutheranis credimus, qui post Lutherum in Theologiae scientia facile secundas obtineret. Hic idem Mompelicardi cum Beza congressus, nec canitie nec calvitie ejus adduci potuit, ut amicam ipsi manum porrigeret, aut inter fratres locum daret. Sed & idem in conventu Wormatiensi visus fuit pallio aulicum in morem facto manicisque exornato indutus, cultro venatorio ad latus accincto, ut Rescius testatur. Tandem ambitiosus hic Faber, Snepfii & Brentii Junioris, collegarum suorum opera ad-jutus, librum procutit, quem *Concordia Formulam* inscripsit, quod eo omnes articuli comprehenssi essent, in quibus ille consensum inter Lutheranos introducere ac firmare volebat, sperans hac ratione se Catholicos quoque insecuturum. Est vero libro hoc in superiori Germania nihil tritius, Bibliorum fere magnitudine, & vernacula lingua cōscriptus, ut ab omnibus legi, & quid credendum sit, sciri posset. In hac ille tam Calvinista-

rum errores quam Catholicam fidem in quibusdā articulis damnat, optans inter alia, ut Deus horrendis tam Papistarum quam Calvinistarum blasphemis finem imponat. In multis vero liber hic à primis Protestantium fidei Confessionibus longissime discedit, ut notat *Harmonia Genevensis*. Speciatim quædam enarrare non possum, quod Latina lingua, quod quidem sciam, numquam liber ille sit editus. Veruntamen alii gnari Germanici idiomatis, interque hos etiam Saxo quidam plures novas hæreses, præter infinita mendacia, notarunt. Quid doctissimus ille Cardinalis Bellarminus hoc de libro sentiat, scripta ejus testantur. eandem Lindanus quoque scripto cui titulus est *Cōcordia discors*, refutavit. Sed & Sturmius novam quandam ad cælum viam monstrare nobis voluit, publicato anno M. D. LXXXVIII. libro, cui titulum fecit, *Media via*; qui tamen nequaquam effecit quo minus Argentoratum eidem libro Concordiæ multis post annis subscripserit.

III. Librum hunc à Smidelino eusum, Dux Wirtembergicus ad plerosque omnes Imperii Principes & civitates Augustanæ Confessionis circum-misit, nequaquam eodem vultu ubique receptum. Ex omnibus vero Principibus nemo faciliorem se præbuit quam Augustus Dux Saxonie Elector, qui operæ precium judicabat, *communi hac doctrina Formula* omnes Lutheranos, tot factionibus hæcenus distractos, colligari. Eundem librum amplexi sunt Ulma, Biberacum, Norlinga, Dunkel-spülum, Heilbrunna, & aliæ Sueviæ civitates, Principis potissimum Wirtembergici ipsis finitimi commendatione; uti & Argentina tandem, nimirum Anno M. D. XCIX. licet Scholæ illius quondam Rector Sturmius, cui Beza tantum tribuit, scriptis suis librum illum jam olim valde infamasset. At aliæ civitates tot mutationum pertæsa, Confessionis suæ inhærebant, tam librum quam auctorem irridentes. In illum circumfertur distichon perquam argutum:

R. habet Ausonium liber hic, R. habetque Pelasgum.

R. habet Hebraum, prætereaque nihil.

Hæc quorundam tergiversatio fecit ut auctor ipse rheda hinc inde circumvehi voluerit, *Formulam hanc Concordia* tamquam Palladium aliquod aut Arcam Federis circumferens, locis quibusdam magna cum gratulatione exceptus, aliis explosus, prout stultarum opinionum venti hos vel illos afflarant. Ille maximos minimos ubique præfere, rogare ut subscriberent, ne Collegiorum quidem

Rectori-

Rectoribus præteritis, ut scilicet multis doctorum hominum nominibus librum suum impleret atque illustraret, quæ ad X. millia eo in libro leguntur. Et plures quidem vix inspectum auctoritate magis Principis quam ratione ducti, approbarunt: alii diu tergiversati sunt, non sine mutuis altercationibus, alio quod alius approbaverat improban- te, & Superintendente à parcho parcho à diacono (*Helffer* vulgo) dissidentes omnibus inter- rum ex suo arbitrio conscientias suas moderanti- bus. Facere quidam librum hunc Germanice *Wa- pen oder Gesellenbuch* nominarunt, quod mos sit Germanis peregrinantibus libellum circumferre, qui amicorum aut clarorum virorum arma depic- ta, & nomina consignata ostentat. Alii gravius in hunc librum & subsignatores luserunt, hoc disticho:

In libro vita qui non potuere notari,

Nomen in hunc librum composuere suum.

A Daniæ rege quum oblato libro uxor charissima, à Smidelino subornata, ut subscribere petiisset, ille librum in ignem coniecisse fertur.

IV. Postquam ita confarcinator hic multorum nomina emendicatus est, & aliorum sententias ex- quisivit, primo ad Augustum Saxonie Ducem profectus, cui præ ceteris Concordia hæc placuit, liberaliter admodum receptus est, & post ongam habitam cum eo ejusque Doctoribus disputatio- nem (quod non omnes idem sentirent, Smideli- nus vero non aliter quam à Spiritu Sancto dictatus fuisset, à libro suo ne jora quidem discedi vellet) tantum effecit ut liber iste non in Germania tan- tum circumlatus, verum ad Patriarcham quoque Constantinopolitanum missus fuerit, cujus plu- rimum intererat cum Catholica redire in gratiam Ecclesia, à qua seipsum jam ante separarat. Et hunc quidem multis precibus obtestatus fuit Smi- delinus, ut tum miserabilem illam, quæ ob into- lerabilem Romani Pontificis auctoritatem, iam olim acciderat, divisionem, tum eorum qui san- cto quodam tacti desiderio, remedium aliquod reformandæ Ecclesiæ adferre satagerent, divortia cordi haberet. Sed Patriarcha consideratis mature omnibus, & ad singulos crassi istius voluminis articulos notis appostis, auctorem rogavit, ut ne posthac ejusmodi ineptis molestus sibi esse vel- let. Quod si integrum Patriarchæ responsum hoc loco apponere voluissim, nimia sane prolixitate fastidium lectori parerem: quod curiosus lector ab aliis scriptoribus petet. Licet autem Smidelinus

à Patriarcha ludibrio se habitum animadvertere, non tamen animum propterea abjecit, sed per lit- teras eundem rursus sollicitavit: ut & reliqui Lu- therani, missis ad eum Fidei suæ Confessionibus: quas tamen ille omnes tamquam adulterinam mo- netam, licet diversa forma, ejusdem tamen materia, remisit. Verum ecce tibi nigram & inveteratam ho- minum istorum malitiam, qui hoc velut præju- dicio lasos se existimantes Anno 1581. eundem Pa- triarcham postea apud Turcarum Imperatorem, Bassæ cujusdam opera, perfidiæ & prodicionis ac- cusare non dubitarunt, tamquam cum Papa com- muni Mahumetanorum & Lutheranorum hoste conspirantem: unde etiam misero illi in exilium ejecto, alter fuit substitutus. Facta sunt hæc paullo post eam quam Christiani à Turcis apud Echina- das reportarunt victoriam, Pio V. S. federis istius auctore, S. sedem tenente. Sed ad Jacobum Andree revertor.

V. Is frequentes diversis in locis passus repul- sas, & supradicti Principis consensu ad Witeber- gensem & Lipsiensem Academias profectus est, ut Theologiæ studium ejusque Doctores reformaret. Quævis autem Lutheri filio, Principis Me- dico comitatus venisset, ut hominis istius tan- quam Saxonum popularis & ob patris sui Saxonii prophetæ memoriam vulgo charissimi præsen- tia ac societas Smidelino Novo Moyse, in sua Le- ge nova promulganda invidiam minueret & exci- taret ac tanto plus adderet auctoritatis: paucis ta- men librum suum probare potuit, imo plerique mirabantur, reprobum sensum in Filio Lutheri, quod is talem operam Smidelino, paternæ gloriæ æmulo, & substractori, præstaret. Quum ergo pe- stridie consensu suggestu, magna accurrente ho- minum, scholarium præsertim (qui cives fere nu- mero superant) multitudine, concionem ad popu- lum haberet, & in sermone Philippum Melanchtho- nem quondam ibi Professore, perstringere cœpisset: ecce tibi obscurum initio murmur & strepitus, mox ingens clamor præsentis juventutis exoritur, Prædicantem illum primo verbis & convitiis, mox libris, lapidibus, & quidquid ad manum, in- sectantis, tanto impetu ac furore, ut pacis hic & Concordiæ præco, in ipsa Ecclesia novo belli ge- nere deprehensus, ægre Rectoris & amicorum o- perâ studiosorum manus evaserit, ac lapideo huic imbri sese subduxerit. Hoc modo evitato pericu- lo, miser hic Theologus Dresdam profectus, gra- viter de hac injuria apud Electorem, cōquestus est:

verum

verum quia verendum erat ne tumultuantium & Magistrum sui honorem tam strenue vindicantium poena Vniuersitati (id enim genus scholas Germani Principes magni faciunt, tam ob emolumenta quae inde ad subditos redeunt, quam ut maiori in existimatione apud externos habeantur) non parum adferret detrimenti, verbis amicissimis hominem consolatus, tantae insolentiae rationes propediem exacturum se promisit, interim acquiescere iussit. Quum vero Smidelinus, ne eandem quam Vitebergae fortunam subirer, Lipsiam ipse proficisci non auderet; Augustus Elector tam Vitebergenses quam Lipsienses Theologos per litteras, ut *Formula huius Concordiae subscriberent*, grauiter est cohortatus. Et plures quidem subscripserunt, non tamen sua sponte quam Principis auctoritate permoti. Nonnulli vero dubijs admodum verbis utebantur, nimirum: *Hanc formulam ut probe ita subscribo.*

IV. Porro Iacobus Andreæ de eorum qui, ut diximus, non tam sponte quam alijs rationibus persuasi subscripserant, fide & constantia dubitans, è Tubingensi Academia (quam ille non modo tunc temporis regebat, verum etiam ipsius Principis conscientiam pro suo lubitu moderabatur) Theologum euocauit, qui omnium per Saxoniam Ecclesiarum inspectionem ac curam habere, & ut Formula illa ab omnibus Doctoribus & concionatoribus accurate per omnia obseruaretur, inuigilaret. Is vero fuit Polycarpus Leyserus, homo vulgaris, ut ipse quoniam nihil singulare erat, adeo ut ceteris Vitebergensis Academiae Theologis nulla re superior, multis vero esset inferior. Licet vero plerique ægerime ferrent, hominem nulla eximia eruditione aut rara aliqua dote eximium, sed multis, ut diximus, inferioribus sibi præpositum, ei nihilominus tamquam Superintendentem obedire, & Formulæ illi, quoad vixit Augustus, insistere coacti sunt. Defuncto vero Augusto Anno 1586. III. Id. Febr. Christianus vnicus ex octo fratribus superstes patri suo Henrico (a) tantarum opum & Electoralis dignitatis heres, alio impulsus spiritu, eiecit Polycarpo, Formulæ illi nuncium remisit; & ne ad vomitum, id est, ad Lutheranismum rediisse videretur, repudiata tam Lutheri quam Smidelini doctrina, Calvinismum aperte est professus. Quod quidem quum subditi tum confederati illius, inprimis è Saxonica familia Principes per-

moleste tulerunt. Ille nihilominus ulterius progressus, Lutheranis in Academia Professoribus, ijs inprimis qui cum Smidelino sentiebant, Calvinianos substituit, à Ioanne Casimiro ad fine suo ex Heidelbergensi Academia sibi missos.

VII. Dum hæc ita fiunt, miseri subditi è Catholicis primo *Lutherani* sub Luthero; deinde sub Melanchthone, *Semilutherani Confessionista, vel Interimista*, ac nuper *Smideliniani* seu *Fabristæ*, & ad extremum Calvinistæ facti, sub tanta mutationum vicissitudine suspirantes & ad desperationem pæne redacti, exitum tandem aliquem expectabant. Quid sit? Biennio post è vita decedit Christianus Anno 1591. Dresdæ VIII. Kal. Octob. (b) relictis heredibus masculis, sed teneræ adhuc ætatis. Christiano; Ioan-Georgio; Augusto. Nouenni, Septenni & bimo. Vnde iterum, Religio Saxonum cepit fluctuare sub arbitrio Tutorum & Administratorum. Quis hic non dixerit, religionem Acatholicorum hanc illud singulare habere, ut cum domino & ipsa mutetur, quasi mutabilitatis homagium ei præstans? Subditi interim singulis annis nouas ac diuersas Fidei Confessiones aliosque libros eo pertinentes emere coacti, Smidelinum, Seneccerum, Brentium & Caluinum execrabantur. Post mortem Christiani, quippe A. 1591. uti dictum est defuncti, religionem iterum mutarunt. Dux enim Vinarie Fridericus V Vilhelmus Christiani defuncti cognatus, è Saxonica familia alterius lineæ natu maximus, Electorum affectabat, eo quod a suo Ioanni Friderico, magno illi Lutheri Achilli, ereptus, & in Mauritium; porro in Augustum, cuius filius erat Christianus, translatus fuisset. Quocirca ut non dignitatem solum Electoralem, verum etiam regiones ad eam pertinentes, quæ a ipso, post prælium ad Albim, in quo captus fuit, Imperatoris sententia ad eam fuerant, recuperaret, copias contrahebat. Et magno quidem tum in metu ac periculo versabatur Germania, ne in eas miseras quas olim bello Smalcaldio senserat, rursus incideret; cuius quidem cineres etiam tum adhuc calebant. Nam & Principes diuersa partium studia sequebantur; ut res omnino ad maximas turbas & rerum mutationem spectare videretur.

H

tur.

a Reusnerus in opere *Geneal.* b Idem ibid. in *stirpe VVstikindea.*

tur. Tandem vero Imperatoris interuentu Vinarieſis, omiſſo bello, Adminiſtrator Electoratus & pupillitutor electus fuit, tamquam ſenior & proximus eius agnatus: qui ſtatim Academijs Vitebergensem & Lipſienſem denuo reformauit, & eiectis Caluinianis Doctõribus & Miniſtris, Lutheranam religionem reſtituit, vſus ad hoc Egidij Hunnij, magni nominis inter ſuos Theologi, è Marpurgenſi Academia à Ludouico Haſſiæ Landgrauio, cum in ſinem ſibi miſſi, opera: qui miſeram plebem ad Lutheri Catechiſmum remiſit, vnà cum Polycarpo Teiſero & Georgio Mullero, Auguſtano quondam concionatore. De tribus hiſ Doctõribus ſtudioſi per ludibrium diſerium hoc iactabant. *Polycarpus pulcherrimus* (erat enim egregia corporiſtatura ac forma) *Mullerus grauiſſimus* (vt qui tam in verbis & in ceſſu ſingularẽ quandam grauitatem præ ſe ferret) *Hunnij doctiſſimus*: quod hic quamuis exiguæ ſtaturæ & ſubfulci coloris homo, quoad externam ſpeciem, ceteris contemptior videretur, ingenij tamen acrimonia & eruditione duos illos longe ſuperaret. Quia vero merus erat, ne tritum horum Doctõrum æmulatio in Academia turbas excitaret, Mulleris Vinarieſis Ducis iuſſu ad Academiam Ienẽſem conceſſit, Profeſſoris ibi ſuſcepto munere, duo vero illi Vitebergẽſi Academia operam ſuam diu vnà nauarunt.

VIII. Eo quidem tempore plerique omnes alij cuius notæ homines, qui Caluinifticam aperte profitebantur religionem, in magno erant vitæ diſcrimine, vt contra quos vulgus per totam ſere Saxoniam inſurrexerat, in prius Lipſiæ, quæ poſuloſum admodum & præcipuum ijs in locis eſt emporium; adeo vt domus nonnullæ oppugnatae, & effractis ianuis direpta fuerint, eorum vero domini, vt & alij Caluinismo infames, a greſtu multuantis plebis manus euaserint, & in Palatinatum ſe receperint, quod ſcirent, religionem ſuam nullibi in tota Germania quam in Palatinatu tolerari: quamuis paucis abhinc annis eadem in alias quasdam regionculas, quæ ſcilicet Principum Anhaltinorum, Comitum Hanouiz, Wedæ, Iſemburgi, Fuſtenburgi, & paucorum aliorum ſubſunt imperio, irrepſerit. Et quamuis varia ac multiplex ſit Lutheranæ religio, ſola tamen in Germania illam habet prærogatiuam, ob multas retro Imperij pactiõnes initas cum Catho-

licis, quæ nunquam fermento Lutheri inquinata ſunt, aut ſeſe deprehenſo veneno medicamenti expurgarunt. Inter quas eſt etiam Ciuitas Aquisgranenſis, Thronus Imperij, vt vbique toleretur, exceptis Catholicorum quorundam Principum ditionibus ac ciuitatibus Imperialibus, quæ ſupremum ius imperandi habent, in quam Anno 1524. Albertus Munſterus Terræ filius, Lutheri vt profitebatur diſcipulus aduenit, docens, Catholicam Eccleſiam procul à veritate deſſeſſiſſe, & errare in multis. 2. B. V. non eſſe meliorem alijs fæminis. 3. SS. locutionem & cultum nullius eſſe vtilitatis. 4. vanum eſſe fructum Sacrificij Miſſæ. 5. Reliquias à Carolo M. iſtuc inductas, non eſſe pluris, quam centonem mendicabuli. 6. pecunias melius impendi in Lupanaria, quam peregrinationes ad loca ſancta. 7. per indulgentias non plus lucrificare in Eccleſia, quam in porcili. Imo porcilia abundare remiſſionibus. Ob has blaſphemias breui comprehenſus à Magiſtrato, dum in vinculis teneretur, aliunde Traiecto de homicidio ſub circumforanei ſpecie, & VVeſalia ob aliud homicidium carceremque perfractum accuſatus, pœnas ſupplicio dedit, ex quo Senatus illius Reip. intellexit quales Apoſtolos Lutherus in orbem emitteret. Imperita eſt nihilominus aſſidue & vaſerime ea ciuitas ab hæreſibus, quaſi ea capta, Thronus Imperij Romani ac B. V. Mariæ in ſeruitutem eſſet addiſtus, donec Magiſtratum Catholicum abrogantes rebelles Sectarij ſeſe ingeſſerunt & Cæſar cognita cauſa Catholicorum & proteſtantium, hos nullis mandatis parere volentes proſcripſit Anno 1598 30. Iunij & militari manu Archiepiſcopi Coloniensis Treuirenſisque, nec non Ducis Iuliz, & Alberti Archiducis, Brabantiz Ducis proſcripti Magiſtratus perſonas & bona capienda decreuit, quod ſequenti Auguſto euenit, reſtituto in locum ſuum Catholico Magiſtrato ad 1. Diem Septembris (e) qui vrgente Pontifice Romam demum Patres Societatis Jeſu aduocauit ad opem ferendam Catholicæ rei, quod illi Anno 1600. autumnò ingreſſi grauitè præſtare cœperunt. Incredible eſt quantis Acatholicæ molitionibus illos eo loco deturbare ſint, famoſis libellis, interceſſionibus Ordinum fæderatorum Belgij, criminationibus & omnibus

• *Historia Aquisgran. & Aſſa publica.*

omnibus inferorum artibus. Illi tamen locum suum non deferuerunt, sed pedem pedi opponentes exitum hæresi, quod sibi moliri non desistit, odies machinatur (d). Hæc de ea vrbe dicenda duxi, vt intelligatur Catholicos in Germania tota, non accipere ab Hæreticis Leges, vt quidam exteri opinantur, sed ipsos quoque in certis territorijs sceptum, imo supremam Maiestatem obtinere. Ex quo summa eiusmodi hominum patet imprudentia, qui dum Ecclesijs suis pacem & libertatem quærunt, bellum sibi, turbas & confusionem pepererunt. Miseri homines! qui continuo velut in armis sunt, iam alios eijciunt, iam ipsi eijciuntur, iam hoc, iam illud credunt, prout feliciter domino ipsorum visum fuerit, aut nouitius aliquis apostolus nouam ipsis fidem annunciarit. Bis, inquam, miser! qui in eo quod maxime firmum ac stabile esse debet, nullam stabilitatem habent. Interim vero qui veterem Lutheri religionem sequantur (neque enim ille nouos Lutheranos, neque Confessionistas, neque Interimistas vidit) non doctrina tantum, verum etiam ceremonijs immane quantum discrepant! de quibus sequenti capite dicemus.

DE FORMA RELIGIONIS AC Ceremonijs, quibus Lutherani in Germania passim vtuntur.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

- I. *Transitus ad diuersas Lutheranorum ceremonias, à Magistratibus, vt Pontificibus inductas.*
- II. *Lutherus complures Catholica Ecclesia ceremonias retinuit inuiso.*
- III. *Lutheranorum Mollium, siue Interimistarum templa eandem fore speciem & apparatus habent, quem Catholicorum, vnde subtilius salunt.*
- IV. *Apud Lutheranos Episcoporum & sacerdotum minima mutata.*

- V. *Interimista quibus ritibus Missam celebrent, quos omittant male.*
- VI. *Lutheranorum quidam sacra hostia eleuationem admittere viderunt.*
- VII. *Eodem vere vestitu & ornatu Missam celebrant, Interimista quo Catholici.*
- VIII. *Quomodo Cœnam distribuunt.*
- IX. *Forma Missæ ab Augustana Confessione addita celebratur.*
- X. *Modus Communicandi & Confitendi apud eosdem.*
- XI. *Elegans ceremonia in oppido quodam Marchionatus Brandenburgici præsertim Galliarum regis Legato, usurpata.*
- XII. *Lutherani quot dies festos, veteres Baptismi & Matrimonij ceremonias obseruant, & à cibis prohibitis abstineant.*
- XIII. *De communi templorum vbi Lutherani rerum potiuntur vsu.*
- XIV. *Lutherani Ministri, quos Prædicantem & Helffer appellant, vestitu à laicis diuerso vtuntur, & profanum Calvinistarum habitum damnant.*

I. **E**Go si hæresin omnibus suis cum lineamentis & coloribus depingere, omnesque furias, quibus illa inter tam varios opinionum fluctus agitata, & in diuersas partes distracta fuit, representare velim, Deus bone, quam inextricabilem Labyrinthum sim ingressurus! Equidem centum mille speluncarum, tamque difformes inter se formas, quam nubium in aëre volitant, exprimendas mihi videam, si hoc labore defungi velim. Vnde enim, quæso, initium faciam, tam diuersarum sectarum, quæ in Morauia, Transyluania, Valachia, Polonia & Belgio imo Germania ipsa, hæresum matrice vermiculantur, & quæ II. libro à nobis partim (omnes enim impossibile est) indicatæ ac descriptæ sunt, synagogas repræsentaturus? Quare satis mihi erit, earum omnium matrem hoc loco velut in tabula depictam exhibere, atque inspicendam proponere eam, inquam, quæ Lutheranæ dicitur: qua quidem appellatione tantum abest vt illi hæctenus offendantur (vt Calvinistæ in Francia & alibi, Calvinistæ audire nolunt) vt etiam ea glorientur imo dolose

H 2

passim

à Anna Soc. Iesu Anno 1600.

pafsim sub nomine Evangelicorum, Auguftanæ Confeflionis & c. latere gaudeant. Sed cui potius feftam hanc fimilem dicemus quam tricipiti cuidam & centimano monftro? In qua deferibenda operæ precium facturus mihi videor, quod à nemine, quod quidem ego fciam, ordo, ritus, & cæremoniæ, à Luthero eiusque fuccefforibus in ipforum Ecclefijs fancitæ, litteris confignatæ exftent, fic vt neque nobis Gallis Lutheranorum in Germania, neque Germanis Calviniftarum viuendi ac facta celebrandi modus cognitus fit & exploratus. Calviniftæ quidem, multo illis aftutiores, omnibus vitibus perfuadere nobis conantur, *fe à Lutheranis pro fratribus haberi, eundem effe cærum & eandem Ecclefiam* quamuis confiter, inter Catholicos & Lutheranos aliquas effe inducias, & aliquem confenfum vel tolerantiam; inter Lutheranos vero & Calviniftas bellum effe. *αστρον*, fic vt frigus cum calore, & tenebræ cum læce facilius conciliari poffint, quam Lutherani cum Calviniftis. Ordo vero, vel confufio, potius Nouæ huius religionis, quæ nondum vnum integrum vidit ſæculum, & factorum forma in libris pafsim editis, vt Statutis ecclefiasticis Marchionis Brandeburgici, anno M D X X I I I I, Mauritij Saxonie Ducis anno M D X L I V, Wolfgangi Comitis Palatini anno M D L V I I, & poftèa anno M D L X, regis, Chriftophori Ducis VVirttembergici anno M D L X I, Reformatione religionis per Ioannem Gulielmum Ducem Saxonie Ienæ anno M D L X I X, facta in qua ille quafi, nonus Pontifex, ait, *Se ex potestate clauium à Deo fibi traditarum, statuere, &c.* item in Vifitationibus Saxonie, ſub titulo, *Verordnung* & c. anno M. D. X X X V, & L X V I I I, inſtitutis atque editis; nec non Ludouici Ducis Wirtembergici anno M. D. X X X V I I I, Tubingæ, & alijs alibi excuſis, deſcripta exſtat. Vt de liberis Imperij ciuitatibus nihil dicam, quæ ſingulæ quoque fere propriam religionis, formam ſibi conſtiterunt.

II. Sed videamus quibus factorum ritibus ac cæremonijs Lutherus primitiuam ſuam eccleſiam inſtruxerit atque exornarit, vt diuerſitas illa tanto magis appareat. Is non ignarus, religionem ſine cæremonijs diu conſiſtere non poſſe, multas res ac cæremontas ex antiqua illa Catholica eccleſia in ſuam tranſtulit, quæ adhuc in eius, quod etiamnum in Germania ſuperett, eccleſiæ ſimulachro vſurpantur. Idem ad Franciſcum Galliarum

regem ſcribens, ait: *quandoquidem Mundus cæremonijs carere non poſſit, nequaquam id ſe velle, vt veteribus abolitis, noua introducantur.* Nouerat quippe bonus hic Macchiavelliſta, ei qui ſtatim aliquem reipublicæ mutare, & nouam ſtabilite velit, quandam antiquæ faciæ retinendam eſſe, quo populo perſuadeatur, integra adhuc eſſe omnia, & in mutatione illa parum aut nihil eſſe momenti. Et templa quidem, quæ in Germania plurima ſunt & ſuntuoſa, initio integra & inuolata maſerunt, etiam monaſteria, medijs in ſyluis ac ſolitarijs locis poſita, ſic, vt nihil deiectum aut fractum fuerit, præter diuorum ſtatuas, & ijs tantum in locis vbi Carolſtadiani graſſati ſunt, aut Calviniftæ in Palatinatu: quam regionem ſolam illi antehæc tempora ſuæ ditionis fecerunt. Hinc ſi quis Catholicus in Lutheranorum templum ingrediatur, facile fiet, vt exiſtmet ſe in Catholicorum eſſe templo, quum maior hominum partem ex ſpecie externa potius quam interna atque ex ipſa veritate diiudicet.

III. Videbit ibi, ſi Molliotum de genere fuerint, vti in Dania & Sæcica, & aliquot Germaniæ locis *chorum à reliqua templi ſtructure ſeu nauis ſeparatum*, Occurrent ibi non minus quam apud Catholicos, *ſummum altare, cum appoſita Crucifixi imagine, duodecim Apoſtolorum ſtatue, diuerſa ſacella ſeu oratoria, baptiſteria, & in plerique organa Muſica, cerei & lampades ardentes, aliaque ornamenta eccleſiaſtica: quæ omnia expreſſas maiorum religionis notas præ ſe ferunt.* In compitis etiam Crucifixi imagines adhuc à Lutheranis reuerenter habentur, vt & ſacra in campis adicula, quas etiam ingrediuntur, & ante aram genibus innixi preces ſuas ſundunt. Sacella etiam diligenter ſartateſta conſeruant. Numquam vero templa (eccleſias enim dicere iam mihi religio eſt) ingrediuntur, quin, vt dixi, in genua prouoluantur, conuerſa ad ſummum altare facie, eiſdem fere quibus Catholicis ritibus & externa deuotione. Id enim Caroli V. Interemiſtica Religionis forma induxit, cui Rigidiôres ſeſe vehementer oppoſuerunt, malentes exulare quam tales cæremontas pati.

IV. Quamuis autem Lutherani ſuos etiam veluti laruos Epifcopos habeant & ſacerdotes, qui iſdem fere quibus Catholicis ornamentis vtuntur: tamen quemadmodum Turcæ oppidis & locis à ſe occupatis alia nomina imponunt, quæ ſcilicet viſtorias ſuas & imperij magnitudinem ad poſteros teſtaram faciunt, & priſtini ſtatuum

eorum

eorum populorum quos perdomuerunt, suoque subijcerunt imperio, memoriam penitus aboleant; sic Lutherus quoque prisca illa sacrorum officiorum & dignitatum nomina nequaquam ferre potuit, sed noua, tamquam facinororum suorum contra Ecclesiam monumenta, induxit. *Episcopi enim loco, Superintendentem* (Græca voce in barbaram Latinam translata) instituit. Talium vero Superintendentium vnus plures sub se habet parochias, quælibet vero parochia suum parochum sine Curionem, quos Pfarherrn; & quilibet parochus suos diaconos, quos Helffer, id est, adiutores appellat. Superintendentens vero qui Episcopi est loco, aut reditus quosdam è bonis Ecclesiasticis, vel stipendium è publico ærario accipit, eiusque auctoritatem velut superioris & Episcopi agnoscunt ipso minores. Exempli gratia Argentorati, quæ ciuitas Lutheranam religionem sequitur, & maxime Franciæ nostræ vicina est, septem sunt Parochiæ, quibus singulis præfunt vnus Pfarerus siue Pastor, & terni Helfferi seu Diaconi. Ioannes vero Pappus Laicus sub nomine Superintendentis, Episcopi personam gerit. Episcopales vero reditus quidam è Brandeburgicorum familia, Administratoris titulo, sibi usurpauit: quod munus ille postea Ducis Wirtembergici filio eandem religionem proficenti consignauit. Eius vero Administrationis nemini quam sibi ipsi rationes reddebant. Quare eam ob causam bellum inter Lotharingæ Ducem & Electorem Brandeburgicum, Administratoris partem, exortum, tandem vero his conditionibus compositum fuit, vt reditus, non solum inter Episcopos, Catholicum vnum, alterum Lutheranum, verum etiam inter Capitulum & Ecclesiæ ministros diuisi sint, sic tamen vt duæ tertie ad verum & legitimum Episcopum redcant.

V. Quod vero antea dicebam Molliores Lutheranos & Interimistas habere cæremonias & templa valde affinia Catholicis ritibus, eo ipso alios Rigidiore alijs cæremonijs vt indicabam & idcirco esse non leuem diuersitatem, quæ vt tanto melius intelligatur, notandum est Lutheranorum duas esse sectas præcipuas, vt alias dixi. Vnã eorum qui Augustanam amplectuntur Confessionem à Melancthone Anno MDXXX. compositam, & Imperatori exhibitam, alteram eorum qui Interimistæ dicuntur, à Libro quodam

mula quædam religionis, quæ interim ab Anno MDXLV. dura decisus religionis controuersijs, certi quid à Concilio determinaretur, in magna Germaniæ parte, nempe in tota fere Saxonia, ac multis Imperij ciuitatibus in plaga Septentrionali positris, vt Hamburgi, Lubecæ, Lunæburgi, Magdeburgi, Halæ, Norimbergæ; nec non in Marchionatu Brandeburgensi & alijs in locis recepta fuit Liber, hic in Germania passim videtur, sub vernaculo titulo Kirchenordnung, id est, *Statuta rerum Ecclesiasticarum*, quod in eo quum alia, tum cæremoniæ in Ecclesijs ac præsertim in Missa ipsorum vsitate præscriptæ sint quæ quidem Missa etsi nouam habeat faciem, multa tamen ex antiqua illa retinet. Nam & in illa frequenter audias repeti *Kyrieelison, Alleluia, Dominus vobiscum*: & sacrum faciens Pfarerus (sic enim Pastores suos appellant) postquam ad altare accessit, *Confiteor* suum: aliasque preces recitat, consecrat etiam & communicat Catholicorum more, tum lingua vernacula conceptas multas precationes intermiscet, Euangelium etiam eadem lingua decantat. Lutherus quidem ipse in libro De captiuitate Babylonica ait, *Missam ab Euangelio non esse separandam, quum Missa Euangelij pars sit, vel summarium potius & compendium*. Et alibi sacretur, *maximam partem, idem Sacramentorum quam Missæ verba esse & promissiones ipsius Dei*. Quin etiam grauius conuincuntur Lutherani, iniuste sese accusari & calumniose, quod totam Missam aboleuerint, quum ea (sic enim Augustana loquitur Confessio) reuerenter apud se celebretur, omnibus fere consuetis cæremonijs obseruatis. Apud Lutheranos tamen nulla sic hostiæ eleuatio, vt qui credant corpus Christi nõ alio modo aut sine ibi esse, quã vt manducetur, non vero adoretur, nisi ab eo qui illud accipit. Quasi vero non verbũ Iesu Christi, sed sola acceptio seu manducatio, præsens eius corpus statuatur. Ergo Saluator non dicere debuit, *Hoc est corpus meum*, sed: *Hoc corpus meum erit si vos illud acceperitis*. Deliriũ hoc primus Lutherus delirauit, dicens, *Qui Sacramentum illud extra acceptionem seu manducationem adorauerit, idololatriam committere, quum illud ex rebus creatis seu elementis compositum sit; eoque manentibus speciebus, panem adorari: Christum autem verè & realiter in hoc Sacramento esse, vt animarum tantum nostrarum sit pastus ac cibus*. Sed facile hoc refutari potest. Quemadmodum enim humanitas, quam Christus ad nostri redem-

Prætionem assumit, ea adoratione quæ ipsi debetur, privari non potest nec debet, sic quoque Sacramentum hoc, in quo ille fete animabus nostris voluit communicare. Nemo ergo carnem hanc manducabit, nisi prius eam adoraverit. Non solum vero non peccamus ipsam adorando, verum etiam peccamus non adorando, ut Sanctus Augustinus dicit: (f) Aurea sunt B. Chrysostomi verba, quibus Christianorum animos ad Sacramentum hoc adorandum accendit, inquit (g) *Magi infideles & barbari à longinquis locis venerunt ad Christi corpus in præsepi adorandū. Eorū nos qui fideles sumus, imitemur exemplū. Nihil illi viderunt præter pauperē casā stramine contectam, & præsepe: tu vero altare vides, sacerdote, & Spiritum S. abundanter in hoc sacrificio effusum. Contremisce ergo, sollicitus ne parum ruerenter accedas tuamque pietatem offende, maiorem etiam quam reges illi barbari & infideles. Sed obiicit Lutherus, Christi corpus suum in hoc Sacramento non iussisse adorari. Illa profecto argumentatio, quid ergo? Angeli non dicunt pastoribus ut Christum in præsepi adorent: ergo pastores eum adorantes, fuerunt idolatræ? Angelus Virginem adorare non iubet, ipsa nihilominus eum adorat. Ergo idololatriam commisit? Si Christi corpus in hoc Sacramento præsens est, certa inde & necessaria consequentia evincitur ibi adorandum quoque esse? atque uti id fieri possit, elevandum & populo commonstrandum. Quamvis enim eius rei nullum præceptum exstet, tamen nihil quoque exstat quod id prohibentur. Sacrificium est, quo in altari offertur; eoque elevandum ibi & adorandum, in eoque verus mos & ceremonia à Deo ipso præscripta sequenda est. Hinc quidem morem omnem Græci quam Latini Christiani ab antiquis usque temporibus diligentissime observaverunt. Apud Græcos sacerdos post consecrationem, calicem & panem manibus elevatum tenens in medium usque templi procedit; populus vero in terram prostratus, inclinato capite, adorat, diaconis inelamantibus ut reverentiam quam par est exhibeant. Græci enim in liturgiis suis numquam in genua procumbunt, nisi in festo S. Trinitatis, eoque die solum Missam genibus subnixi audiunt. (h) Alibi dum sit elevatio, diaconus ita populum affatur. *Ecce eum in quem creditis.* In hac ego urbe sacris interfui, ab Episcopo Armenio & sacerdote quodam Abassino celebratis, qui elevationem quoque & quidem non statim post consecrationem, sed ante ipsam communionem, vsur-*

pabant. Breuiario ille utebatur Arabicis characteribus conscripto, ac è famulo ipsius, qui Italicam linguam callebat, intellexi, quando inaus factum apud ipsos celebratur, tum quando sit elevatio; sacerdotem populo dicere: *Vos estis penitentes? Humiliate vestra capita & adorite corpus Domini & Salvatoris nostri Iesu Christi. quod hic est, corpus, inquam, & sanguinem Dei nostri Emmanuelis.* Tum populum universum exclamare: *Credo, credo, ex hoc nunc & semper.* De eadem elevatione loquitur S. Dionysius, (i) S. Basilus, (k) S. Ioannes Damascenus, (l) & omnes verusti scriptores, quorum omnium testimonia allegare superfluum videretur. Vnius tantum, nempe posterioris, dictum hoc loco addam, sic aientis: *Quando panis Eucharistie in altum elevatur, non tres dicimus, Sancti, aut tres, Domini, sed unus Sanctus.* Et hæc illa ipsa est elevatio, quam, Hippolyto martyre teste, Antichristus totam abolevit.

VI Ex Lutheranis quidam, utramque religionem conciliare inter se volentes, hoste æ elevationem atque adorationem inter adia phora numerarunt. Exstant acta vetustæ cuiusdam synodi (vetustum appello quod cum nova hac religione simul fere cœpit) in Noruegia celebratæ Anno M D XXXVI. in quibus sacerdos qui altari servit, post consecrationem, si bonum ipsi videatur, hostiam decenter elevare iubetur. Et in alia Synodo, in qua Georgius Maior præsidem egit, Anno M D XLIX. elevatio hæc libero cuiusque permissa fuit arbitrio quam etiamnum quidam vsurpant. Hæc sententia fuit Pomerani & Camerarij, à Mauritio Saxonie Duce super hac re exquæ sita, nimirum *ut parochus vel diaconus sacrum celebrans post Invocatum flexis genibus Confiteor recitet; tum Kyrie eleison; inde Præfationem Latina lingua, tum Sanctus, Pater Noster, & Evangelium vernacula lingua subiungat, ac tandem hostiam eleuet* Eam tamen Lutherus prohibuit: Anno 1543. Cum eam ultra xx annos retinisset (m) abrogavit autem in Mauritij Laodgaurij gratiam, qui Lutheranos & Sacramentarios in unum corpus coagenerare studebat. Hinc quoddam, apud Lutheranos quando Missa celebratur, nulla sit elevatio, & siue ministro seu populo communicante, alij opero capite assident.

f in psal. 69. g Rom. 61. ad pop. & super 3 ad Eph & 17. ad Rom. h Vid. Lesard in Epist. hist. uni lib. 3. c. 53. i De eccles. hierar. cap. 3 k De Spir. S. ca. 35. l In epist. de Trinitate, in Vlcberg in Luther. cap. 31. num. 4.

dent vel assistunt: quasi nulla huic Sacramento, nisi ad manducationem, reuerentia debeat. Fuit illa eleuandæ hostiæ abolitio gradus insignis ad Zvinglianifimum, per quem Lutherus ipse viuent descendit, & suis exemplo præcuit. Vnde ingens irreuerentia subsecuta est, exemplo sit illud. In Aquitania nostra quidam fuit nobili ortus familia, qui quum Missæ interesse religioni non duceret, quemadmodum interfuit in exsequijs Riberacensis Vicecomitis, reliquorum more genibus innixus singulos actus frequentauit: sacerdotem vero hostiam eleuante, sine vilo reuerentiæ signo confedit, non sine magna assistentium admiratione, qui fatuam eiusmodi hypocrisin nunquam antea fortasse spectarant. Sic Angliæ regina Elisabetha, quum initio multos Catholicorum ritus obseruari iussisset, adeoque Catholicam se simularret, mox hac sanctæ hostiæ eleuatione prohibita, animum hæresi infectum prodidit, vt VI. libro dicemus. Iam Missam Lutheranam absoluumus.

VII. Qui eam celebrat, opomide linea & palla sacerdotali Catholicorum more amictus est. Adstant ei duo diaconi, quorum vnus Euangelium, alter Epistolam, alibi Latina, alibi vernacula lingua recitat. Ad consecrationem & alias ceremonias quod attinet, vulgari lingua eadem verba profert quæ Catholicis, hostiamque & calicem simili tenet modo; eodem fere ornatu conspicuum altare visitur, cereis vel lampadibus ardentibus utrinque ad cornua constitutis. Hoc quoque addendum existimo, vt Gallis nostris raborem incuriamus quod in omni Germania tam in Lutheranorum quam Catholicorum templis calices sæpe ex solido auro facti sunt, vel saltem argento coque affabre deaurata intus & foris nostris etiam maiores. Vile putatur ex argento non inaurato constantes habere. Omnes vero ad eiusmodi vasorum emtionem viritum contribuunt: à quibus Lutherani quidem sacrilegas hætenus abstinere manus; nequaquam vero Calvinistæ in Gallia, vel etiam Palatinatu, Friderico Electore rerum potente: quæ tamen sub Ludouico, populi liberalitate denovo magnis impensis comparata & in templa, etiam apud rusticanos illata sunt. Et certe illud preciosissimo sanguini Iesu Christi, apud nos ruripassim, contemptum aliquo modo affert, quod istanneis calicibus, & quidem talibus quales quisque domi suæ ad vsum vix ferret, in solus videtur Absolutis precibus, celebrans ad populum conuersus, salutari Crucis edito signo, adstantibus benedictionem im-

peritur, quam omnes flexis genibus & inclinati capitibus accipiunt. Talis vero Missa non nisi vna de die in quocumque templo celebratur; eandem vero reuerentate, piaculum habetur, quod, vt ipsi dicunt, Deustories a nobis fatigari nolit; ijs similes, quos Augustinus suo tempore breues ait liturgias amasse (n).

VIII. Eucharistiam sumunt, ante altare ingenua Catholicorum more prooluuntur: cum concionator sine ministro quæ supra diximus ornamentis indutus, & ad presentes conuersus, post factam benedictionem seu consecrationem, hostiam eis in os immittit, vt in Saxonia, Prussia & alijs in locis fieri videmus (neque enim hostiam consecratam in manus dant communicaturis, vt Calvinistæ bucellam panis). Postea vero diaconus iisdem calicem vnà cum vino consecrato porrigit. Numquam vero apud Lutheranos Missa celebratur quæ populus non communiceet. Id enim nefas esse, Lutherus pertinacissime asserit, Missas privatas singulari libello de Missa angulari edito exsecratur. Sic enim eas appellat, licet male: quum omnis Missa etsi publico & cunctis conspicuo loco non fiat, publicum sit ministerium pro cunctis oblata hostia, vt in qua omnes Christiani si non sacramentaliter tamen communicantur participes facti meritorum Christi. In primitiua quidem Ecclesia mos fuit vt omnes fideles in Missa communicarent, qui vero communicare volebant, egrediebantur, vt S. Chrysoctomus in III. homelia super Epistola ad Ephesios, & in Expositione ordinis Romani notat: eademque Apostolica traditio etiamnum apud Armenios obseruari narratur, etsi Armenium illum Episcopum, cuius supra feci mentionem, quotidie Missam dixisse seu celebrasse, nemini tamen Eucharistiam dedisse notarim. Postquam vero ardor ille vehemens Christianæ deuotionis refrigerare cœpit, Ecclesia filios suos ad tam crebram tanti mysterij vsurpationem obligare noluit, ne forte indigne aliquando illud sumerent. Nihilo tamen minus qui Missæ assistunt, huius sacrificij fiunt participes. Hoc enim Sacramentum, vt D. Thomas testatur (o) prodest eis qui recipiunt, tamquam Sacramentum, & eis qui assistunt tamquam sacrificium, in quantum scilicet pro ipsorum salute offeruntur. Et nostri Theologi dicunt, duplicem in sacrificio Missa esse Communionem, vnâ Sacramentalem

mentalem, alteram Spiritualem: sicut & ipsa & Sacramentum est & Sacrificium. Lutherus ait, male facere eos qui sine populo communicant Missam celebrant. Ergo, mi Lutheri, & S. Ambrosius & S. Chrysostomus male fecerunt. Uterque enim saepius Missam celebravit, nemine communicandi gratia ad altare accedente: de qua populi repiditate graviter illi conqueruntur. Ipse saluator noster S. Jacobo soli Eucharistiam dedisse narratur. Serapion solus communicavit; uti etiam sacerdos ille S. Augustini, Missam in domo ab immundis spiritibus infesta celebrans. (p) Sic etiam apud Gregorium Nazianzenum solus quidam communicasse legitur. (q) Quocirca ad sacerdotem sacrificantem accipere illud pertinet, qui neminem ibi se sistentem excludit. Sed ad Interimistarum ceremonias redeo, qui vespertinas preces alterno cantu, uti ex Gregorij Magni praescripto in Catholica Ecclesia fieri solet, celebrant ac decantant. Et hi quidem ritus sunt ceremoniarum, apud Interimistas, quorum magnus est in Germania numerus, usitatae. Videamus iam eorum sacra qui Augustani seu Confessionistae dicuntur, ab Augustana Confessione, quae meliori iure à nonnullis Augustana Confusio appellatur.

IX. Hi vero per plerasque Imperij urbes sparsi sunt, quales sunt Augusta Vindelicorum, Ulma, Dinckelspula, Norlinga, Biberacum, Hailbrunna, & aliae, in Suevia sitae; ad Rhenum vero Colmaria, Argentoratum, Haganoa, VVissenburgum, Lindavia, Spira VVormatia, Oppenhæmum, Francofurtum. Inter Principes vero etiam complures sunt qui Augustanam religionem ita amplectuntur, ut nullam aliam religionem in ditione sua permittunt, iuramento sese adstrinxerint; ut Dux VVirtembergicus, Landgravius Hassiae, Marchio Brandenburgicus, multique alij Comites & Barones quamquam, ut verum fatear, eadem libertate qua hanc assumpserunt religionem in dies dimittere, possunt, & forte dimissuri. Apud hos vero Missa illa Lutherana nunquam ipsidem quibus apud Interimistas ritibus & ceremonijs celebratur. Templum tamen habent eodem ornatu ac similibus veteris Christiani innotis insignia utpote erepta Catholicis. Certis horis parochus aut diaconus, candido amiculo indutus, suggestum ascendit, & orationem ad populum habet, qua finita, ante altare provolutus, primum tacitus, deinde ad populum conversus, alta voce precatur, Missam celebrantium more, nisi quod ea ceremonia qua apud Interimistas, non adhibeantur. Sed nec eadem hic ornamenta seu vestes Sa-

cerdotales in usu sunt: nec diaconus, sed ipse celebrans tam epistolam quam Evangelium legere solet.

X. Finitis hisce precibus, idem minister Coena institutionem lingua vernacula recitat, deinde hostias consecrat. Postea communicaturi ad altare accedunt: cui assistans Superintendens vel parochus, patena aurata hostias quasdam exiguas imponit sacroque Crucis signo, unam singulis communicantibus in os immittit, hisce verbis Accipe & manduca, hoc est verum Corpus Jesu Christi quod pro te oblatum est. Ex altera parte Diaconus communicantibus calicem porrigit dicens: Accipe & bibe; hic est verus Sanguis Jesu Christi, qui pro te effusus est. Porro tam ante quam post communionem singuli Catholicorum more pro se quisque precantur, contra quam faciunt Calvinista, qui non nisi per os ministrorum Deum precari audent, ut libro VIII, explicabo. Actione hac absoluta, & accepta benedictione, unusquisque in locum suum recedit. Ante dies festos & solenne concionator populum ut peccata confiteantur, & ad sacramentum Christi communionem diligenter se preparent, exhortatur: ex praescripto Lutheri in libro, de Visitatione, & Melancthonis in tractatu De Poenitentia, & in Locis communibus, ubi antiquam hanc & salutarem Ecclesiae consuetudinem accurate observandam esse monet. Calvinianorum quidem, temere nulla praevia peccatorum confessione, ad Coenam accedentium, consuetudinem summo opere ipsi detestantur. Sed quid hoc mirum in Calvinistis? qui dicere non dubitant, Christi corpus tam longe à Coena, quam caelum à terra abesse, & tam esse illud manducare, quod est omnium miraculorum maximum. Ad Lutheranos redeamus: apud quos pridie eius diei quo Coena celebranda est, a portis templi ostijs communicaturi ministros ibi praestolantes accedunt, & peccata confitentur. Laicus Laico in rebus sacris diabolus tamquam Dei simia ludit. Si qui in fide instrui debeant, terni aut quaterni se sistunt. At si quis secretum quid habet, unde conscientia moyses sentiat, seorsum illud ministro aperit, & veniam à Deo precatur; Minister vero illum consolatur ex verbo Dei, seu annuntiat Evangelium, & sic virtute verbi annuntiat, vel si placet alijs verbis adiectis, absolvitur, quilibet enim predicandi est sibi regula agendi. Multis loci poenitentes seu confitentes in genua procumbunt: nonnullis vero novi coniuges prius non copulantur quam peccata confessi, sacramentum hoc desiderantes, parochus seu minister accersitur, hostiam

p De civ. Dei. q Homel. 61. ad pop. Antio. & sup. 3. ad Eph.

non consecratam apportans. Cubiculum ingressus, ceteris omnibus sedere iussis, solus agrum exhortatur, ut conscientiam suam exoneret, & si quidem mordeat, consecratur. Quo facto, absolvitur ille, signo Crucis capiti ipsius impresso. Qua de re Lutherus in Sermone de Preparatione sic loquitur. Volo, ut homo in extremo agone constitutus, dicat: Si sacerdos vel minister me absolvat, equidem verbo ipsius non aliter quam Dei Verbo me submitto. Tam enim firmam sacerdotis absolutioni fidem habere debes, ac si Deus ipse iudicem aut Apostolum eius rei causa ad te misisset, immo ac si Deus ipse peccata tibi remitteret. Data absolutione, mensa sternitur, eique calix & patena imponuntur. Tum parochus verbis institutionis non aliter quam in templo recitatis, panem & vinum consecrat. Insuper assistentes rursus ingressi, in genua provolvuntur. Tandem parochus ad aegroti lectum accedit, eique hostiam & vinum porrigit, verba illa solennia pronuncians. Crucis signum edens. At non omnium locorum idem mos est, Lutheri aedulis, sed quot pagi & quot Ministrorum capita, tot ritus. Verum enim vero summa illa credendi quod quisque vult licentia, in causa est ut apud Lutheranos nonnullos panis hic consecratus minus reverenter habeatur. F. Nasus Centurarius II. faceret historiam recitat, Prædicantem nempe quendam prope Argentoratam, è Bucerii secta ac disciplina, quum ad ægrotum accessisset esset, negotijs impeditum, filium suum misisse, qui facta consecratione, his verbis Sacramentum ægro porrexit. *Trinck und tsi Gottes nicht vergiff!* id est, *Bibe homo & manduca, mente à Deo non caduca.* imo vero repertus est, qui cum hominem peste laborantem propius accedere horreret, venabulo affixum panem per fenestram ægroti porrexit. Alij vero Prædicantium, ut Albertus scribit, consecrationem his verbis faciunt: *Accipite & manducate, & memoriam Domini usurpare.* Alij nihil aliud, quam Dominicam recitant orationem. Alius quidam Prædicans, ut Aurifaber folio XLVI. testatur, calicem oblitus, nec vitrum quo uteretur reperiens, cochleari culinario vinum infusum ægroti dedit, his verbis: *Accipe & bibe cochlear novi Testamenti, in remissionem peccatorum.* Lutherus id quosdam narrantes audiens (in horum enim territorio id factum fuerat) *hominem istum in carcerem statim iubeam recondi, quod tali cochleari eiusmodi thaca quam optime conveniat.* Hostias vero consecratas non asseruant, quod Lutherus, quamvis tota repugnante antiquitate, extra communionem corpus Christi ibi esse neget. Audia-

mus unum Cyrillum qui Ephesino interfuit Concilio, dicentem; *Esse quosdam qui existimant mysticam illam benedictionem (de Eucharistia loquitur) inutilem esse, si quid mane super sit. Graviter vero eisdem errare, Iesum Christum enim non esse alium, nec corpus ipsius mutari, sed virtutem benedictionis & gratiam vivificantem semper in eo manere. Virtutem enim vivificantem Dei Patris esse Verbum unigenitum, quod caro factum sit, nec tamen unquam Verbum esse desierit, sed carnem suam vivificantem reddiderit.* Ad Lutheranos iterum iterumque revertamur: qui in locis quibusdam Vespertinas preces decantant, sicut Interimistæ, etiam in Ducatu Wirtembergico, ac præsertim diebus Sabbathi. In vnicuique Musicis organis utuntur, alternatis cum cantu vicibus. Pueros quoque habent sacris eiusmodi, ac porrifimum cantu feruientes, quos Chorales vocant. Diuersis vicibus de die, mane scilicet, meridie & vesperi, eodem quo ante schismate modo campana signum editur, olim ab Ecclesia ad honorem Deiparæ Virginis institutum. Sed magna passim tam in hac quam alijs rebus est diuersitas, uti apud Rescium ista enarrantem videre est. Air enim, *Missam quibusdam locis apud Lutheranos totam, alijs dimidiatam Latina lingua celebrari. Alibi cantores certos esse ad hoc in choro ecclesie constitutos, alibi omnes promiscue cantare. Quibusdam loca pueros, & quandoque etiam feminas scripturam sacram de pulpito praelegere. Alios habitu ecclesiastico, alios populari uti. Alij hostiam eleuant (ut Clebitius contra Heshusium scribens testatur) alij consuetudinem hanc repudiarunt. Alia sermo sacrorum est Viteberge, alia Norimberga: alia in Marchionatu Brandenburgico, alia in Ducatu Wirtembergico: alia Craconia, alia Vindubina, Lublini, Pohnania, &c. quare? quoniam omnia hæc sunt humani capitis inuenta, substituta in locum eorum quæ Apostoli, & eorum successores Ecclesiam docuerunt. Hoc loco facere non possum, quin elegantem valde ceremoniam, quam à nobili Gallo qui præfens ista vidit atque audiuit, accepi in Lutheranorum sacris usurpata, describam.*

XI. Anno M.D.LXV. quum Carolus IX. rex Franciæ Baionæ esset ut sororem suam Hispaniæ reginam inuiferet, venit eodem Turcius Legatus, ducenta scutorum millia, quæ pecuniosus ille Iudæus Mignes regiis oratoribus & ministris Constantinopoli agentibus mutuo dederat, repetiturus. Hac arrepta occasione, Nouatores nostri Reformantes & Reformati Regem nostrum calum-

calumniati sunt, quasi is Turcis in portum Tolomiensem classem subducendi, ad bellum inde Christianis inferendum, potestatem fecisset. Hoc passim rumore divulgato, Rex ut suspicionem hanc à se amoliretur, Lansacum iuniorem in Germaniam ablegavit, cum mandatis, ut Principes omnes, Episcopos & dominos cuiuscumque religionis conveniret, & hanc ab inimicis in se confictam calumniam, ad conflandum ipsi odium, esse doceret. Post varias obitas ejus Nationis regiones, Lansacus tandem Berlinum venit, ubi Brandeburgici Electores (Joachimus tunc erat) domicilium ut plurimum habent. Ibi quum esset, eum sua ipsius curiositate incensus, tum à Joachimo Marchione rogatus, templum intravit, ut ceremonias ac formam sacrorum ibi usitatam videret. Preces vesperinas decantabant eius templi Canonici, superpelliceo & candida tunica nostra nostrorum more amicti (est enim diabolus Dei simia) vernacula tamen lingua pleraque peragebantur, nisi quod Hymni quidam Latina lingua intermiscerentur. Sed nihil mirabilius Legato nostro accidit, quam quod sub finem cuiusque Psalmi loco clausula illius apud Catholicos usitata, Gloria Patri & Filio, horribilis scloporum, quos aulici ac satellites Principis tam manibus quam cingulis appensos gestabant, ac contra templi fornacem exonerabant, strepitus audiretur, sic ut tota ades ardere videretur. Quem quidem illi ludum aliquot vicibus repetebant. Quid tibi, Lector, de eiusmodi sacris & Dei cultu videtur? Numquid Scythas illos tonanti lous obstreperes audire tibi videris? Interim tympana quoque & tarantara non aliter quam olim in sacris Berecynthia matris ita resonabant, ut in castris potius aut media armorum turma quam in Christiana Ecclesia esse quis sibi videretur. In quo paganorum illi superstitionem imitati mihi videntur, solis lunæque labores siue defectiones lituorum ac turbarum clangore tympanorumque strepitu iuare conantium, ut Livius & Tacitus scribunt. Equidem puto ceremoniam hanc magis Legati nostri honorandi causa tum adhibitam, quam quod ipsorum consuetudo in sacris celebrandis ita ferat. neque enim credibile est usque adeo illos insanire, ut religionis ergo Martios eiusmodi & profanos actus usurpent & templum nitri & sulphuris fætere pro thure impleant. Quidquid sit, inferni potius quam paradisi illam re-

presentationem fuisse; quilibet facile cogitare potest.

XII. Omnes Lutherani in Germania, tam Confessionistæ quam Interimistæ, dies festos aliquos observant. Sic enim docet ipsorum Apollolus Lutherus, *quatenus à Deo nobis mandatum non sit, ut die Sabbathi nullum omnino opus, sicut Iudæi, faciamus: certos tamen dies festos & solennes observandos esse, quibus populus ad audiendum Verbum Dei ac preces conveniat.* Idem Proteo mirabilior, in libro quem scripsit ad Nobilitatem Germaniæ, suadet *ut omnes dies festi abrogentur.* Nihilominus tamen etiamnum apud Lutheranos complures dies festi celebrantur, sed magna inconstantia, alij eos, quos ipse sacer. literis erunt, alij hos, qui à Luthero tamquam summo Pontifice sunt designati. Iidem serias quartam & quintam sacra hebdomada ieiunio, confessione & communione celebrant. Dies festos S. Virginis, Apostolorum & Martyrum quorundam, Catholicorum more observant: alij aliquos eorum expungunt. Sed in his ipsis vetus, ut vocant, Calendarium sequuntur. Ex quo sæpe fit, ut Lutherani apertistabernis opus facientibus, Catholici feriantur; & vicissim illi præsertim Augustæ, Spira, VVormatiæ, Francofurti, Ratisbonæ &c. Contumaciam quidem in hoc suam ipsi fateantur, adeo ut ex ijs quidam scripserit, *Quum tam Astrologorum quam Chemnitij iudicio Calendarium necessario corrigendum sit, idque cælum clare edoceat, non immerito pro contumacibus haberi; qui quod verum esse agnoscent non tamen sequuntur, sicque hac re ab omnibus Mundi nationibus separari se quodammodo patiuntur.* Sed cur obsecro ita? quia inquit, Papa Romanus Novum vetusto Calendario substituit, à quo ne quidem bonam rem recipere sibi fas esse arbitrantur: adeo religiosæ sunt mentis. Miror quod non ipsum Cælum, quo Papa regitur amoveant, utpote nihil cum eo commune volentes.

Ad baptismi ceremonias quod attinet, apud eosdem baptisteria qua ab antiquissimis usque temporibus, etiamnum in usu sunt, ad qua infantes baptizandi apportantur. Tum Minister Baptismi recitata institutione, baptismum à peccato originali absolvit, adhibito exorcismo, & S. Crucis caractere ter impresso; sic ut eorundem in hac sacra actione ritus à Catholica Ecclesia ceremonijs parum absint, sed hæc ipsa miris modis indies mutantur. In matrimonijs etiã easdem sæpe ceremonias observant. Iidem fe-

via quinta & sexta ab usu carniū abstinent, ut & toto tempore Quadragesimali. Cœmeteria in quibus defunctorum corpora quiescunt, non minus quam Catholici sacra & inuiolata habent. Funera cum cantu efficiuntur: quem in finem pueri quidam aluntur, qui sanis præcedentes, vernacula lingua Psalmos aut alias cantilenas tam per plateas quam in templo decantant. Multi inter ipsos Purgatorium esse credere videntur quoniam pro defunctis orant. Nam & ipse Lutherus quodam loco dicit, *ut in Purgatorio sunt, preces ad Deum fundere, & misericordia opera erga proximum exercere, quam Indulgentiis fidere.* Quin idem Lipsæ cum Ecccio disputans, quod Purgatorium sit, pro certo credere se affirmans. Eandem ille sententiam pluribus alijs libris reperit, ac præcipue in Fidei Confessione, biennio ante mortem ipsius edita, in qua vult, ut pro defunctorum quiete preces fiant. Alter Lutheranorum Apollolus Melanchthon idem sentit ac docet. In p̄cipua Apologia Augustanæ Confessionis, vbi ait, *Non ignorare se apud priores Ecclesie doctores existare, passim orationis pro defunctis mentionem, neque illum à se prohiberi.*

III. Ecclesiastici quidam qui in ciuitatibus degunt Imperialibus alicubi reditus suos etiamnam percipiunt, ut & religiosi quidam Conuentus. In ijs vero Monasterijs quæ in Lutheranorum Principum, Comitum ac Dominorum sunt ditione, eiectis religiosis, loco Monachorum, pueri iam educantur, & literas docentur. In quibusdam ciuitatibus, vbi Lutherani prævalent, iidem partem aliquam templi occupant, mediam nempe, in eaque conciones & alia religionis suæ exercitia frequentant; chorum vero religiosi permittunt. Argentorati Lutherani primarium templum sibi vindicant, & religiosos omnes Ordines expulerunt, excepto eo qui Ioannitarum dicitur, & quatuor aut quinque religiosorum Conuentibus. Quam tamen nuper eobello quod inter Ducem Lotharingæ & Marchionem Brandeburgicum ac Senatum Argentineensem, de Episcopatu inter se contententes, gestum fuit, Argentineses Cathusiosum ad eas quæ extra ciuitatis mœnia fuerant, sibi nimis aboleuissent, facta pace, a Camera Imperiali contra ciuitatem latam decretum est, ut ad eas illas suis expensis reedificaret, ita ut antea fuerant. Vlmenses itidem primarium vr̄bis suæ templum tenent, religiosos

tamen adhuc ferunt. In ciuitatibus Lutherani in monasterijs & alijs locis passim fornicem aliquam ad religionis suæ exercitium sibi quaerunt.

XIV. Sed & antiquam illam Ecclesie consuetudinem Lutherani in Germania retinere voluerunt, ut nimirum personæ Ecclesiasticæ à laicis habita seu vestitu discernantur, verumtamen alio fere, quam Catholici, nempe Senatoria toga aut Tobardo quemadmodum passim videre est. Ecce quomodo speciem aliquam Ecclesie Lutherani quodammodo habeant. at si de vera Ecclesia quaestio sit, nec illi profecto nec quisquam alius eam extra Catholicam Apostolicam Romanam reperiet. Hinc non sine causa Lutheranis si quando in Galliam veniant, satis mirari non possunt nouam illam quæ inanis Reformatæ titulo gloriatur, religionem sic omnibus ceremonijs & externis pietatis ac deuotionis signis nudatam esse ac plane quasi informem. Iidem habitum Calvinisticorum ministrorum nihil à plebeio differentem rideant. Quod vero in horrejs passim & profanis locis & conciones habentur, & Cœna Domini sine vlla reuerentia & respectu ab iisdem celebratur, id permittum ipsis videtur. Antea omnia tamen Caluistarum de præsentia & participatione corporis Iesu Christi in sacrosancta Synaxi incredulitatem, tum eorumdem impia de Christi natiuitate, morte, descensu ad inferos; de Spiritu sancto, de Trinitate, de Prædestinatione, Prouidentia, & Omnipotentia Dei, de Sacramentis, de libris Bibliis, de fide iustificante, de libero Arbitrio, de baptismo, alijsque articulis, in quibus salutis nostræ cardo vertitur, doctrinæ quæ apud illos viget, plane contraria dogmata derelictantur. Hinc magni nominis inter Lutheranos Theologus(r) quodam loco exclamare non dubitat: *Et, ô Deum immortalium! qua concordia inter nos & Caluistas esse possit? qui Deum accusant mendacem, qui omnipotens iam, quantum in se est, ipsi detrahunt, qui Euangelium corrumpunt.* Dicimus cum Luthero: *Maledicta sit illa concordia qua Verbo Dei periculum adfert.* Et Schlussemburgius aperte testatur, non fore ut contentio illa inter Lutheranos & Caluistas unquam finiat, priusquam supremus Mundi dies illucescat. Idem in Præfatione scripti sui Apologetici pro libro Concordiæ, protestatur se intra virginis tres annos ducentos à Caluistis esse

I 2

offi-

x Vid. Stur. de concordia ratione incenda.

officina progressos libros euoluisse, sed vere & sancte affirmare posse, nihil in ijs firmi ac solidi, & in quo Christianam animam acquiescere possit; sed econtra mille blasphemias, conuicia, mendacia, falsæ & scurriliter dicta, collationem denique errorum & contradictionum reperisse. Ex quibus facile intelligi possit, Calvinistas non eodem duci spiritu. Sed de hac discordia eiusque effectibus latius infra. Constitutum enim mihi est, in quadam huius operis parte duas has religiones inter se componere ac comparare, quo intelligatur Calvinisticam ab illa ipsa damnatam ad quam originem suam refert.

IN HOC CAPITE AUCTOR INCIPIENTEM hæreseos ruinam demonstrat. Deinde de statu Imperij in Germania aliqua dicit.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

- I. Perperam Germaniam totam Lutheranam censeri.
- II. Ex ea reliqua hæreses & secta proscripse, excepta Augustana Confessione.
- III. Impostura Calvinistarum Germaniam à suis partibus stare affirmantium.
- IV. Reipublica & Statuum in Germania diuisio.
- V. Mos seu lex, de subditis in religione continendis.

I. **E**T hætenus quidem originem hæreseos, eiusdemque apud septentrionales populos progressum enarrauimus: sequitur ut exponamus, quemadmodum eadem decrementum accipere cœperit. Ex cuius rei particulari descriptione, diuersarumque Prouinciarum, apud quas diuersarum Religionum Professio viget, enumeratione manifestum fiet, adhuc eam partem, quæ Catholicam fidem retinuit, fortiore esse, reliquasque quando liberit, posse sub iugum denuo mittere. Nam quidquid ab Ecclesia Romana secessionem fecit, eo ipso ab unitate corporis sub vno capite Christi in terris Vicario, recedens, necessario in varias partes dissectum, quasi humi repit, nihil aliud quotidie expectans, nisi talem saram tristemque suam ruinam & extremum interi-

tum dicente Domino: *Omne regnum in se diuisum desolabitur.* Nec minus iniuste Galli Germaniam Lutheranam appellant, quam Galliam Calvinisticam Germani. Sed omnia hoc loco Gallia, propositum est mihi ab iniuria vindicare Germaniam: bellicosissimam profecto nationem, quæ pro Ecclesiæ incolumitate tot cruenta prælia iniuit, tot gloriosas victorias reportauit: quæque non modo armorum, sed & litterarum laude ceteras omnes Nationes prouocare non erubescat. Apparebit, quo pacto initio decimi septimi sæculi, ad quod post tot naufragia appulimus, in ijs locis, vbi eradica fuerat Religio Catholica, eadem regerminet atque reflorescat, non secus ac nouella arbor, quamuis ferro subinde accidatur, nouos tamen ramos producit. Videbimus, ea, quæ iam perijisse arbitrabamur, adhuc magna ex parte agnoscere summum Pontificem, Dei in terris Vicarium, adhuc patrum suorum Religionem sequi, adhuc Ecclesiæ Romanæ antiquis legibus regi, & non solum Hussij & Munceri veteres reliquias paulatim profligare, sed eum ijs etiam, qui Lutheri, Zuinglij & Caluini ductum sequuntur, certamen impigre suscipere.

II. Nam quod attinet ad cæteros hæreticos, qui ducta à Lutheranis origine, non aliter ac vipera quædam matres suas, à quibus conceptæ, in lucem editæ, quarumque adeo lacte nutritæ fuerant, tentauerunt suffocare; illis nullus iam in Germania, neque in Ciuitatibus Imperij, neque in ijs ditionibus, quæ Principum aliorum & particularium Dominorum imperio subsunt, locus per Imperij Constitutiones datur, vnde nec patere debet. Loquor autem de Anabaptistis, Antitrinitarijs & alijs id genus sectis. Hi enim in latissimis hisce prouincijs nusquam habent iure vbi tuto consistant, sed omnis generis persecutionibus sunt obnoxij. Quo fit, ut hæ sectæ cogantur, sese aliquò recipere in Poloniam aut Morauiam, aut Silesiam, item in Zelandiam & Baraniam, vbi eos Calvinistæ receperunt, & omni favore complexi sunt. Quod si etiam ab Austria Principibus alicubi tolerantur, non aliter id fit, quam quomodo etiam Iudæos patiuntur in ditionibus suis habitare, grauisissima enim tributa coguntur pendere, & de cetero viuunt tanquam mancipia: quoniam etiam politicis constitutionibus pœnæ ipsis per Magistratum inferendæ à Principibus decernuntur.

III. Restant ergo ibi Lutherani tantum, qui diuisi

diuisi sunt in Augustano-Confessionistas siue Lutheranos Stoicos seu Rigidos (sic enim eos qui Lutheri dogmatis mordicus adherent; alios vero aliquanto magis remissos, Molles appellat) & Interimistas, qui ab alijs se iuncti sunt; & quamuis sub Lutheranorum nomine comprehendantur, ac per omnem fere Germaniam, imprimis vero per vrbes septentrionales sparsi sint, nequaquam tamen iam Catholicos virtute æquant, quamuis eosdem antea longe superarint. Hic vos, ô Galli Calvinistæ, qui nouæ vestræ Ecclesiæ limites tam longe lateque protensos dicitis, è chartis ac tabulis quibus vestræ Mundum religionis depictum ostentatis, Germaniam, quæso, expungite. Quos enim vos fratres vestros esse vultis, ij vos Sacramentarios appellare omnibusque conuictijs insectari non dubitant quoties in vos anathema dixerunt? quoties æternum irreconciliabiles vos esse declararunt? Nescitis quid hæc elogia sibi velint? Teuffelen / Durchteuffel / Oberteuffel / Verteuffelte Keger? Equidem interpretes esse nolo, ne crabrones in me iitem. Mihi quidem vos idem facere videmini quod ære obruti mercatores; qui ad mendacitatem redacti, vt fidem quâ possunt tueantur, aliena pro suis ostentant. Quod si recte rationem inieritis, vix angustum aliquem angulum vbi latibula vestra habeatis, solo quippe Palatinatu, & paucorum Comitum ditianculis inclusi. Omnes enim qui Augustanam Confessionem sequuntur, omnes Interimistæ, omnes Lutherani, molles, rigidi, & quicumque alij vobis contradicunt atque etiam anathema hodie dum annunciant. Numquid Lutherus nihil cum Sacramentarijs rei sibi esse voluit? numquid societatem eorum maledictam pronunciauit, idque verbum sæpius postea repetiuit? Numquid eorum quos vos fratres vestros esse iactatis, contra vos strictos gladios? numquid fumum è sclopis contra vos displosis in media Gallia vidistis, atque etiam corpore excepistis? Noti sunt vobis Comites Valdeij, Reingrauij, Comites, Barbicenses, Landgrauij Dietz, Comites, Marchiones Badenses, Ernestus Mandelous, Otto Porlitijs, Carlouitijs, & alij æquitum peditumque præfecti, qui maiorem vestrorum in Druydum campis, ad Monæcurium, Iarnacum, & alijs locis prælio victorum cruentas strages ediderunt, ac casorum corporibus terram fecundarunt. Sed vt & vanitas vestra & ipsa dei veritas tanto melius appareat, calculum ac-

curatius aliquanto subducamus, ac rem ipsam veluti ob oculos proponamus.

IV. Germania omnis in tres ordines siue Status diuisa est. Primus ordo est Ecclesiasticorum, qui potentes admodum sunt, vt inter quos complures pro Imperij Principibus censentur. Ex horum numero sunt primo Archiepiscopi Moguntinus, Colonienfis, Treuirensis, qui etiam Electorali gaudent dignitate; tum Salisburgenfis, Magdeburgenfis, Bremenfis, &c. Post hos sunt Episcopi Bambergensis, VVirciburgensis, Leodiensis, Vormaticensis, Spirensis, Argentinenfis, Curienfis, Augustanus, Tridentinus, Braxiensis, Vefontionensis, Constantienfis, Hildesheimensis, Ratzenburgensis, Frisingensis, Osnaburgenses, Monasterienfis, Ratisbonensis, Passauiensis, Basileensis, Cameracensis, &c. Tum Abbates, Fuldenfis, Hirsfeldensis, & alij qui omnes, vt diximus, inter Imperij Principes numerantur. Secundus ordo est Principum secularium, in quo sunt multi Duces, Comites, & Barones magnæ potentie. Ad tertium ordinem pertinent ciuitates, quæ liberæ & Imperiales nominantur, vt quæ præter Imperatorem dominum non agnoscent, eique leue tributum pendunt: quamuis nonnullæ sub particularium quorundam Principum sint patrocinio. Earum ciues summa fruuntur libertate, & vtram volunt, vel Catholicam vel Lutheranam religionem sequuntur. Ad ceteras enim sectas quod attinet, nulla hic fertur, nec quisquam vllam profiteri publice audet. Ex his vero vrbibus nonnullæ tanta sunt potentia, vt etiam eum potentissimis Principibus bellum suscipere audent, vt post bellum Smalcaldicum Magdeburgensis ciuitas non Imperatori tantum, verum etiam toti fere Imperio sese opposuit & nostro tempore Brema, Norimberga, Lubeca potentissimis Principibus restiterunt. Porro tres hi ordines omnes & singuli ad comitia ab Imperatore indicta veniunt, aut Legatos suos mittunt: in quibus controuersie religionis magnis contentionibus & varijs studijs sæpe hætenus disceptatæ sunt, dum vtrique tamquam pro aris & focis pugnant, & maiori fere quam religionis quisque suæ progagandæ desiderio tenentur.

V. In Germania vero instar sanctæ & inuiolabilis legis hoc obseruatur, vt dominus subditis quam vult religionem præscribat: sic vt Prin-

cipes Ecclesiastici qui merum habent imperium, non nisi eos qui Catholicam profiteantur religionem, in ditione sua ferre necesse habeant. Idem ius est Principibus secularibus. Quod vero nonnulli diuersas tolerant religiones, si metu rebellionis sive tumultus. In libro Concordiæ extat decretum, quo cauetur, ne vel Princeps vel quicumque Status Imperij alterum Statum aut Principem, suam recipere cogat religionem, multo minus vero aliter subiectos, in contumeliam legitimi magistratus, in patrocinium suscipiat. Quamuis autem lex illa rigida videri possit, facit tamen pacis desiderium, ut non iniquissimo animo feratur. Quod si apud aliquem plus possit conscientiae vis quam domini metus, et alio commigrandi datur facultas; recipiendi tamen eundem contra legitimum magistratum defendere licet. Si vero Princeps aliquis Ecclesiasticus deserta religione, uxorem velit ducere (vix enim alia eiusmodi metamorphoseos causa occurrit) ei dicitur statim auferatur, atque omne quod habuit imperium, ut quod ab Ecclesia dependet, abrogatur. Hanc quidem legem Protestantes non semel infringere atque abolere conati sunt. Vidimus in campum productas acies, & muros passim ariete percussos, in diocesi maxime Coloniensi, ubi duo Episcopi à Catholica defecerunt religione, Principatum nihilominus ac ditionem retinere summis viribus annixi. Veruntamen effecere nihil, fugati sunt & misere vitam terminarunt. Hermannus Episcopi historiam supra explicauimus; alteram Gebhardi etiam breuiter recenscamus: quorum uterque in summa Electorali dignitate antea constituti, postquam Lutheranismum nomen dedecuratum, ad summas miseras atque inopiam fuerunt redacti.

DE ARCHIEPISCOPI COLONIENSIS sanctimoniam uxorem ducentis apostasia & ruina.

CAPITULUM XIV.

ARGUMENTVM.

I. Archiepiscopi Coloniensis in Germania auctoritate & viri.

- II. Truchsessus Agnetem Mansfeldensem deperit.
 III. Eorum amores divulgantur.
 IV. Femina causa religionem deserit.
 V. A Gregorio XIII. PP. excommunicatus & depositus, Archiepiscopatum armis recuperare tentat.
 VI. In eius locum nonus Archiepiscopus à Bauarorum Principum familia Eruestus surrogatur.

Quandoquidem de hæreseos decrements dicere copimus, ab instituto non alienum erit infelicem Coloniensis Archiepiscopi fortunam hoc loco commemorare, in ditione illo Quinqueecclesiatum Episcopo, de quo præcedenti libro diximus, multo infelicitioris. Ex qua narratione liquido constabit, Lutheranismum ea in regione ubi regnum obtinere videtur, ibidem iacere, ac pacem animam agere. Est vero Coloniensis Archiepiscopus inter Germaniæ principes magnæ admodum potentia, & inter Ecclesiasticos maximas possidere diuitias existimatur. Hinc ut Constantiensis Episcopatus in Germania amplissimus (ut cuius iurisdicção longelateque pateat) Argentoratensis nobilissimus, Spirensis religiosissimus, sic Coloniensis opulentissimus pro uerbo apud Germanos, ac post Romanam urbem, Coloniensis ciuitas in fide Constantissima, & ipsi B. M. V. coram æstimatur. Huius Ecclesiæ prima fundamenta a Materno S. Petri discipulo iacta sunt: cuius etiam singularis in fide Christiana constantia, & perpetua erga S. Apostolicam Sedem ad hoc usque tempus fuit reuerentia; adeo ut publico hoc elogio gaudeat: COLONIA FIDELIS ROMANÆ ECCLESIAE FILIA (A) Archiepiscopi huius loci fere ex Principum numero aut illustri aliqua familia leguntur; iidemque Septemviralium seu Electoralium dignitate sunt conspicui. Ditionem habent quam amplam cum opulentiam; quæ, præsertim a pulchra oppida componitur, in qua summum Archiepiscopus habet imperium. Ad Archiepiscopatum hanc pertinet Principatus Agrippinensis tempore Ottonis Magni valde auctus, per Rhenum ripam à Confluente Mosella & Rheno ad Rhenum diuersigium iuxta Insulam Batavorum proten-

2 Videtur Colonia Coloniensis Sacrum Agrippinense VVinhertz. Broelmanni Epitagma etc.

senfus. Cui deinde accessit Angariæ & VVestphaliæ duplex Ducatus, à Friderico Imperatore Henrico Leoni proscripto ereptus, & Ecclesiæ huic doctus, Comitatus item Arnbergensis & alia.

II. Luthero in Germania Christianam concordiam ac pacem turbantur, Hermannus Comes de VVeda, qui rum Episcopatum regebat, à Bucero incantatus, de mutanda religione & Lutheranismò intioducendo cogitare cœpit: cui tamen Capitulum seu Canonicorum Collegium, in quo plerique magnis ac potentibus familijs erant oriundi, sese opposuit: actandem eò res deuenit, vt Pontificis atque Imperatoris decreto, omni tam politica quam Ecclesiastica administratio Hermannò ablata, eique alijs à Capitulo, frustra renitentibus Lutheranis confederatis, fuerit surrogatus quia in causa etiam & Canisus operam suam perorando posuit. Colonia tunc P. Petrus Faber, primorum vnus ex Societate Iesu, Ignatij contubernans, Catholicam religionem non parum promouit, quamuis Latine tantum concionaretur (quod eius loci ciuibus Latina lingua ita communis sit, vt vernacula vel domesticaripis videri possit) inter alios à Carthusiensis ordine benigne admodum ac munifice susceptus & adiutus, vti ex litteris eius Conuentus Anno M D XLV. à Ribadeneira historiz suæ de Ignatio inferis, videre est. Quemadmodum vero Bucerus miserum hunc Principem ad ruinam impulit, sic Faber Buceri conatibus in primis obstiterit, adeo vt is Argentoraturn vnde venerat, Hermannus vero abdicato Episcopatu & Electorali dignitate, ad priuatam atque inopem fere vitam redire sint coacti (b).

Nihilo Hermannii exemplo & ruina sapientior factus Gebhardus Episcopus, ex illustri Truchsessiorum VValdburgensium familia (quæ præclarissimos bello & pace viros aduersus hæresim propugnatores etiam optimos Germaniæ dedit) ortus, & ipse similem insaniam insanauit. Hic quum in Comitij quibusdam Colonia celebratis, conspexisset forte fortuna, alij in magico Scoti illius celebri præstigiatoris speculo formosissimam quandam Canonissam, è Mansfeldensium Comitum genere prognatam, contemplatus esset, vehementissime statim eam deperire, adeoque nihil aliud quam quomodo capoti retur, cogitare cœpit: nec prius conqueiuit quam eam seductam, Brulæ clam apud se domi haberet. Quamuis autem facinus hoc suum magno studio celare cupere

ret (siquidem etiam ipsum vitium suæ turpitudinis quodammodo pudet) tamen vt ignis sub cineribus aliquamdiu latens, mox fumo sese prodit; ita turpis hic amor vel incestus potius diultere non potuit.

III. Vt ergo etiam occultissima quæque tempus aperit & in lucem protrahit; sic incestuosus hic amor tandem ad omnium fere noticiam peruenit. Mirari omnes, quæ ac detestari iniuriam Deo, Ecclesiæ, religioni, Archiepiscopali dignitati, adeoque publicæ honestati factam, atque ad eam vltiscendam Catholicos Principes cohortari. Agnetis (id enim nomen feminae huic fuit) cognati, familiae suæ honorem hoc facinore periclitari ægre ferentes, precibus, minis, conuicijs apud ægrum amore animum instabant; vt incestum nuptijs cohonestaret, sic vt miser ille extremo huic malo extremum quærere remedium decreuerit.

Audiens ergo quotidie miser Ecclesiam sibi incestuosos amores ac raptum Deo dicatæ virginis exprobrantem, animo fluctuans, tandem omnia miscere constituit, ac non cœlibatui tantum & castitati, verum etiam ipsi Deo nuncium remittere.

*Nam quod non facinus designet, qui semel omnem
Expulsi ex anima spreta virtute pudorem?*

IV. Vt ergo amoribus suis honestatis aliquod velum prætereret, maiorum deserta religione, ad hæresim deposita quæ hæctenus vsus fuerat simulatione, transiuit, noua religionis forma partim è Lutheranismò, partim è Calvinismò constata. Sacerorum igitur hunc ritum inducere tentauit; *vt ante Missam cantaretur Psalmus, inde caput aliquod è Nouo Testamento legeretur; adiuncta Collecta Tum aliud caput è veteri Testamento legeretur, ac rursus alius cantaretur Psalmus. Tum Fidei recitato Symbolo concionator sermonem haberet: quo finito, generalis explicanda Fidei Confessio, & Cantillaretur rursus. tum S. Cæne institutio recitaretur, vna cum verbis Consecrationis. Iterumque breuis cantaretur hymnus, & Eucharistia sumere volentibus administraretur: tandem vero tota actio Collecta & benedictione clauderetur. Ex in his quidem orationibus vernaculæ tantum lingua liceret*

*b Vide Meshouium de Hermanno Colonienf
Archæepiscopo ex authorato excuso Colonia &c.*

uri. A quibusdam proditum inuenio, quum aliquando Monachus ex ea quæ Obseruantium dicitur, Franciscanorum familia, ad portam aulæ Episcopalis Bonneensis venisset, eleemosynæ petendæ causa, Gebhardi iussu in cœnaculum vbi cum sua nupta erat, introductum, ac deposito cucullo, cum gynæcei puellis saltare iussum: sic aliquamdiu ludibrio habitum atque irrisum, sine eleemosyna abactum, addita interminatione ne vniquam vel ipse vel quisquam alius eius ordinis rediret, nisi probe depecti vellet. Sic reformatus ille Episcopus cum femina sua præſenti voluptati velificabatur, futuri securus.

V. Interea Gregorius XIII. Pontifex Maximus, è suprema illa specula in quam diuina prouidentia collocatus erat, tam perniciosos Episcopi huius conatus animaduertens, pro ea qua totam Christianam rempublicam complectebatur vigilantia ac sollicitudine, litteris hominem admonere, & modis omnibus in viam reuocare, tentabat. Sed frustra id fuit: quod apud hominem amore irretitum plus Agnetis blanditiæ quam Pontificalia iussa possent. Hic vos, ô Mundi reformatores (si dijs placet) omnem reformationis vestræ historiam euoluite, vitamque primorum vestræ religionis auctorum ob oculos ponite. Dispeream, nisi prima fundamenta à feminarum fere amoribus iacta constabit, iuxta Apocalypſicarum Locustarum figuram, quarum facies erant vti facies feminarum, & ora, veluti leonum, in maledicendo & profcindendo papam & probos. Illorum exemplo ergo Gebhardus Agnetem quoque uxorem duxit, Ducis Bipontini concionatore incestas nuptias copulante: ad quas ac simul ad Catholicæ religionis funus & exsequias, non cognati tantum Agnetis, verum etiam alij Principes ac proceres Lutherani fuerunt inuitati. Existimabat quippe Gebhardus, lectum suum nuptiale sepulcrum fore Ecclesiæ, & Musica instrumenta ac nuptialia organa atque epithalamia, mortuæ religionis velut natiuitatem fore funebrem. Quinetiam tanta spe facinus hoc aggressus erat, vt iurare non dubitaret, aut moriturum se, aut Agnetem suam Archiepiscopissam Coloniensem facturum. Quod vt melius perficeret, Bonnam præcipuum Archiepiscopatus ad Rheni ripam situm oppidum, quatuor Colonia distans miliaribus, vnâ cum alijs nonnullis munitis locis, in potestatem suam redegit, & direpto per nefarium sacrilegium Ecclesiæ thesauro, militem conduxit, qui non per diuocessum

tantum Coloniensem, verum etiam vicinas regiones grauissima damna dedit.

Noui huius mariti causæ fauebant Comes Palatinus, Dux Saxoniz, Marchio Brandenburgicus, Electores, itemque Dux Bipontinus & alij Lutheranz religioni addicti, eius contra Imperij leges & decretum Augustanum suscepta defensione. Sic enim habent verba decreti: *Si quis Archiepiscopus, Episcopus, Prælati, aut quisquam alius Ecclesiastici ordinis, veterem religionem deseruerit, is Episcopatus, Prepositura, aut quibuscumque alijs beneficijs Ecclesiasticis & prouentibus quos hæcenus percepit, renunciet: ac tum Capitulo, vel ijs ad quos id pertinet, alium eligendi & in eius locum substituendi ius sit.* Cui vt satisficeret, Capitulum Coloniense, Ducibus fere, Comitibus, Baronibus & magna auctoritate præditis viris constans, quum Pontificem tum Imperatorem aliosque Catholicos Principes de Archiepiscopii sui conatibus certiores fecit, rogans vt sua interposita auctoritate, tam perniciosos conatus obuiam ireretur, & tantis designatis flagitijs debita poena infligeretur. Et quidem tam Capitulo quam Senatui Coloniensi Ferdinandus Dux Buariz, Dux item Cliuiz & alij Catholici in Germania proceres auxilia promiserunt: Comes vero Arembergius à Parmensi Principe, suprema tum Hispanici in Belgio exercitus duce missus, copias suas cum Capituli copijs coniunxit, dum interim spiritualia arma à Pontifice expediuntur, quibus incestuoso huic non Episcopatus tantum ablati, verum etiam sacris atque omni Christianorum communionis fuit interdictum, Capituloque mandatum, vt alium in eius locum eligeret.

VI. Huic Pontificis mandato obtemperantes Capitulares, Ernestum Buariz Ducis fratrem Gebhardo surrogarunt: qui interea dum ille cum noua sua nupta se oblectat, per omnes Ecclesias passim preces & publicas processiones fieri iubet; deinde diuinæ benignitati & iustæ suæ causæ cõfusus, quantum potest armorum apparatus conquirat. Contra Truchsessius quoque Protestantium opem implorat, & magnam ditionis partem Ioanni Casimiro Comiti Palatino oppignorat. Nec mora. Contracto vtrimque exercitu, miserum in modum tota vastatur regio, committuntur prælia & conflictus; quibus plerisque victus Ioannes Casimirus, domum tandem magno cum damno redijt. Calvinistæ quidem in Gallia quum Truchsessianis opem ferre molirentur, à Lotharingæ Duce cæsi ac dissipati sunt. Sic ergo Ernestus

stus Episcopus oppidis fere omnibus ac locis munitis intra breue tempus potitus est, bonam ei ac Capitulo operam auante Frederico Duce Saxonie Lauenburgico diæcesin in pristinum statum restituit. Adhuc Hulsam arcem obsidentem, præsidarij loci equum claudicantem Sanctorum statuis oneratum miserant, ad quos ille eundem lignis patibuli in formam constructis onultum, remisit. Bonnam adhuc tenebant Truchsessiani, Carolo apostatæ fratre præsidij præfecto; sed & ipsam tandem, notho Bruusiceensi, & Adolpho Nuenario, qui cum lex hominum millibus alimoniam inferre conati fuerant, profligatis, obsessa & ad deditionem coacta fuit, prædicto Carolo in Bavarie Ducis potestatem à præsidarijs tradito. Bonna reddita, ceteræ quoque arces & oppida partim vitro sese dederunt, partim vis expugnata sunt: sic ut miser hic maritus, non fortunæ tantum verum etiam Protestantijs, à quibus in tam sancta (sic enim aiebat) causa tam turpiter desertus esset, conuicium faciens, in Hollandiam se recipere, & apud Arausensem Principem per fugium quærere coactus fuerit, non multo post Argentoratum inde translato domicilio, viginti quatuor eius loci

Capitularium collegio quorundam opera adscriptus, ubi reliquum vitæ cum Agnete sua in summa paupertate exegit. Quum postea Lutheranis quidam exprobrarent, quod Truchsessium in tam bona & sancta causa deseruissent, cuius accessione ac defensione communis Protestantium causa, præsertim in suffragijs de Imperatore eligendo, multum adiuuari potuisset, responsum fuit à Lutheranis, certis indicijs sibi competum, Truchsessium ad Calvinismum magis quam ad Lutheranismum propendisse; eoque Ioanni Casimiro Palatini Electoris fratri, qui solus tum in Germania Calvinismum fovebat, & ad bellum hoc suis sumptibus vltro viginti armatorum milia coegerat, patrocinium relictum. Habes hic, Lector, paucis verbis rotam belli Colonienfis comprehensam historiam ab alijs (c) prolixè descriptam: è qua imprimis illud patet quam infirma sit ac caduca hæresis, adeo ut Catholicis, modo suis viribus velint, Babel hanc funditus destrucere atque extirpare facile sit futurum.

c Michaelis Iffels de bello Colonienfi libris 4.

Ad Lectorem admonitio.

Dolendum sane est, Auctorem neque extremam huic operi manum imponere, nec felicioris initium sæculi videre potuisse: quamuis eius filius, eiusdem studij ac voluntatis heres, capita quedam V. huius libri qua deerant, ac sextum integrum suppleuerit. Ut mirum non sit stili ac iudicij acrimonia quedam à prioribus discrepare. Eoque illud ubi Auctor de sanctissimo Patre Clemente VIII. Pontificis loquens ait se eundem vidisse lectioni Passionis D. N. Iesu Christi illa hrymantem, non de patre huius operis auctore, sed de filio intelligendum est, qui anno MDC. patris librum de Antichristo eidem Pontifici Romæ exhibuit. Interim vero dum quod deest ab eodem aut alio quodam suppletur, hoc quod iam damus, vtere, fruere, ac vale.

K

FLORI-